

**T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI**

**NÂZİM HİKMET MERKEZLİ BİYOGRAFİK
ROMANLARDA YAPI, TEMA VE ANLATIM**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Hilal SARKIN**

**Danışman
Prof. Dr. Hasan YÜREK**

AĞUSTOS-2024, MERSİN

**T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI**

**NÂZİM HİKMET MERKEZLİ BİYOGRAFİK ROMANLARDA YAPI,
TEMA VE ANLATIM**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Hilal SARKIN
ORCID No: 0000-0001-7695-7931**

**Danışman
Prof. Dr. Hasan YÜREK
ORCID No: 0000-0002-6923-0678**

AĞUSTOS-2024, MERSİN

ÖZET

NÂZIM HİKMET MERKEZLİ BİYOGRAFİK ROMANLARDA YAPI, TEMA VE ANLATIM

Biyografi, kişisel hayatı konu alan metin türleri arasında, kişilerin yaşam öyküsünün konu edildiği öğretici metin türüdür. Biyografilere konu olan kişiler, genellikle tarihin herhangi bir noktasında farklı alanlarda ön plana çıkmış kişiler olmaktadır. Biyografilerde yaşam öyküsünün anlatılması bakımından bu türün edebiyatla sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Tarihte, toplum tarafından tanınan sanatçı, bilim insanı, sporcu, din veya devlet lideri olma gibi bir sebebe bağlı olarak yer bulmuş kişilerin romanın kurgu dünyasına uyarlanarak anlatılması biyografik romanı ortaya çıkarmıştır. Biyografik roman yazarları, toplum tarafından tanınan aynı zamanda da çoğunlukla kendilerinin de hayranlık duyduğu kişileri roman kahramanı olarak seçmişlerdir. Bu kişilerden biri de üzerine eserler yazılan Nâzım Hikmet'tir. Nâzım Hikmet, 1902-1963 yılları arasında yaşamış hem sanatçı kimliğiyle hem de siyasi kimliğiyle toplumun dikkatini çekmiş bir sanatçıdır. Nâzım Hikmet'in dikkat çeken yaşam öyküsü Hıfzı Topuz'un *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011) ve Osman Balcıgil'in *Putlar Yıkılırken* (2019) isimli romanlarına konu olmuştur. Bu çalışmada Nâzım Hikmet'in yaşamını merkeze alan Hıfzı Topuz'un *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011) ve Osman Balcıgil'in *Putlar Yıkılırken* (2019) isimli romanlardan hareketle iki eser yapı, tema ve anlatım bakımlarından mukayese edilmiştir. Çalışmada üç bölüm, sonuç ve kaynakça mevcuttur. Birinci bölümde biyografi ve biyografik roman türleri, bu türlerin Türk edebiyatındaki yeri; ikinci bölümde Nâzım Hikmet'in yaşamı ve yazar kimliği ele alınmıştır. Üçüncü bölümde *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011) ve *Putlar Yıkılırken* (2019) romanları incelenmiştir. Bu inceleme tanıtım, özet, yapı, tema ve anlatım başlıkları altında yapılmıştır. Yapı unsurları, tema ve anlatım başlıklarının sonunda romanların mukayesesi yapılarak ortak ve farklı yönler tespit edilmiştir. Sonuç kısmında ise *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011) ve *Putlar Yıkılırken* (2019) romanlarının incelenmesi sonucunda ortaya çıkan hususlar değerlendirilmiştir. Kaynakçada çalışmaya doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklık eden kitap, makale vb. eserlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, Biyografik Roman, Nâzım Hikmet.

Danışman: Prof. Dr. Hasan YÜREK, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

STRUCTURE, THEME AND NARRATION IN BIOGRAPHICAL NOVELS CENTERED BY NÂZIM HİKMET

Biography is a type of instructive text that deals with people's life stories, among the types of texts that focus on personal life. The people who are the subject of biographies are generally people who have come to the fore in different fields at any point in history. It is seen that this genre has a close relationship with literature in terms of telling the life story in biographies. The biographical novel was created by adapting the novel to the fictional world of people who have found a place in history due to a reason such as being a socially known artist, scientist, athlete, religious or state leader. Biographical novel writers choose people who are known by society and whom they themselves admire as the heroes of their novels. One of these people is Nâzım Hikmet, on whom works have been written. Nâzım Hikmet is an artist who lived between 1902 and 1963 and attracted the attention of the society with both his artistic identity and his political identity. Nâzım Hikmet's remarkable life story was the subject of Hıfzı Topuz's novel *Hava Kurşun gibi Ağır* (2011) and Osman Balcıgil's *Putlar Yıkılırken* (2019). In this study, based on the novels Hıfzı Topuz's *Hava Kurşun gibi Ağır* (2011) and Osman Balcıgil's *Putlar Yıkılırken* (2019), which center on the life of Nâzım Hikmet, the two works were compared in terms of structure, theme and narrative. The study has three sections, conclusion and bibliography. In the first part, the types of biography and biographical novels, the place of these genres in Turkish literature; In the second part, Nâzım Hikmet's life and writer identity are discussed. In the third part, the novels *Hava Kurşun gibi Ağır* (2011) and *Putlar Yıkılırken* (2019) were examined. This review was made under the headings of introduction, summary, structure, theme and expression. At the end of the structural elements, theme and narrative titles, the novels were compared and common and different aspects were identified. In the conclusion, the issues that emerged as a result of examining the novels *Hava Kurşun gibi Ağır* (2011) and *Putlar Yıkılırken* (2019) were evaluated. In the bibliography, books, articles, etc. which are directly or indirectly source the study, works are included.

Keywords: Biography, Biographical Novel, Nâzım Hikmet.

Advisor: Prof. Dr. Hasan YÜREK, Department of Turkish Language and Literature, Mersin University, Mersin.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösterici olan, çalışmaya hem akademik hem fikrî yönde katkılar sunan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Hasan YÜREK'e teşekkürü borç bilirim. Başlamış olduğum Yüksek Lisans eğitimi sürecinde bana her daim destek olan eşim Hasan SARKIN'a; tez çalışma sürecimi merakla ve anlayışla takip eden, tez çalışmasının tamamlandığını duyduklarında mutluluğuma ortak olan kızım Ayşe Eliz ve oğlum Deniz'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR ve SİMGELER	xi
GİRİŞ	1
1. BİYOGRAFİYE DAİR	2
1.1. Biyografi	2
1.2. Türk Edebiyatında Biyografi	3
1.3. Biyografik Roman	4
1.4. Türk Edebiyatında Biyografik Roman	6
2. NÂZIM HİKMET'İN YAŞAMI	8
2.1. Ailesi	8
2.2. Eğitim Hayatı	9
2.3. Anadolu'ya Gidiş - Sovyetler Birliği Serüveni	9
2.4. Yurda Dönüş	10
2.5. Çalışma Hayatı	10
2.6. Sanat Anlayışı	12
2.7. Özel Yaşamı	14
2.8. Siyasi Hayatı	17
2.8.1. Tutuklanma ve Yargılanma Süreçleri	18
2.9. Yurt Dışı Yılları ve Ölümü	23
2.10. Eserleri	24
2.10.1. Roman	24
2.10.2. Şiir	24
2.10.3. Tiyatro	24
2.10.4. Sinema	25
2.10.5. Çeviri	25
2.10.6. Masal	25
2.10.7. Mektuplar	25
2.10.8. Yazıları	25
3. BİYOGRAFİK UNSURLARIYLA ROMANLARIN MUKAYESELİ İNCELENMESİ	26
3.1. Putlar Yıkılırken'in Tanıtımı	26
3.1.1. Putlar Yıkılırken'in Özeti	26
3.2. Hava Kurşun Gibi Ağır'ın Tanıtımı	31
3.2.1. Hava Kurşun Gibi Ağır'ın Özeti	31
3.3. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Yapı	37
3.3.1. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Olay Örgüsü	37
3.3.2. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Kişiler	44
3.3.2.1. Asli Kişi	44
3.3.2.1.1. Nâzım Hikmet	44
3.3.2.1.1.1. Ailesi	44
3.3.2.1.1.2. Sosyal Yaşamı- Dostlukları	46
3.3.2.1.1.3. Vatanına Bağlılığı	51
3.3.2.1.1.4. Tutukluluk Süreci	51
3.3.2.1.1.5. Açlık Grevi ve Affı	56
3.3.2.1.1.6. Çalışkanlığı	57
3.3.2.1.1.7. Sanatçı Kişiliği	59
3.3.2.1.1.8. Düşünce Dünyası	65

3.3.2.1.1.9. Özel Yaşamı	68
3.3.2.1.1.10. Yurt Dışı Yılları	73
3.3.2.2. Yardımcı Kişiler	74
3.3.2.3. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Fon Kişiler	76
3.3.3. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Mekân	77
3.3.4. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Zaman	85
3.4. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Tema	90
3.5. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Anlatım	90
SONUÇ	96
KAYNAKLAR	101
BENZERLİK RAPORU ÖZET SAYFASI	103
ÖZGEÇMİŞ	104

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 3.1. <i>Hava Kurşun Gibi Ağır ve Putlar Yıkılırken</i> Romanlarında Benzer ve Farklı Olaylar	40-42
Tablo 3.2. <i>Hava Kurşun Gibi Ağır ve Putlar Yıkılırken</i> Romanlarında İsmi Geçen Eserler	64
Tablo 3.3. <i>Hava Kurşun Gibi Ağır ve Putlar Yıkılırken</i> Romanlarında Mekân	83-84

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3.1. <i>Putlar Yıkılırken</i> Romanı Olay Örgüsü	38
Şekil 3.2. <i>Hava Kurşun Gibi Ağır</i> Romanı Olay Örgüsü	39
Şekil 3.3. <i>Putlar Yıkılırken</i> Romanında Kişiler	46
Şekil 3.4. <i>Hava Kurşun Gibi Ağır</i> Romanında Kişiler	48
Şekil 3.5. <i>Putlar Yıkılırken</i> Romanında Zaman	86
Şekil 3.6. <i>Hava Kurşun Gibi Ağır</i> Romanında Zaman	87
Şekil 3.7. <i>Putlar Yıkılırken</i> ve <i>Hava Kurşun Gibi Ağır</i> Romanlarında Kullanılan Zaman Dilimi	90

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma/Simge	Tanım
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	Aktaran
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
KUTV	Doğu Emekçileri Komünist Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKP	Türkiye Komünist Partisi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Vâ-Nû	Vâlâ Nureddin

GİRİŞ

Biyografi, kişinin yaşam öyküsünün konu edildiği öğretici metin türüdür. Kişinin biyografiye konu olabilmesi için toplumun büyük kesimi tarafından tanınması gerekmektedir. Biyografilerde ele alınan kişinin çocukluğu, aile yaşamı, eğitimi, sosyal ilişkileri, özel yaşamı, yapmış olduğu çalışmalar, varsa eserleri ve ölümü gibi birçok konu yer alabilir. Biyografiler kişinin yaşamının tamamını ele alabileceği gibi önemli bir kısmını da anlatabilir. Edebiyatımızda *Orhun Yazıtları* bu türün ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Siyasi liderler, din büyükleri, askeri kahramanlar, sanatçılar vb. insanların yaşamı biyografilere konu olmaktadır. Türk edebiyatında biyografiler tezkireler sayesinde gelişim göstermiştir. Tezkire geleneği yerini Tanzimat Dönemi'nde modern biyografiye bırakmıştır.

Biyografik roman, yaşamış veya yaşamakta olan kişilerin yaşam öykülerinin anlatılmasıyla ortaya çıkan bir türdür. Roman yazarları gerçeklerden yola çıkarak onları yeniden kurgularlar. Bunu yaparken edebi bir dil kullanmaktadırlar. Biyografik roman türü, biyografi ve roman türlerinin birleşimiyle ortaya çıkmıştır. Yazar, ele aldığı kişinin gerçek yaşam öyküsünü kurgulayarak roman sanatına dönüştürür.

Ele alınacak çalışmada biyografi türü hakkında bilgi verilecektir. Biyografi türünün Dünya edebiyatında ve Türk edebiyatındaki gelişimine dair bilgi aktarılacaktır. Biyografi ve biyografik roman arasındaki farkı gösterebilmek için biyografik roman, biyografik romanın Dünya edebiyatı ve Türk edebiyatındaki gelişimi hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmanın amacı biyografik temalı romanların birbiriyle olan ortak ve farklı yönlerini mukayese ederek bu eserleri roman sanatı açısından değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda Nâzım Hikmet'in hayatını merkeze alan Hıfzı Topuz'un *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011) ve Osman Balcıgil'in *Putlar Yıkılırken* (2019) isimli romanları incelenerek biyografinin roman anlatısına nasıl dönüştürüldüğü iki romanın mukayesesi yoluyla tespit edilecektir. İsmi geçen romanlar tanıtım, özet, yapı, tema ve anlatım bağlamında incelenecek olup romanlarda yer alan biyografik unsurlar tespit edilecek ve bu bağlamda mukayese yapılacaktır.

Romanlarda Nâzım Hikmet'in yaşamına dair unsurların tespiti için bir analiz yöntemi olan "karşılaştırma yöntemi" kullanılacaktır.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* isimli romanların Türk edebiyatındaki edebi değerleri hakkında yargılara ulaşılabilecektir. Bu bağlamda bir çalışma olmaması ve benzer çalışmalara katkı sağlama ihtimalinin bulunması çalışmayı önemli kılmaktadır.

1. BİYOGRAFİYE DAİR

1.1. Biyografi¹

Biyografi, kişisel hayatı konu alan metin türleri arasında, kişilerin yaşam öyküsünün konu edildiği öğretici metin türüdür. Biyografilere konu olan kişiler, toplum içinde şöhret kazanmış kimselerdir. Çelik'e göre, "Biyografi belirli bir alanda şöhret bulmuş insanların hayat hikâyelerini konu alır. Yaşanmış olaylar üzerine kurulan ve tarih biliminin içerisinde doğan biyografi, zaman içinde bağımsız bir bilim dalı hâline gelir" (Çelik, 2022, s. 2).

Biyografiye konu edilen kişilerin yaşam öyküsü belge ve tarihi gerçekliğe bağlı kalınarak anlatılmaktadır. Biyografilerde hem yaşam öyküsünün anlatılması hem de biyografilerin belgelere dayandırılması bakımından bu türün edebiyat ve tarih bilimleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Yaşanmış olayların tarihi gerçekliğe bağlı kalınarak anlatılması biyografinin edebi bir tür mü, tarihi bir metin mi olduğu konusunda belirsizlik yaratmıştır. Edebiyat araştırmacısı Mustafa İsen'e göre "biyografi, tarihi yazan kahramanların hikayelerini yazdığı için başlangıçta tarihin içerisinde yer alırsa da zamanla bilim haline gelir" (İsen, 2010, s. 3). Biyografi, edebiyat ve tarih bilimlerinden faydalanırken bu bilimlere kaynaklık da etmektedir.

Kişinin ölümüyle birlikte yaşanan üzüntü ve ölen kişinin unutulmasının istenilmemesi, biyografilerin yazılmasının temel etkenlerindendir. Ölen kişiyi ölümsüz kılmak için olaylar ölenin ağzından anlatılmıştır. *Orhun Yazıtları* bu anlamda önemli bir örnektir. Yazıtlar içinde ilk bulunan yazıt olan *Köl Tigin Yazıtı*, Bilge Kağan'ın ağzından Yollug Tigin tarafından taş kazınmıştır. Gezer de biyografi örnekleriyle ilgili, "Mezar taşlarının, ölen kişinin ağzından yazıldığı da görülmüştür; Orhun Yazıtları ile Yenisey Yazıtları, ölenin ağzından yazılmış gibi gösterilen önemli örneklerdendir... Kitabelerde, ölen devlet adamlarının ya da topluma önemli hizmetlerde bulunmuş kişilerin ömrü anlatılırken, onları yücelten şanlı bir yaşam öyküsü görünümü ortaya çıkar" (Gezer, 2021, s. 4) görüşünü ileri sürmüştür.

Biyografiye konu olan kişiye ait tarihi belgeler, mektuplar, günlükler, fotoğraflar, varsa cezaevi tutanakları, öğrenim bilgileri, kişinin yakın çevresinin görüşleri veri toplama kaynakları arasında yer almaktadır. Toplanan veriler, kronolojik zamana göre düzenlenmektedir. Kişinin yaşam öyküsü kronolojik bir düzene uygun verilirken edebi bir dil kullanılmayarak öğreticilik esas alınmaktadır. Biyografinin temel özelliklerinden biri de objektifliktir. Menteşe de "hem okuruna hem eleştirmenine göre 'objektiflik', biyografinin en belirleyici biçimsel öğelerinden birisidir. Bu anlayış sonucundadır ki biyografi, sadece gerçekleri yansıtan, biçimsel kaygıları veya sorunları hiç olmayan pozitivist bir yazın türü olarak kabul görmüştür" (Menteşe, 2000, s. 265) görüşünü ileri sürmüştür.

Biyografi yazarı, yaşam öyküsünü anlatmayı tercih ettiği kişiyi seçerken ona ilgi duyabilir, kendisini o kişiye daha yakın hissedebilir ancak yazma aşamasında objektif tutumunu elden bırakmamalıdır.

¹ Bu bölüm genelinde aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır: İsen, 2010; Çelik, 2022; Gezer, 2021; Menteşe, 2000.

1.2. Türk Edebiyatında Biyografi ²

Türk Edebiyatında ilk biyografi örnekleri, İslamiyet öncesi dönemde görülmektedir. Biyografi özelliği taşıyan ilk yazılı metinler *Orhun Kitabeleri*'dir. Kökden'e göre, "biyografinin Türk edebiyatındaki gelişimi farklı türler aracılığıyla olmuştur. Türkçede ilk biyografik eserler VII. ve VIII. yüzyıllardan başlayarak iki ayrı kanalda yazılmıştır. Birincisi İslâmiyet çerçevesinde gelişen ve son peygamberin yaşam öyküsünü anlatan Siyer türü, ikincisi ise tarih kökenli Orhun Yazıtları ile Yenisey Yazıtları'dır. Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk abidelerinde hükümdarların nasıl methedilip tanıtıldığı görülmektedir. Bu sebeple Türk edebiyatı için biyografiyi, Göktürk Kitabeleri ile başlatmak mümkündür" (Kökden, 1999, s. 201). Göktürk harfleriyle Türkçe olarak yazılmış *Göktürk Kitabeleri*, devlet büyüklerinin yaşamlarını ve mücadelelerini anlatan biyografi türünün ilk örnekleridir. Bu anıtlar, ölen kişinin ağzından başkası tarafından anlatılmaktadır. Yenisey Yazıtları da ölenin kendi ağzından yaşamını anlatılan eserler olması nedeniyle ilk biyografi örnekleri arasında kabul edilir.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte peygamberlerin yaşam öyküsünü ele alan Siyer-i Nebi, biyografi türünün tanımına uymaktadır. Menkıbeler, ermişlerin ve kahramanların yaşamlarının yanı sıra yaşanılan devri ve sosyal çevrelere ait bilgiler de sunmaktadır. Kutsal kitaplar, mersiyeler, vefâyatnâmeler de biyografi türü için İslâmî dönemde önemli kaynaklar olarak sayılmaktadır.

Türk edebiyatında biyografi türü tezkirelerle birlikte gelişmiştir. Tezkirelerin içeriğini sanatçıların yaşamları, kişilikleri, sanatsal çalışmaları ve eserleri oluşturmaktadır. Bu yönüyle tezkireler, biyografi türüyle benzerlik göstermektedir. Tezkireler, belli bir çalışma alanında yer alan isimlerin tanıtıldığı eserlerdir. Tezkireler, konu edilen kişinin yaşamına veya mesleğine göre Tezkiretü'l-Şuara, Tezkiretü'l-Hattatin gibi gruplara ayrılmıştır. Tezkirelerde kişilerin yaşam öyküleri kısaca anlatılarak, görevleri ve mevkileri belirtilerek şiirlerinden örnekler verilmektedir. Tezkireler sayesinde dönemin sanatçıları tanıtılmış, bu kişilerin unutulmaması sağlanarak edebi mirasa katkıda bulunulmuştur. Türk Edebiyatında Ali Şir Nevaî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis* (15. yy.) isimli eseri ilk tezkire örneği kabul edilmektedir. Âşık Çelebi, Fatin Efendi, Sehî Bey, Şeyh Galip, Latifi bu türde eser veren önemli isimlerdir. Anadolu sahasındaki ilk tezkire Sehî Bey'in *Heşt Behişt* (16. yy.) isimli eseridir. Latifi'nin *Tezkiretü's-Şuara*, Âşık Çelebi'nin *Meşairü's-Şuara* isimli eserleri tezkirecilik geleneği için önemli bir eser arasında yer almaktadır.

Tanzimat döneminde biyografi türü asıl gelişimini göstermiş, 1908 yılından sonra da bağımsız bir tür olarak Türk edebiyatında yerini almıştır. Tezkire geleneği bu dönemde modern biyografiye dönüşmeye başlamıştır. "Tanzimat Dönemi'nde tezkire geleneğinin etkileri ile modern biyografinin bazı özelliklerini alan eserlerde bütünüyle tezkirecilikten arınma görülmez" (Akar, 2013, s. 18). Tanzimat Dönemi'nde tezkirecilik geleneği devam eder ve Tanzimat sanatçıları kendilerinden önce yazılmış olan tezkireleri inceleyerek yeni tezkire çalışmaları başlatırlar. Tanzimat döneminde Namık Kemal *Evrak-ı Perişan* (1872), Beşir Fuad *Victor Hugo* (1885) ve *Voltaire* (1886), Ahmet Mithat Efendi *Beşir Fuad* (1887) ve *Fatma Aliye Hanım yahud Bir Muharire-i Osmaniye'nin Neşeti* (1893), Recaizâde Mahmut

² Bu bölüm genelinde aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır: Akar, 2013; Çelik, 2022.

Ekrem Kudemadan *Birkaç Şair* (1888), Muallim Naci *Osmanlı Şairleri* (1890), Fatma Aliye Hanım *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı* (1911) isimli biyografi türünde eserleri kaleme almışlardır. Bu eserler toplum tarafından tanınan âlim, evliya, şair ve hükümdarlar üzerine yazılmıştır. Bu dönemde bir kişinin yaşam öyküsünün anlatıldığı biyografilerin yanında birden fazla sanatçının konu edildiği biyografi sözlükleri de yazılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Ahmet Haşim* (1934), Mehmet Cemal Kuntay *İstiklâl Şairi Mehmet Âkif* (1939), Asım Bezirci *Edip Cansever* (1961), Nâzım Hikmet ve *Seçme Şiirleri* (1975); Abdülhak Şinasi Hisar *Yahya Kemal'e Veda* (1959), *Ahmet Haşim* (1963) isimli eserler biyografi türünün örneklerindendir. Mehmet Fuat Köprülü'nün *Türk Saz Şairleri* (1940) ve *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi* (1934) isimli çalışmalar, edebiyat tarihi açısından Cumhuriyet Dönemi'nin önemli eserleri sayılmaktadır. Bu eserlerde Halk edebiyatı sanatçıları ve Divan edebiyatı sanatçılarına dair bilgiler yer almaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde biyografi türü, Edebiyat ve Türkçe derslerinin öğretiminde bir zorunluluk sonucu gelişim göstermiştir. Derslerin öğretiminde sanatçıların yaşamlarını ve edebi kişiliklerini anlatabilmek için yazarlar sözlükleri, yazarlar ansiklopedisi, antoloji vb. eserler oluşturulmuştur.

Biyografi türünün ilk örneği, Türk edebiyatında yazılı edebiyat dönemiyle birlikte görülmüştür. Bu tür; Divan edebiyatı, Tanzimat edebiyatı, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Biyografilerin günümüze kadar olan gelişimi incelendiğinde toplumun geçirmiş olduğu kültürel değişim aşamaları da tespit edilmektedir. Biyografiler yalnızca ele alınan kişinin yaşamına değil aynı zamanda sanatçının içinde bulunduğu toplumun tarihsel gelişimine ışık tutmuştur.

1.3. Biyografik Roman ³

Biyografik roman, toplum tarafından tanınan sanatçı, bilim insanı, sporcu, din veya devlet liderlerinin yaşam öykülerinin, romanın kurgu dünyasına uyarlanarak anlatılması sonucu ortaya çıkmış bir türdür. Okuyucuda merak duygusunu ön plana çıkaran biyografik romanlar, okuyucu kitlesinin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Çetin biyografik roman türünü şöyle tanımlar: “Gerçekten yaşamış birisinin hayatının hem gerçek bilgi, belge ve bulgulara bağlı kalarak gerçekçi bir biçimde hem de kurmaca dünyayı içeren roman kurgusu içinde anlatıldığı eserlere denir” (Çetin, 2017, s. 233).

Biyografik romanda, hayatı anlatılacak kişinin yaşam öyküsü dikkat çekici bir kurgu ile birleştirilir. Biyografi ve roman türünü sentezleyerek biyografik roman türünü ortaya çıkarmak yazarın başarısının sonucudur.

“Bilimsel ve edebî biyografilerin dışında tanınmış bir edebiyat veya sanat adamını ünlü bir şahsiyetin biyografisini roman türünün imkânlarından yararlanarak bir roman formunda ele alan yazarlar da olmuştur. Bu tür eserlere "biyografik roman" ya da "roman biyografi" gibi adlar verilmektedir. Bu eserler, hem roman formunu kullandıkları için kurmaca dünyanın özelliklerini taşımaktadır hem de belgesel nitelikleriyle romanın kurmaca dünyasının dışında gibi görülmektedirler. Bu tür eserlere İngilizce bir çalışmada "non fiction fiction" yani kurmaca olmayan roman adı verilmiştir” (Akt. Apaydın, 2001, s. 166).

³ Bu bölüm genelinde aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır: Özdemir, 2002; Taşdelen, 2006; Çetin, 2017.

Biyografik romana konu edilen kişinin hayatında çatışma unsurunu besleyecek olayların olması gerekmektedir. “Bir biyografi, olayları değil de artık bireyi odak merkezi yaptığı anda bu çalışma, tarihin elinden kurtularak edebi bir çalışma olma yoluna girmeye ve bireyin gölgede kalan yerlerini aydınlatmaya koyulmaktadır. Artık tarihin ilgi alanından çıkmasıyla, bireye ait aydınlatılmaya ve önemsenmeye müsait özellikler öne çıkacaktır. Dolayısıyla ele alınan öznen hareketle bir “varoluş”, romancının derdi haline gelmektedir” (Kundera, 1987, s. 13).

Biyografik roman yazarı romanını kurgularken gerçeklerden tamamıyla uzaklaşamaz. Onun kurgu dünyası ele aldığı kişinin yaşam koşullarıyla sınırlıdır. Tekin de bu koşullar altında yazarın farklı teknikleri kullandığını belirtmiştir. “Biyografik romanda montaj tekniği, başvurulmuş önemli tekniklerden biridir. Tarih ve edebiyata yakın olması biyografik romanın, karakterlerine ait metin, söz veya yazıyı romanın içerisinde kullanmasına müsait bir zemin oluşturur. Özellikle sanat ve kültür alanlarına ait metinlerden faydalanarak romanın terkinde kullanmak, yazarın yeteneğini ortaya çıkaran unsurlardandır” (Tekin, 2018, s. 254).

Biyografik romanların kişi kadrosunda ana karakter yaşam öyküsü anlatılacak olan kişidir. Şahıs kadrosunu ise ana karakterin gerçek hayatındaki kişiler veya yazar tarafından olaylara dâhil edilen kurmaca kişiler oluşturur.

Kişinin yaşam öyküsü, kronolojik zaman takip edilerek aktarıldığı gibi geriye dönüş tekniği kullanılarak da kurgu yoluyla aktarılmaktadır. Kişinin doğumundan ölümüne kadar tüm yaşamı anlatılabilecekken yaşamının belirli bir dönemi de konu edilebilir.

Biyografik roman yazarının amacı elindeki belge ve bilgilere canlılık kazandırmaktır. Romana konu edilen kişinin ve çevresindekilerin isimleri doğrudan veya değiştirilerek verilir. Kahramanın ölümünden sonra bir yakınları arasından seçilen bir kişi veya ölüm döşeginde olan kahraman, biyografik romanda anlatıcı olarak seçilir. Biyografik romanlarda genellikle üçüncü kişili anlatıma yer verilmektedir.

Taşdelen’e göre, “Biyografi yazarı, bir romancı gibi “kişi” üzerinde çalışır, bireysel bir hayatı konu edinir. Kahramanın portresini çizebilmek için bir sanatçı gibi hayal gücüne dayanır. Zaman zaman duygularını işe karıştırarak ele aldığı kişi üzerinde hissi yargılara da ulaşır. Ama sonuçta bir varoluşa ve yaşantıya ilişkin sanatsal niteliğinin yanında tarihsel bilgi değeri de olan bir yazı üretir” (Taşdelen, 2006, s. 12).

Biyografik romanda yazarın roman kahramanına duyduğu yakınlık anlatımda tarafsızlığı etkilemektedir. Bu roman türünde inandırıcılığı artırmak için roman sonuna fotoğraf, mektup, soyağacı gibi belge ve şemalar eklenmektedir. Bu tür eserlerde romanın kurgu dünyası içinde gerçek yaşam öyküleri anlatılır.

1.4. Türk Edebiyatında Biyografik Roman⁴

Türk edebiyatında, kişinin yaşam öyküsünün roman kurgusu içinde anlatılması büyük ilgiyle karşılanmıştır. Türk edebiyatında biyografik romanın türünün, biyografi türünden ayrıldığını söylemek zordur. Yazarların çoğu, ele aldığı kişinin öyküsünü anlatırken topladıkları verileri kurgulamadan romanlarına aktarmıştır.

“Biyografik romanların belgesel ağırlıklı ürünler olması, kimi romanlarda belgenin kurmaca dünyanın içine nasıl yerleştirileceği sorunu doğurmaktadır. Türk edebiyatında karşılaştığımız biyografik romanlarda kolaj, montaj, edebî alıntı gibi modernist romanın tekniklerine fazlaca rağbet edilmemiştir. Roman türünün kendi imkânlarını genişletme esas amaç olmadığı için bu tür romanlarda, bir iki roman hariç çağdaş teknikler denenmemiştir. Zaman zaman roman formunun unutulduğuna, belgelerle konuşan bir tarih metni üslubunun kullanıldığına tanık olunmaktadır. Özellikle Hıfzı Topuz'un biyografik roman olarak değerlendirdiğimiz üç romanında okuyucu, kimi yerde roman yerine tarih sohbeti okuduğunu düşünebilir. Belgesel tadının hissedildiği biyografik romanlar, aynı zamanda romandan, yani kurmacadan kopuşu da göstermektedir” (Apaydın, 2001, s. 174).

Türk edebiyatında biyografik roman türünün ilk örnekleri Cumhuriyet Dönemi'nde verilmiştir. Biyografik roman türünün başarılı örnekleri ilk dönemlerde yazılamamıştır. Biyografik roman olarak tanımlanan birçok eser, incelendiğinde biyografi türünden farksız olduğu görülmektedir.

Hasan Ali Yücel'in yazdığı *Goethe: Bir Dehanın Romanı*(1932) Cumhuriyet Dönemi'nde ilk biyografik roman örneği sayılmaktadır. Bu türde Mehmet Emin Erişirgil *Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı* (1951) ve Mehmet Akif: *İslamcı Bir Şairin Romanı*(1956) örneklerini vermiştir. İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* (2 cilt, 1973, 1975) yazmıştır. Bu eserler, biyografi türüne daha yakın eserlerdir. Biyografik roman türünün asıl başarılı örnekleri 1970'li yıllarda verilmeye başlanmıştır. Oğuz Atay'ın ünlü bir bilim adamı olan Prof. Dr. Mustafa İnan'ın hayatını konu aldığı *Bir Bilim Adamının Romanı-Mustafa İnan* (1975), Necati Cumalı'nın dayısı Zülfikar Bey'in Balkan Savaşları'ndaki mücadelesini anlattığı *Viran Dağlar* (1995), Ayşe Kulin'in kuzeni olan Aylin Devrimer'in biyografisini kaleme aldığı *Adı Aylin* (1997) önemli örnekler arasındadır.

2000'li yıllarla birlikte Türk edebiyatında biyografik roman türüne ilgi artmış, bu türde birçok eser yazılmıştır. Günümüz Türk edebiyatında Hıfzı Topuz, Beşir Ayvazoğlu, Ayşe Kulin, Osman Balcıgil gibi isimler bu türün önemli yazarları arasında yer almaktadır.

Ayşe Kulin; Türkiye'nin ilk kadın seramik sanatçısı Füreyâ Koral'ın hayat hikâyesini *Füreyâ* (2005), ÇYDD başkanı Türkân Saylan'ın hayatını *Türkan* (2009), kendi anılarını *Hayat- Dürbünümde Kırk Sene (1941-1964)* (2011), *Hüzün-Dürbünümde Kırk Sene (1964-1983)* (2011), yazarlık serüvenini *Hayal* (2014) isimli romanlarında anlatmıştır.

Hıfzı Topuz; Mithat Paşa'nın kişisel ve siyasi yaşamını *Taif'te Ölüm* (1999), Sabahattin Ali'nin yaşam öyküsünü *Başın Öne Eğilmesin* (2006), Nâzım Hikmet'in sosyal ve siyasal yaşantısını *Hava Kurşun Gibi Ağır: Nâzım Hikmet'in Romanı* (2011), Tevfik Fikret'in yaşamını *Elbet Sabah Olacaktır*

⁴ Bu bölüm genelinde aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır: Apaydın, 2001; Çelebioğlu, 2007.

(2012), Namık Kemal'in yaşamını *Vatanı Sattık Bir Pula* (2013), Neyzen Tevfik'in yaşamını *Çılgın ve Özgür* (2014) eserlerinde romanlaştırmıştır.

Beşir Ayvazoğlu, Yahya Kemal'in hayatını ve sanatçı kimliğinin oluşumunu *Bozgunda Fetih Rüyası* (2001) isimli romanında kaleme almıştır.

Osman Balcıgil, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın biyografik roman türünde eser veren en önemli isimlerden biridir. Nâzım Hikmet'in annesi, ünlü Ressam Celile Hanım'ın hayatını *Ela Gözlü Pars CELİLE* (2016), Celile Hanım'ın oğlu Nâzım Hikmet'le olan ilişkisini anlattığı *Ben CELİLE Nâzım Hikmet'in Annesi* (2017), Sabahattin Ali'nin yaşamını *Yeşil Mürekkep* (2016), gazeteci ve romancı Suat Derviş'in yaşamını *İpek Sabahlık Bir SUAT DERVİŞ Romanı* (2017), ilk Müslüman kadın tiyatro oyuncusu Afife Jale'nin yaşamını *Nefesi Tutku Olan Kadın Afife Jale* (2018), Nâzım Hikmet'in yaşamını *Putlar Yıkılırken* (2019), Türk sinema ve tiyatro oyuncusu Cahide SONKU'nun yaşamını *Kızıl Çengi* (2023) isimli eserlerinde romanlaştırmıştır.

2. NÂZIM HİKMET'İN YAŞAMI⁵

2.1. Ailesi

Nâzım Hikmet 15 Ocak 1902 tarihinde Selanik'te doğmuştur. Baba tarafından dedesi Mehmet Nâzım Paşa, valiliklerde bulunmuş ve şairliği olan, Mevlevi tarikatından bir kişidir. Babası Hikmet Bey, Kalem-i Ecnebiye'den emekli olmuş, son yıllarını sinemacılıkla geçirmiş bir memurdur.

Dilci, eğitimci Enver Paşa'nın kızı olan annesi Celile Hanım, Fransızca konuşan, piyano çalan, ressam denecek kadar iyi resim yapan bir kadındır. Nâzım Hikmet'in yakın dostu Orhan Kemal, Celile Hanım'ı şöyle anlatmaktadır:

“Annesi de ara sıra ziyaretine gelirdi. Nâzım'ın annesi yüz çizgileri fevkalade düzgün, gözlüklü ve ağır hareketleriyle insanda saygı uyandıran bir hanımefendi idi.

İlk gün dereden tepeden konuşurlar, hoşbeş ederler, sonra Nâzım ona şiirlerini okurdu. Annesi oğlunu gayet ciddi dinler, şiirin genel havası içinde heyecanlanırdı.

Annesi ressamdı. Özel görüşmelerden sonra Nâzım'ın şiirleri, daha sonra resim... Ana, oğulun karşısında oturur... boyalarını yayar, sehpasını kurar, başlardı oğlunun portresini yapmaya” (Orhan Kemal, 2019, s. 77).

Selanik'te Hariciye Nezareti'ne bağlı bir memur olan babası Hikmet Bey yasa dışı siyasal etkinliklere karıştığı şüphesiyle sorgulanınca görevden istifa etmiştir. 1905 yılında ailece Halep Valisi olan Mehmet Nâzım Paşa'nın yanına gitmişlerdir. Nâzım Paşa Diyarbakır valiliğine atanınca 1906'da hep beraber bu kente giderler. Celile Hanım yeni bir bebek beklemeye başlayınca Hikmet Bey, karısı ve oğlu Nâzım'ı alıp İstanbul'a döner. 7 Nisan 1907 tarihinde Nâzım'ın kız kardeşi Samiye doğar. Hikmet Bey 1909'da Matbuat Müdürlüğüne tercüman olarak atanır. 1917 yılında annesi ve babası ayrılma kararı alırlar.

Asım Bezirci bu ayrılığın sebebini, “Yahya Kemal'in Celile Hanım'a eğilim duyduğu ve onunla ilişki kurduğu söylenir...

Söylentileri duyan Hikmet Bey bozulur. Karısıyla arası gitgide açılır. Kıskançlık ve hınçla o da çapkınlığa kalkışır. Bunu öğrenen Celile Hanım yaralanır, ayrılmaya karar verir. Olup bitenlere çok üzülen Nâzım Hikmet onları uzlaştırmaya çalışırsa da başaramaz. Geçimsizlikten bıkip yorulan eşler sonunda boşanırlar” (Bezirci, 1996, s. 18) şeklinde ifade etmiştir.

Hikmet Bey, Celile Hanım'dan boşandıktan bir süre sonra Cavide Hanım'la evlenir. Bu evlilikten Metin ve Fatma adlarında iki çocuğu olmuştur. Celile Hanım, resim dalında öğrenim ve inceleme yapmak üzere Paris'e gider. Nâzım Hikmet, hem hiç beklemediği bu olaya hem de kız kardeşi Samiye'nin annesiz kalışına çok üzülür. 17 Mart 1932'de Hikmet Bey vefat etmiştir. Celile Hanım, İstanbul'a döndükten sonra Nâzım Hikmet'in inişli çıkışlı hayatının büyük destekçisi olmuştur.

⁵ Bu bölümde genel olarak aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır: Fuat, 2021; Babayev, 2010; Balaban, 2003; Sülker, 2006; Demir, 2011; Bezirci, 2016; Kabaklı, 2016.

2.2. Eğitim Hayatı

Nâzım okul çağına gelince 1907 yılında Fransızca öğretim yapan özel bir okula verilir. 1908 yılında özel okuldan alınıp Göztepe'deki Numune Mektebine verilir. İlkokulu bitirince arkadaşı Vâlâ Nureddin'le birlikte Mekteb-i Sultani'nin hazırlık sınıfına yazdırılır. 1914 yılında Mekteb-i Sultani'den alınarak Nişantaşı Sultanisi'ne gönderilir.

“16 Aralık 1914'te Bir Bahriyelinin Ağzından başlıklı şiir yazar. Aile dostlarından Bahriye Nâzırı Cemal Paşa'nın önünde okur. Nâzır pek duygulanır. Çocuğun Bahriye'ye verilmesini önerir. Onun yardımıyla Nâzım Hikmet, Nişantaşı Sultanisi'nden ayrılır, 962 numarayla Heybeliada Mektebi'ne girer. Burası oldukça disiplinli bir okuldur. Şair Yahya Kemal de orada öğretmendir” (Bezirci, 1996, s. 18).

Nişantaşı Sultanisinin üçüncü sınıftayken Heybeliada Bahriye Mektebi'ne gider. Nâzım, Bahriye Mektebi'nde fazla çalışmayan, askerliğe pek yatkın görülmeyen bir öğrencidir.

1919 yılında Hamidiye kruvazörüne stajyer güverte subayı olarak atandığı yılın kışında gece nöbeti tutarken dondurucu ayazda üşüyünce son sınıfta geçirdiği zatülcenp hastalığı tekrarlar. İki ay süren bir sağaltım döneminden sonra kendisine iki ay da evde dinlenme izni verilir. İki aylık hastane sağaltımı, iki aylık evde dinlenme izni sonunda toparlanamadığı, deniz subayı olarak görev yapabilecek sağlık durumuna kavuşamadığı görülünce Sağlık Kurulu raporuyla askerlikten çürüğe çıkarılmıştır.

1922 yılında Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinin (KUTV) hazırlık sınıfına yazılmıştır. 1926'da KUTV'daki öğrenimini tamamlamıştır.

2.3. Anadolu'ya Gidiş - Sovyetler Birliği Serüveni

Anadolu'da Milli Mücadele'ye katılmak için Mustafa Kemal'e silah, cephane kaçıran gizli bir örgütün yardımıyla dört şair; Faruk Nâfiz, Yusuf Ziya Ortaç, Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin 1 Ocak 1921 tarihinde Ankara'ya gitmek üzere Sirkeci'den kalkan “Yeni Dünya” adlı vapura gizlice binerler.

Nâzım Hikmet'le birlikte Anadolu'ya geçmek isteyen Vâlâ Nureddin Anadolu'ya gitme heveslerini, “Anadolu'da özgür olacaktık. Ve Nâzım, şiirlerinin oradan daha iyi işitileceğine inanıyordu. Ben de memleket şiirleri yazmak hevesine düşmüştüm. Nitekim sonradan ortaklaşa yazdıklarımız kıraat kitaplarına alındı.” (Vâ-Nû, 2018, s. 64) sözleriyle ifade etmiştir.

Genç şairler Ankara'ya vardıkdan birkaç gün sonra Kuva-yı Milliye'den yalnız Nâzım ve Vâlâ Nureddin'e izin çıkar. Faruk Nâfiz ve Yusuf Ziya İstanbul'a gönderilirler. Dönemin yakın tanığı Vâlâ Nureddin de bu olayı, “Son derece heyecanlı ve dertli on beş gün bekledikten sonra bir gün komiser, Yusuf Ziya ile Faruk Nâfiz'i davet etti. Yüreğimiz cızladı. Demek bizi küçük buldular, adam yerine koymadılar. O meşhur Hececileri içeri alıyorlar. Bizi ise açıkta demirleyen vapura yollayacaklar. Meğer durum tam tersineymiş: Yusuf Ziya ile Faruk Nâfiz'in İstanbul'a geri gönderilmeleri karar altına alınmış” (Vâ-Nû, 2018, s. 77) şeklinde anlatmıştır.

Nâzım ve Vâlâ öğretmenlik yapmaları için Bolu'ya gönderilir. Burada bir şey yapmadıkları görüşündedirler. Cepheye gönderilmemişlerdir. Bolu'da ise karanlık güçlerin baskısı altındadırlar. Bu baskılara daha fazla dayanamayan iki arkadaşın yaşadıklarını Memet Fuat araştırmalarından hareketle şöyle aktarır:

“Tutucu çevrelerin baskısına, gizli polis örgütünün güvensizlik belirten davranışları da eklenince, Bolu’da barınamayacaklarını anlayan Nâzım ve Vâlâ Nureddin, iyi bir öğrenim görmek, dünyada olup bitenleri anlamak için Paris’e mi, Berlin’e mi, Moskova’ya gitsek diye düşünürlerken, Ziya Hilmi’nin etkisiyle, Moskova’ya gitmeye karar verdiler” (Fuat, 2016, s. 11).

Sovyetler Birliğine gitmeye karar verirler. Bolu’dan Trabzon’a, 30 Eylül 1921 tarihinde Trabzon’dan da bir vapurla Batum’a giderler. Batum’da Ahmet Cevat Emre ile tanışır. 1922 yılında Nâzım ve Vâlâ, Ahmet Cevat’la birlikte Moskova’ya geçerler.

“Arkadaşı Vâlâ ile kendilerine Ankara’da istedikleri gibi bir görev verilmediğini görünce, rotayı değiştirip Moskova’ya gitmeye karar veriyorlar. Orada, üniversiteye gidip Marx’ı, Engels’i, Lenin’i öğreniyorlar. 19 yaşındaki Nâzım, hem teoriyi -kapitalist düzende emeğin sömürüldüğünü, tarihi gelişmenin diyalektiğini- öğreniyor, hem de Bolşevik Devrimi’nin heyecanına kapılıyor” (Sertel, 2008, s. 3).

Nâzım, Moskova’da Ahmet Cevat ve Vâlâ ile birçok siyasi oluşumu tanıma imkânı bulur. KUTV Üniversitesi’nin (Doğu Ülkeleri Emekçileri Komünist Üniversitesi) hazırlık kısmına girerler. Burada Fransızcalarını ilerletirler, Rusça çalışırlar. Nâzım Hikmet, 1924 yılında KUTV Üniversitesini bitirince Türkiye’ye döner.

2.4. Yurda Dönüş

Nâzım, Türkiye’ye dönme kararını ansızın vermiştir. Memleketine dönüp, politikaya atılıp, haksızlıkları yenerek dünyanın gidişini düzeltmek ister. 1924 yılı Ekim ayında Nâzım gizlice yurda girer.

“N.H. yahut Ahmet imzasıyla Aydınlık dergisine yazılar, şiirler yetiştirir. Ayrıca, 21 Ocak 1925’te çıkmaya başlayan Orak-Çekiç gazetesine de yazar. Hatta adı geçen dergi ile gazeteyi sokak sokak dolaşarak satmaya çalışır. Bu eylemleri dolayısıyla polisçe izlenir... Aydınlık’ta çıkan şiir ve yazılarından ötürü Nâzım Hikmet de İstanbul’da aranmış, fakat bulunamamıştır... Celile Hanım oğluna güzel bir makyaj yapar, yüzünü değiştirir. Nâzım Hikmet tayfa bir kıyafetiyle bir takaya binip kaçır. Günlerce sonra, Kırım üzerinden Şefik Hüsnü’yle birlikte Moskova’ya varır” (Bezirci, 1996, s. 27).

1925’te TKP desteğiyle yeniden Moskova’ya kaçan Nâzım, 1928’de Laz İsmail ile Türkiye’ye gizlice girmiştir.

Nâzım Hikmet, 1924 ve 1928 yıllarında iki defa Türkiye’ye geri döner. 1951 yılında bir daha dönmemek üzere ülkesinden ayrılır.

2.5. Çalışma Hayatı

Nâzım Hikmet, varlıklı bir ailenin çocuğu olmasına rağmen yaşamı boyunca kimseden maddi destek almamaya çalışmıştır. Cezaevi yıllarında ve dışarıdaki hayatında türlü işler yaparak kendi geçimini sağlamış, Piraye ve çocuklarının, cezaevindeki arkadaşlarının geçimlerini sağlamaya da destek olmuştur.

Arkadaşı Vâlâ Nureddin’le birlikte mücadeleye destek için Anadolu’ya giden Nâzım Hikmet’i, Matbuat Umum Müdürü Muhittin Birgen 1921 yılında öğretmen olarak görevlendirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına devretmiştir. 1921 yılının Nisan ayında Nâzım ve Vâlâ Bolu’ya öğretmen olarak

atanırlar. Bolu’da bir süre öğretmenlik yapıp burada gerici gruplar arasında daha fazla barınamayacaklarını anlayınca öğretmenlikten istifa edip Bolu’dan ayrılırlar.

Nâzım Hikmet 1924’te Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi’nin yayın organı *Aydınlık* dergisinde çalışmaya başlar.

Nâzım kavgasını devrimci bir şair olarak yürütme kararıyla 1924 yılında *Resimli Ay* dergisinde çalışmaktadır. “Nâzım Hikmet’i Resimli Ay dergisine Vâlâ Nureddin getirmişti. Moskova’dan henüz dönmüş olan şair kendisine bir iş arıyordu. Vâlâ, M. Zekeriya’dan Nâzım’a iş vermesini istiyordu. Nâzım derhal işe alındı. Ancak sadece bir teknik işçi olarak; o vakitki adıyla ‘musahhih...’ baskıya gidecek sayfaları hazırlama görevlisiydi. Kuşkusuz, Nazım gibi bir adamın böyle küçük bir işte kalması olası değildi. Önce şiirleri ve yazıları çıktı dergide. Sonra da, derginin fikri yapısına egemen oldu” (Sertel, 2008, s. 6).

Orhan Selim imzalı köşe yazılarını *Akşam*’da yayımlatmış, şiirlerini ise *Yedigün*, *Aydabir*, *Resimli Herşey*’e vermiştir. “Cumhuriyet’in onuncu yıldönümü dolayısıyla çıkarılan aftan yararlanan Nâzım Hikmet, 4 Ağustos 1934’te salıverilir. Dışarıda geçim sıkıntısı çeker. İş arar. Eskiden çalıştığı Resimli Ay dergisi kapatılmıştır. Orhan Selim takma adıyla ve Düşünceler başlığıyla Akşam gazetesinde fıkralarına başlar” (Bezirci, 1996, s. 36).

Nâzım Hikmet’in yine Orhan Selim imzasıyla 1935-1937 yılları arasında yazıları çıkmıştır. Zekeriya Sertel’in *Tan* gazetesinde Nâzım’ın birkaç yazısını yayımlatmaması üzerine Nâzım Hikmet, *Tan*’dan ayrılmıştır.

Nâzım, 1942 yılında Bursa Cezaevindeyken kendi geçimini sağlamak ve ailesine bakabilmek için halı dokuma tezgahı satın almıştır. İki ay kadar bir süre tezgahların taksitlerini ödeyebilmiştir. Bursa Cezaevinde Nâzım Hikmet’in en yakın tanıklarından olan Orhan Kemal, Nâzım ve Piraye’nin yaşadığı maddi zorlukları “zeki, içli, fevkalade hassas ve hesaplı bir kadın olan eşi Piraye Hanım, son zamanlarda gelen mektuplardan birinde ekonomik sıkıntılarından bahsediyordu. Piraye Hanım’ın nasıl düşünceli bir kadın olduğunu yakından bildiğim ve Nâzım’ın ağzından ona dair yığınla özveri örneği dinlemiş olduğum için anlıyordum ki, Piraye Hanım, kendisini mahpus kocasına bu tarzda yazılar yazmaya iten müthiş bir zorunluluk içindedir” (Kemal, 2019, s. 55) sözleriyle anlatmıştır.

1942-1949 yılları arasında Nâzım’ın mektuplarında tezgahlar hiç gündemden düşmemiştir. İplik, iş, müşteri bulmak ona büyük sıkıntılar yaratmıştır. Bu durum çoğu zaman yazı alanındaki çalışmalarına da engel olmuştur.

15 Haziran 1950’de serbest bırakılan Nâzım Hikmet, polisler tarafından izlenmeye devam etmiştir. Gazetelerde yazarlık ettirilmeyeceği kesindir. Kitaplarını yayımlamaya cesaret eden yoktur. Evde çalışıp geçinebilmesi olanaksızdır. İhsan İpekçi ona, İpek Film Stüdyosu’nda çalışmasını önermiştir. Senaristlik ve yönetmenlik yaparak geçimini sağlamıştır.

Nâzım Hikmet yaşamı boyunca eserleriyle, yazdığı tiyatro oyunları, film senaryolarıyla, yazdığı filmlere yönetmenlik yaparak, halı dokumacılığı yaparak, gazetelerde yazarlık ve editörlük yaparak çalışma hayatının içinde aktif olarak yer almıştır.

2.6. Sanat Anlayışı

Nâzım Hikmet'in Türk edebiyatında önemli bir isim olmasında yenilikçi sanat anlayışının etkisi vardır. Eserlerinde hem geleneğe bağlı kalmış hem modern bir çizgide ilerlemiştir. Kendi halkının sorunlarını anlatırken evrensel bir boyuta ulaşmıştır. Henüz Rusya'ya gitmeden ölçsüz şiir denemeleri yapmış, şiirinin biçiminde yeni teknikler uygulamayı başarmıştır.

Nâzım Hikmet şiir türüyle çok küçük yaşta tanışır. İlk şiirlerini çocukluk döneminde yazmaya başlamıştır. Nâzım Hikmet, 1913'te *Feryad-ı Vatan* isimli ilk şiirini yazar. "Nâzım Hikmet, Sultani'de örnek bir öğrenci olur. Öğretmenlerinden sık sık 'aferin' alır. Ayrıca, elinden düşürmediği sarı yapraklı bir deftere şiirler yazar, portreler çizer. Defterindeki ilk şiiri 20 Haziran 1329 (3 Temmuz 1913) tarihini taşır. Feryad-ı Vatan başlıklı bu şiiri Nâzım Hikmet on bir yaşında iken yazmıştır. Balkan Savaşı'nda Osmanlıların yenik düşmesi ve düşmanların Çatalca'ya kadar gelmesi üzerine kaleme alınan şiirde şairin bundan duyduğu derin üzüntü ile çok sevdiği yurdunu kurtarma istek ve umudu yansıtılmaktadır" (Bezirci, 1996, s. 16).

Nâzım'ın ilk şiirlerinde dedesi Nâzım Paşa'nın katıldığı Mevlevi toplantılarının tesiri olmuştur. Nâzım Hikmet'in geleneksel şiir bilgisi dedesinin desteğiyle oluşmuştur. 1913 yılında Selanik Valiliği'nden emekliye ayrılan Nâzım Paşa, İstanbul'a oğlunun yanına yerleşir. On yaşındaki Nâzım, dedesinin Mevlevi dostlarıyla sohbetlerini, Tevfik Fikret'in, Mehmet Emin'in şiirlerini dinlemeye başlar. 1914 yılında *Bir Bahriyelinin Ağzından* şiirini ve karşılarındaki evde yangın çıkması üzerine *Yangın* isimli şiirini yazar. "Dedesi eski Konya valisi şair Nâzım Paşa'nın yaşıtı ve kafadarı emekliler ve tarikat arkadaşı Mevlevîler, kimi fesli, kimi sikkeli, kameriye altında oturmuş, tasavvuftan bahsederler, Mesnevî'den Farsça beyitler okurlarmış" (Vâ-Nû, 2018, s. 39). Nâzım'ın ilk şiirlerinde ortaya çıkan yaşam sevgisi ve insanlığa duyduğu güven duygusu, sanatçı kişiliğinde bir ömür yer etmiştir.

Balkan Savaşı'na katılan, ardından Çanakkale Savaşları'nda şehit olan dayısı için öç şiirleri yazar. Yahya Kemal tarafından düzeltilen *Hâlâ Selvilerde Ağlıyorlar mı?* şiiri, 3 Ekim 1918'de Mehmet Nâzım imzasıyla, *Yeni Mecmua*'da yayımlanır.

1920 yılında Nâzım ile Vâlâ Nureddin genç şair adayları olarak Hececiler'in toplantılarına katılmaya başlarlar. Celâl Sahir, Hececiler'in şiirlerini yayımlamak amacıyla *Kitap* adlı bir dergi çıkarmaktadır. Bu dergide yer almanın koşulları heceyle yazmak ve siyasete karışmamaktır. Nâzım Hikmet'in bu dergide şiirleri yer alınca ismi ünlü hececilerle birlikte anılmaya başlamıştır.

Nâzım'ın sanat anlayışını yakın dostu Vâlâ Nureddin, "Nâzım, artık çocuk çetelerine katılıp bayrak yırtmak yolundan ayrılmıştı. Kendi silahıyla yani şiirleriyle savaşmak yolunu tutmuştu. Devrin modası 'sanat sanat içindir'di. 'Sanat gaye içindir' prensibi kabul edilmiyordu. Bunu, Tevfik Fikretlerden, Mehmet Akiflerden, Mehmet Eminlerden sonra yaşıtılarımız arasında ilk benimseyen Nâzım Hikmet oldu. Gerçi, Hececilerden Enver Paşa'nın ödülleri alarak, sanatlarını Birinci Dünya Savaşı'nda 'gaye' uğruna uyarlayanlar olmuştu. Ama Mütareke'de Yahya Kemal'in estetiği hâkimdi. Bu üstat konuşurken, nesir yazarken milli mücadelenin duygularını ileri sürmekle beraber, şiirlerini günün kavgalarından uzak tutuyordu. Hececilerden hiçbiri milli şair, milliyetçi şair olmak eğiliminde değildi. Gülden, bülbülden dem vurmak belki bu kötü günlerin yarattığı tepkiydi. Fakat elbette her genç, emperyalist saldırganlara karşıydı. Şiirde karşıtlık bayraktarı Nâzım'dı. O, 'sanat sanat içindir' prensibiyle 'sanat gaye içindir' prensibini karışım haline getirmeye çabalıyordu" (Vâ-Nû, 2018, s. 62) sözleriyle ifade etmiştir.

Refi Cevat'ın *Alemdar* gazetesinin edebiyat sayfasında yayımlanan şiirleri dolaylı yollardan halkın özlelerini yansıtan direniş şiirleridir. Nâzım, heceyi *Alemdar* gazetesinin şiir yarışmasında birincilik alacak kadar iyi kullanan bir vatan şairi olmuştur.

Moskova'da öğrenim gördüğü yıllarda Nâzım'ın şiirlerinde büyük bir değişim yaşanır. Moskova'ya gelirken yol boyunca aç insanlarla göz göze yoğun duygular yaşayan şair, duygularını bir şiire aktarmaya çalışmış ama becerememiştir. *Açların Gözbebekleri* isimli şiirini hece ölçüsüne sokamadığını görünce daha serbest yazmayı denemiştir. Ortaya yer yer hece kalıplarıyla kurulmuş olsa da kurallara uymayan, serbest bir ölçü çıkmıştır. 1923 yılında İstanbul'da Şefik Hüsnü'nün kurduğu *Aydınlık* dergisinde Nâzım Hikmet'in serbest nazımla yazdığı şiirleri yayımlanır.

Nâzım'ın ideolojisinin bir yansıması olan serbest ölçülü şiirleri hakkında Yıldız Sertel, "Nâzım, bu şiirleriyle, şiire biçim bakımından önemli bir yenilik getirmekle kalmıyor, aynı zamanda fikir ve dava koyuyor, ezilen insanın isyanını haykırıyordu. Açların Gözbebekleri, Benerci Kendini Niçin Öldürdü?, Jokond ile Sİ-YA-U, İhtilal Kebir ve diğer birçok şiirinde ezilen insanın isyanını dile getiriyor, emperyalizmi, sömürüyü yerden yere vuruyordu" (Sertel, 2008, s. 8) görüşünü öne sürmüştür.

Onun ideolojik şiirleriyle ilgili yakın dostu Orhan Kemal de görüşlerini, "Nâzım'ın kafiyeleri bile şiirin bütünü içinde birer maksat için vazifelidir. Sanat işlerini fevkalade ciddiye alır, sanatçıyı da büyük bir sorumluluk yükü altında görür. Sanatçı, emekçi kitlelere karşı daima sorumlu vaziyettedir" (Orhan Kemal, 2019, s. 47) şeklinde belirtmiştir.

Nâzım şiirin mutlaka bir amacı olması gerektiğini savunmuş ve sanatı topluma hizmet aracı olarak görmüştür.

"Resimli Ay'da başlatılan 'Putları Kırıyoruz' kampanyasının böyle bir ideolojik hedefi vardı. Nâzım, 'Sanat, sanat içindir' tezini yeri, 'Sanatkârın bir davası, bir hedefi, söyleyecek bir sözü olmalı, içinde yaşadığı toplumdan bir şeyler almalı, ona bir şeyler vermeli,' diyordu. Şair bu kampanyayı, ünlü şair ve ediplere verdiği 'cevap'larla yürüttü" (Sertel, 2008, s. 10).

Nâzım Hikmet eğitim için Moskova'ya gittiği dönemde şiirinin biçiminde değişikliğe gider. Bunun nedenini yakın arkadaşı Orhan Kemal, "Henüz Rusça bilmediği günlerde bir gün eline Rusça bir gazete geçer. Orada ilk defa 'kırık dökük mısralar!' görür, bunun bir şiir olması ihtimalini göz önünde tutarak, bir arkadaşına tercüme ettirir. Yazı gerçekten bir şiirmiş, hem de Mayakovski'nin bir şiiri. İşte Mayakovski ile tanışması böyle olmuş" (Orhan Kemal, 2019, s. 42) sözleriyle belirtir.

Ünlü Rus şair Mayakovski ile tanışması Nâzım'ın şiir anlayışında değişimlerin olmasına neden olmuştur. Mayakovski'nin yazdığı bir şiirin uzunlu kısıtlı dizelerine, merdivenli istifine ilgi duymuş ama Rusça bilmediği için içeriğini anlayamamıştır. Sonradan kendisi de basamaklı biçimde şiirler kaleme almıştır. Nâzım Hikmet, yakın dostu Vâlâ Nureddin'le yaptığı bir sohbetinde şiir anlayışındaki değişimini şöyle ifade etmiştir: "Eski usul vezinle kafiye paydos! diye haykırmıştı Nâzım. Bu kağıtlarda Türk edebiyatının ilk serbest mısraları vardı. Ve bunlar, 20. yüzyılın Dünya Savaşı bir yana bırakılırsa, belki de en büyük felaketini tasvir ediyordu.

Nâzım, yazdıklarını, odada bulunan Şevket Süreyya'yla bana heyecanla okudu. Ve bu yeni şiir şeklini onaylattı" (Vâ-Nû, 2018, s. 344).

1931 yılında *Sesini Kaybeden Şehir* eserini yayımlar. Bu eserde Rus fütüristlerin etkilerinin azaldığı, yerel eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Nâzım Hikmet'in eserlerinde devrim tutkusu, emperyalizm eleştirisi ağır basmakta, bireysel konular arka planda kalmaktadır.

“Şiirleri hakkında Nâzım'ın en kıymet verdiği ölçü ‘halk’tı. O, ‘bir halk sanatkarı, her şeyden önce halk tarafından anlaşılmalı ve halkın sanatkarı olmalıdır!’ derdi. Bundan dolayı Memleketimden İnsan Manzaraları, hapisanede her sınıf halka defalarca okunmuş, anlaşılması güç yerler atılıp daha sade, daha açık yazılmıştır” (Orhan Kemal, 2019, s. 86).

Nâzım eserlerinde bir toplum savaşçısı ve barış hareketinin etkin bir eylemcisidir. Kaleme aldığı eserlerinde ülkesini, ülkesinin insanlarını ve birlikte mücadele ettiği arkadaşlarını anlatmaktadır. Ülkesini terk edip Moskova'ya gitmek zorunda kalınca yurdu ve milleti için duyduğu özlem şiirlerinde ağırlık kazanmıştır. Moskova yıllarında şiirlerinin ana teması “barış, mutluluk ve özgürlük” olmuştur. Bununla birlikte şiirlerinde “aşk” teması da önemli derecede yer almıştır. Aşkı “özlem ve ayrılık” temaları izlemiştir. Özlem duygusu, hem bir kadına hem de memleketinedir. Yaşamının son yıllarında “ölüm”den de sıklıkla söz ettiği görülmektedir. “1962 yılında, sevgilisi için yazdığı şiirde şöyle diyordu: ‘ölüm düşüncesinden soyundum/giyindim haziran yapraklarını bulvarların...’ Tam bir yıl sonra, bir yaz günü, sabahın erken bir saatinde öldü” (Babayev, 2010, s. 387).

Nâzım Hikmet, çocukluğundan itibaren şiir türüne yönelmiş, bu türü dedesi sayesinde yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Divan ve halk şiirini özümlemiş bir şairdir. Nâzım, Türk şiirine gerek şekil gerek içerik bakımından büyük yenilik kazandırmıştır. Şiiri hem aruz hem hece ölçüleriyle hem de serbest ölçüyle denemiş; şiirlerinde serbest ölçüde karar kılmıştır. Yenilikçi şair kimliğiyle ön planda olan sanatçı; roman, tiyatro, çeviri gibi türlerde de eserler kaleme almıştır. Özellikle şiirlerinde sürekli yenilik arayışında olduğu, gerçekleştirdiği değişimleri şiirlerinin içeriğinde değil daha çok biçiminde uyguladığı görülmektedir. Şiirlerinde ve oyunlarında siyasi sorunları anlatmaya çalışmıştır. Dünyada olup biten tüm siyasi sorunlar onun kaleminde dile getirilmiştir. İnsanlığın faydası için düşündüğü, savunduğu her şey onun şiirlerinde kişisel bir dava gibi yer almıştır.

2.7. Özel Yaşamı

Nâzım Hikmet, altmış bir yıllık hayatında birçok aşka yer açmıştır. Sanatçı kimliği kadar özel yaşamıyla da dikkat çeken bir isim olmuştur.

Nâzım Hikmet'in yaşamının en yakın tanıklarından olan Vâlâ Nureddin, “Nâzım; iyi arkadaş, kışkanç koca, mükemmel baba, hatta üvey çocuklarının şefkatli babasıydı. Evlilik kurumu konusunda çok muhafazakârdı. Fedâkar, çalışkan, aile erkeği idi. Bu durumlarda şaka kaldırmazdı. Karakteri her halde gitgide bu tarife uygun geliştirdi.”

Ama hayatının koşulları kaygandı. Dekoru değişiyordu. Nâzım'ın hayatına birçok kız ve kadın ismi karıştıysa, bunun nedenini, yalnız şairin coşkun mizacında değil, birçok dâhilerde görülen aşırılıklarda değil, en fazla yukarıdan beri anlattığım özelliklerde aramalı” (Vâ-Nû, 2018, s. 50). sözleriyle Nâzım'ın özel yaşamındaki duruşunu anlatmıştır.

Nâzım Hikmet'in önemli aşklarından ilki Nüzhet'tir. Nâzım'ın birbiri ardına mektuplar yazıp çağırması üzerine Muhittin Birgen'in baldızı olan Nüzhet, KUTV'da okumak için Moskova'ya gelir.

“Nüzhet, bir İttihatçı ailenin kızıydı. Zeka ve his incelikleri olan, kedi yavrusu gibi ufak tefek ve Nâzım’ın haşinliğiyle taban tabana zıt karakterde uysal bir kızcağız” (Vâ-Nû, 2018, s. 126).

Bir süre sonra Nâzım’la Nüzhet evlenmeye karar verdiklerini ilgili birime bildirip Öğrenci Pansiyonu’nda daha geniş bir odaya geçerler. Bu geniş pansiyon odasında dört beş ay kadar birlikte yaşarlar. Nâzım’ın ilk evliliği çok kısa sürer. Soğuk iklime dayanamayan Nüzhet, ailesinin yanına Bakû’ye gider. Nüzhet, ailesiyle birlikte Türkiye’ye dönmek istediğini Nâzım’a bildirir. Nüzhet’in sağlık problemleri nedeniyle Nâzım bunu kabul etmek zorunda kalır. Üniversiteyi bitirince kendisi de İstanbul’a dönme fikrindedir. “Bu arada evliliği üzerinde uzun uzun düşünür. Ona göre Nâzım çok hareketli, canlı, heyecanlı, gerçek bir devdir, büyük bir enerji deposu, üstün bir şairdir. Kendisi de sakin yaratılışlıdır. Bu hasta bünye ile ona yoldaşlık edemeyeceğinden, devrimci çabasına ayak bağı olacağından korkmaktadır. Bundan ötürü, ayrılmaları gerektiğine inanmaktadır” (Akt.Bezirci, 1996, s. 24).

1924 yılında yurda dönen Nâzım, eşi Nüzhet’in kendisinden ayrılmaya karar verdiğini öğrenir. Sovyetler Birliği’ndeki evlilikleri Türkiye’de geçerli olmadığı için boşanmaları için herhangi bir işlem gerekmemiştir.

1926’da Nâzım, Lena diye andığı Rus kızıyla ikinci evliliğini yapmıştır. Yelena Yurçenko, kocasının çalışmalarına destek olan, iyi öğrenim görmüş, kültürlü bir kadındır.

1925’te TKP desteğiyle yeniden Moskova’ya kaçan Nâzım, 1928’de Laz İsmail ile Türkiye’ye gizlice girer. Lena, Türkiye’ye gelmek için vize ister ancak beklediği vize bir türlü verilmez. Nâzım yurda döndükten bir yıl sonra eşi Lena’dan bir daha haber alamamıştır. Yelena Yurçenko’nun Odesa’da kocasına kavuşacağı günü beklerken salgın bir hastalığa tutularak genç yaşta öldüğü duyulur.

1929 yılının ikinci yarısında kız kardeşi Samiye’nin arkadaşı olan Piraye’yle tanışır. “Aynı yıl Nâzım Hikmet, kız kardeşi Samiye’nin yakın arkadaşı Hatice Zekiye Pirayende ile nişanlanır. Kısa adıyla Piraye Hanım 1908’de İstanbul’da doğmuş, 1924’te Vedat Örfi (Bengü) ile evlenmiştir. Fakat kocası kendisi ile iki çocuğunu (Memet Fuat ve Suzan’ı) bırakıp Mısır’a gitmiştir. Samiye’nin aracılığıyla Piraye Hanım 1930’da Nâzım Hikmet’le tanışmış ve 13 Eylül 1932’de eşinden boşanmıştır” (Bezirci, 1996, s. 34).

Nâzım’ın Piraye ile tanışması, yakınlaşması önemli sorunlara yol açar. Çünkü Piraye’nin iki çocuğu vardır, Piraye eşi tarafından terk edilmiştir ve henüz eşinden boşanmamıştır. Nâzım cezaevine gönderildiğinde Piraye ile sürekli mektuplaşır. İki isim de birbirlerine olan duygularını gizleyemez. Tüm engellere rağmen 1932 yılında evlenme kararı alırlar. Nâzım cezaevinden çıkınca da 31 Aralık 1935’te Kadıköy Evlendirme Dairesi’nde kimseye haber vermeden evlenmişlerdir. Nâzım Hikmet’in en uzun evliliğidir. Haziran 1938’de Nâzım, Donanma Davası için Erkin gemisine götürülünce Piraye, Nişantaşı’ndaki evini dağıtıp çocuklarını dedeleri Mehmet Ali Paşa’ya gönderir. Kendisi de Erenköy’de oturan annesinin yanına yerleşir. “Piraye Yenge yıldan yıla iki, pek pek üç sefer gelir, birkaç kuruşu varsa üç beş gün otelde kalırdı. Böyle günlerde Nâzım Hikmet’i görmeli!

Nâzım’ın karısına saygısı sonsuzdu. Onu alelade bir kocanın karısını sevmesinden çok başka bir tarzda sever, bilhassa sayardı. Yazdığı mektupları bazen bana da okurdu. Bu mektuplar, şiir dolu nesirlerdi ki sade, samimi dilleri dinleyene ferahlık verir, hayatı sevdirebilir, insana en karamsar zamanlarında bile ruh değişikliği, yepyeni bir tazelik verebilirdi” (Orhan Kemal, 2019, s. 70).

Piraye'yle nikâhlandığı günlerde, 1935'te, Nâzım'la Fransa'dan yeni dönmüş on sekiz yaşında serbest düşünceli bir genç kız olan dayı kızı Münevver arasında kısa süren bir yakınlaşma olmuştur. 1945'te ise Münevver, Ressam Nurullah Berk'le evlenmiştir. Nâzım Hikmet'i Bursa Cezaevinde romancı Peride Celal, teyzesinin kızı Ayşe Baştımar, dayısının kızı Münevver Berk 1948 yılında görmeye gelirler. Cezaevinde yapılan bu ziyaretin ardından eski günlerin de etkisiyle yazışmalar, gidip gelmeler, kısa sürede tutkulu bir aşka dönüşmüştür.

Münevver'den vazgeçmek istemeyen Nâzım Hikmet, Piraye ile aralarındaki "karı kocalık münasebetine" son vermek istediğini bildiren mektubunu Piraye'ye göndermiştir. 11 Kasım 1948'de Nâzım Hikmet ve Piraye birlikteliği sona ermiştir.

Münevver Berk, Cumhuriyet Bayramı'nda çıkarılacağı söylenen affın gerçekleşmediğini, sonu bilinmeyen bir bekleyişe katlanmak gerektiğini görünce eşinden boşanmaktan vazgeçmiştir. Bu olay üzerine Nâzım büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Piraye'ye haksızlık ettiğini düşünür ve onunla barışmak için mektup yazar ancak Piraye'ye gönderdiği mektuplara yanıt alamaz. Gönderdiği mektuplara yanıt alamaması, Piraye'nin Bursa'ya gitmemesi üzerine oğlu Mehmet'e bir mektup yazar ve onları Bursa'ya davet eder. 30 Ekim 1949'da Piraye, Suzan ve Mehmet, Bursa Cezaevine, Nâzım'ı görmeye gitmişlerdir. Bu görüşme de Piraye'nin kararını değiştirmemiştir.

Nâzım, 8 Nisan 1950'de İstanbul Sultanahmet Cezaevine getirilmiştir. Ardından Paşakapısı Cezaevine aktarılmıştır. 16 Nisan 1950'de Piraye, Suzan ve Mehmet, Nâzım'ı ziyarete gitmişlerdir. Onların bu ziyaretinde Münevver Berk ve Samiye içeri girerler. Piraye ve Suzan odadan çıkarlar. Bu, Nâzım ve Piraye'nin son görüşmeleri olmuştur.

15 Temmuz 1950'de serbest bırakılan Nâzım, Münevver'le birlikte yaşar. Ekim ayında Münevver Andaç, bebek beklemektedir.

23 Mart 1951'de Nâzım Hikmet ve Piraye boşanmışlardır.

Nâzım ve Münevver'in oğulları Mehmet, 26 Mart 1951'de dünyaya gelmiştir.

Nâzım Hikmet, 1951 yılında oğlu Mehmet ve Münevver'i geride bırakarak Moskova'ya kaçmıştır. Burada sağlık problemleri yaşayan şair, üç aya yakın hastanede tedavi görmüştür. Bu hastanede kendisiyle yakından ilgilenen Dr. Galina Grigoryevna Kalesnikova'yla birlikte yaşamaya karar vermiştir. Yazarlar Birliği, kadının şaire özel doktor olarak atanmasını sağlamıştır.

Şair, 1955 yılında Vera Tulyakova ile tanışır. Bu genç kadına âşık olur. Aralarındaki ilişki gittikçe ciddileşmiştir. Varşova'ya gitmek üzere kendisine veda etmeye gelen Nâzım'a, Vera Tulyakova bu işi daha ileri götürmek istemediğini, dönüşte ilişkilerine son vermeleri gerektiğini söylemiştir. Şair, sekiz ay kadar Dr. Galina'yla birlikte Polonya'da kalmıştır. Polonya dönüşünde *Sevdalı Bulut* senaryosunun filme dönüştürülmesi için Nâzım ve Vera bir araya gelirler. Vera, evli ve bir çocuk sahibi olduğunu Nâzım'a söyler. 1 Ocak 1958'de yılbaşını kutlamak üzere Nâzım, Vera'yı kocasıyla birlikte Peredelkino'ya çağırır.

Nâzım, sürekli olarak Vera'yı kendine çekmeye çalışıyor, onu oyun yazarı yapacağını, birlikte Paris'e, Roma'ya gideceklerini söylüyordu. Aklını çelen bu tekliflerin baskısından kurtulmak için Vera, kocasıyla kızını alıp bir Kafkas köyüne gider. "Aslında Nâzım çok duygusal ve hiç kimseyi incitmek

istemeyen bir insandı. Oysa şimdi hem Galina'yı hem de Münevver'i incitiyor, bunu yaparken de kahroluyordu. Siyasal ve özel hayatındaki bu dram onu karamsarlığa sürüklemişti. Sovyetler Birliği'nde sosyalizm uygulamasının başarısızlığı da onun için yıkıcı olmuştu" (Sertel, 2008, s. 211).

Nâzım'ın Berlin'de bir otel odasında yazdığı, "Bir gönülde iki sevda olmaz / yalan / olabilir." diye başlayan *İki Sevda* isimli şiiri, aynı anda, hem Münevver'i hem Vera'yı, iki kadını birden sevdiğini göstermektedir.

1960 yılında Nâzım Hikmet ve Vera Tulyakova yaşamlarını birleştirmeye karar vermişlerdir. Bu karara Dr. Galina sonuna kadar direnmiş ancak Nâzım'ı bu kararından vazgeçirememiştir. Nâzım, Galina'yla yaşadığı sekiz yıl boyunca elde ettiği her şeyi noter onayıyla Galina'ya vermiştir.

Kocasına ayrılmak istediğini söyleyen Vera, Nâzım Hikmet'le birlikte Kafkasların eteklerindeki Kislovodsk'a geçmiştir. Bu dinlenme yerinde Nâzım, yeniden aşk şiirleri yazmaya başlamıştır. 18 Kasım 1860'ta nikâh kıymışlardır. Bu evlilik bir süre sonra Nâzım'ı yormaya başlar. Sabiha Sertel'le bir sohbetinde "Ne güzel rahattım Galya'yla. O ilacımı, perhizimi, sigaramı, içkimi her şeyimi kontrol altına almıştı. Ne rahattım! Şimdi öyle mi? Karın genç olunca yaşlı, hasta bir ihtiyar durumunda olamazsın. Şimdi artık sigara da içiyorum, içki de. Genç kadın eğlenmek ister. Evinde eğlence tertip edeceksin. Karın genç erkeklerle dans edecek; sen, yüreği hasta ihtiyar oturup seyredeceksin... Bazı öyle anlar oluyor ki her şeye değer" (Sertel, 2008, s. 233) ifadeleriyle evliliğinde yaşadığı sıkıntıları dile getirmiştir.

Nâzım ve Vera, balayı için Paris'e gitmişlerdir. Buradaki tatilinde karşılaştığı İtalyan yazar Joyce Lussu, Nâzım'a karısı Münevver ve çocuğunu Türkiye'den kaçıracağını söylemiştir. Bu plana sevinen şair, başka bir kadınla evlendiğini söylememiştir. Temmuz 1961'de Joyce Lussu, Ayvalık'ta demirleyen bir yatla Münevver Andaç ve çocuklarını Yunanistan'a kaçırır. Münevver Andaç, Renan Berk ve Mehmet Nâzım Varşova'ya gelirler. Nâzım, Varşova'da onlarla birlikte on beş gün kadar kalır. Onlar için bütün olanaklarını zorlayarak bir daire satın almıştır. Münevver Andaç'a Doğu Dilleri Fakültesinde bir öğretmenlik işi ayarlamıştır. Vera, sürekli Nâzım'ı arayarak ne zaman döneceğini sormaktadır. Nâzım, oğlunu, Münevver Andaç ile kızı Renan'ı Polonyalı dostlarına bırakarak Doğu Berlin'e Vera'nın yanına dönmüştür. Nâzım Hikmet'in hayatına giren son kadın Vera olmuştur. Yaşamının geri kalan kısmını Moskova'da Vera ile geçirmiştir.

2.8. Siyasi Hayatı

Nâzım, öğretmenlik görevi nedeniyle Bolu'da bulunduğu dönemde Bolu Ağır Ceza Mahkemesi Reis Vekili Ziya Hilmi Bey ile tanışır. Bu dönemde Ziya Hilmi Bey'den Fransız Devrimi, Sovyetler Birliği, Lenin, Kautsky konularında çok şey öğrenir.

Moskova'da Komünist Partisi'ne üye olur. Burada Lenin taraftarları arasında yer almıştır. Yurda döndüğünde Dr. Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş'taki evinde yapılan TKP kongresine Şevket Süreyya, Hasan Âli, Dr. Hikmet'le birlikte Nâzım Hikmet de katılır. Bu toplantılardan sonra Nâzım polisler tarafından takibe alınır.

TKP, daha geniş okuyucu kitlesine ulaşmak amacıyla *Orak-Çekiç* isimli haftalık bir gazete çıkarmaya başlar. Nâzım, bu gazeteyi satanlar arasında yer almıştır. İstanbul'da yayımlanan ve Nâzım'ın

da yazılarının yer aldığı *Orak-Çekiç* gazetesi ile *Aydınlık* dergisi Bakanlar Kurulu kararıyla 1925 yılı Mart ayında kapatılarak sorumluları tutuklanmıştır.

1929'da TKP'nin boşluğunu doldurmaya çalışan arkadaşları Nâzım'ın yeniden yeraltı etkinliklerine katılmasını isterler. Hamdi Alev'in başkanlığında yeni bir parti kurulurken Nâzım, parti sekreterliğine getirilir. Hiç istemediği halde yeniden siyasal bir görev yüklenmiş olur. "Nâzım Hikmet, Resimli Ay dergisinde çalıştığı yıllarda, aynı zamanda Aydınlık dergisinde de yazılar yazıyordu. Bu dergi, 1924'te Spartakistler, yani Almanya'da yetişmiş Marksistler tarafından kurulmuştu. Dergi, Türkiye Komünist Partisi'nin dergisiydi. Nâzım da anlaşıldığına göre bu partinin üyesiydi. Bu konuyu Resimli Ay'daki dostlarına hiç açmazdı. Ama onlar, Nâzım'ın yazıp çizdiklerinden, söylediklerinden onun nerede olduğunun farkındaydılar. Hatta yazdıklarından partinin faal bir üyesi olduğu da anlaşıyordu" (Sertel, 2008, s. 33).

1932'de İstanbul'da Zeki Baştımar'ın Defterdar'daki evinde yapılan Moskova'dan gönderilmiş bir delegenin de katıldığı kongrede, Nâzım Hikmet'in Komintern kararlarını eleştirme özgürlüğü isteyen başka bir örgütlenme içinde yer aldığı için partiden uzaklaştırılmasına karar verilir. Nâzım, hep komünistlik suçundan yargılanıyordu, oysa 1932'de TKP'den atılmıştı. Nedeni parti içinde kurduğu grupla parti içi demokrasi için savaşımasıydı. Bu grup, Komünist Enternasyonal'i eleştirmek hakkına sahip olmak istemişti (Sertel, 2008, s. 39).

TKP'nin yurt dışındaki başkanı Şefik Hüsnü, Moskova'ya Stalin karşıtı çalışmaları yüzünden Mart 1935'te Nâzım Hikmet'in partiden çıkarıldığını bildiren bir rapor göndermiştir. Komintern bülteniyle duyurulan Nâzım Hikmet'in partiden çıkarıldığı haberi, Türkiye'de 1935'te TKP tarafından yeniden yayımlanan *Orak-Çekiç*'in 1 Haziran 1936 sayısında açıklanmıştır.

Askerlik görevini yapmadığı için askere çağrılan Nâzım Hikmet, sağlık sorunları olmasına rağmen doktorlar tarafından askerlik yapmasına engel bir durumu olmadığı belirtilir. Nâzım Hikmet askerlik şubesine teslim olmak yerine çok sevdiği ülkesinden kaçmak zorunda kalır. 1951 yılında Romanya'ya kaçınca *Vatan* gazetesinde hain ilan edilmiştir. Bakanlar Kurulu 25 Temmuz 1951'de Nâzım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar vermiştir. Bu karar 15 Ağustos'ta *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır. Nâzım Hikmet, ömrünün sonuna kadar Moskova'da çok sevdiği ülkesine hasret kalarak yaşamıştır.

2.8.1. Tutuklanma ve Yargılanma Süreçleri

1 Mayıs 1925'te dağıtılan bir bildirgenin soruşturması sırasında TKP üyeleri olarak otuz sekiz kişi tutuklanıp İstiklâl Mahkemesinde yargılanmak üzere Ankara'ya gönderilir. Nâzım, İzmir'den gizlice İstanbul'a, annesinin Kadıköy'ün Cevizli semtindeki evine gelir. Haziran 1925'te TKP'nin ayarladığı bir takayla Moskova'ya kaçır. Cumhuriyet'in beşinci yıldönümünde siyasal suçları da kapsamına alan bir af çıkar. 1927'de Nâzım'ın suçları af kapsamına girerek kaldırılır.

1928'de Laz İsmail ile gizlice sınırı geçip yakalanan Nâzım'da sahte pasaportlar ele geçirilir. Sınırı izinsiz geçmek suçuyla yargılanmak üzere Rize'ye gönderilmeden önce Hopa Cezaevinde iki ay bekletildiler. Başka suçlarının olup olmadığının öğrenilmesi için Ankara'ya gönderilmelerine karar verilir. 4 Ekim 1928'de önce İstanbul'a getirilirler. Çıkarıldıkları mahkemede bütün davaların birleştirilmesi için Ankara'ya gönderilirler. Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde 4 Kasım'da başlayan duruşmalar 23 Aralık'ta sona erer. Bütün cezalardan kurtularak tahliye edilir.

1931 yılında Ankara’da CHP çevrelerinde “sınıf edebiyatı” yaptığı, grevi öven şiirler yazdığı gerekçesiyle Nâzım Hikmet’e tepki gösterenler olmuştur. İçişleri Bakanlığının emri doğrultusunda ilk beş kitabındaki (*835 Satır, Jokond ile Sİ-YA-U, Varan 3, 1+1=1, Sesini Kaybeden Şehir*) şiirlerinde “bir zümrenin başka zümreler üzerinde hâkimiyetini temin etmek gayesiyle halkı suça teşvik ettiği” savıyla mahkemeye verilir. Bu mahkemede Nâzım, komünist bir şair olduğunu ama Anayasa’nın bunu bir suç saymadığını, bir sınıfı başka bir sınıfa karşı kışkırtma amacı gütmeyeceğini ifade ederek serbest bırakılır.

Gece Gelen Telgraf’ı toplayan İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, “halkı rejim aleyhine kışkırtmak”tan yazar Nâzım Hikmet’e, yayımcı Ahmet Halit’e, basımevi sahibi Ali Bey’e dava açmıştır. 22 Mart 1933’te Nâzım Hikmet gizli örgüt kurmak, İstanbul, Bursa, Adana’da duvarlara devrim bildirileri yapıştırarak, kitapçıklar dağıtarak komünizm propagandası yapmak suçlarıyla tutuklanmıştır.

Gece Gelen Telgraf’ta yer alan “Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe Kalemiye” adlı yergide “kendisine ve pederine hakaret ettiği” gerekçesiyle Süreyya Paşa, Nâzım Hikmet’e dava açar. Nâzım Hikmet üç kentte komünizm propagandası yapmaktan yargılanmak üzere 1 Haziran 1933’te tutuklu olarak Bursa’ya gönderilir. Bursa’ya gönderildikten sonra *Gece Gelen Telgraf* davası altı ay hapis cezasıyla sona erince Yargıtay’a başvurulur. 27 Ağustos 1933’te Süreyya Paşa davasında Nâzım Hikmet, bir yıl hapis, iki yüz lira para cezası, davacıya beş yüz lira tazminat vermeye mahkûm edilince Yargıtay’a başvurulur. Aynı tarihte Bursa Ağır Ceza Mahkemesi’nde idam talebiyle komünizm propagandası davası başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin onuncu kuruluş yılı dolayısıyla bir af yasasının çıkarılması Nâzım Hikmet’i, Yargıtay kararına gerek kalmadan *Gece Gelen Telgraf* ile Süreyya Paşa davalarında aldığı cezalardan kurtarmıştır. 31 Ocak 1934’te Bursa Ağır Ceza Mahkemesindeki komünizm propagandası davası beş yıl ağır hapis cezasıyla son bulunca Yargıtay’a başvurulur. Yargıtay’ın kararı bozması üzerine Bursa Ağır Ceza Mahkemesi cezayı dört yıla indirir. Gelen af yasasıyla Nâzım Hikmet’in hapisanede kaldığı yıllar da hesaplanınca 12 Ağustos 1934’te tahliye edilir.

30 Aralık 1936 tarihinde gizli örgüt kurarak komünizm propagandası yapmak suçlamasıyla tutuklanmıştır. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi’nde başlayan dava altı ay sürmüştür. Bir buçuk ay içinde kaldıktan sonra tutuksuz yargılanmasına karar verilerek serbest bırakılmıştır. 21 Haziran 1937’de gizli örgüt kurma davası bütün sanıkların aklanmasıyla sona ermiştir.

Ağustos 1937’de İpek Sineması’nda bir Harp Okulu öğrencisi yanına sokularak Nâzım’la konuşmak istemiştir. Nâzım bu gence inanmayıp kendisine asker kılığında polis gönderildiğini düşünmüştür. Bunun üzerine emniyet müdürlüğünü arayıp peşine adam takılmamasını, kendisinin rahat bırakılmasını istemiştir. Ömer Deniz isimli bu öğrenci Nâzım’ın Nişantaşı’ndaki evine de gitmiş ancak Nâzım bu genci evine almamıştır. Nâzım’ın uyarısı üstüne harekete geçen polisler askeri liseye arama yaparak komünizm yanlısı öğrencileri tutuklamışlardır. 17 Ocak 1938’de Nâzım da gözaltına alınmıştır. Nâzım Ankara’ya götürülerek tutuklanmış, Merkez Komutanlığı Cezaevinde ayrı bir hücreye konmuştur. 15 Mart 1938’de Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesinde “orduyu ihtilale teşvik” suçlamasıyla yargılanmaya başlamıştır. Bu dava sonunda Nâzım Hikmet on beş yıl hapis cezası alır. Haziran 1938’de şairin sürmekte olan bir davası nedeniyle İstanbul’a gönderilmesi gerekir. 21 Haziran 1937’de

aklanmayla sona eren gizli örgüt kurma davası Yargıtay'dan bozularak geri dönmüş, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde yeniden ele alınmıştır. Böylece Nâzım Hikmet, Ankara Cezaevinden İstanbul'da Sultanahmet Tutukevi'ne getirilmiştir. 1938 yılında Haziran sonunda Donanma Komutanlığı'ndan gelen görevliler, Nâzım'ı Sultanahmet Tutukevinden alıp bir motorla Adalar açığındaki Erkin isimli gemiye götürmüşlerdir. Yavuz gemisinde başlamış olan bir soruşturmaya onun da ismi karışmıştır. "Nâzım'ın suçu, orduyu isyana teşvik etmektir. Bu suçlama şu olaya dayanıyordu: Bir grup deniz subayı toplantılar yapıyor, beraberce Nâzım'ın kitaplarını okuyorlardı. Bir tanesinin dolabında Nâzım'ın kitapları bulunmuştu. Bir tanesi de Nâzım'la ilişki kurmaya teşebbüs etmişti. Ancak, Nâzım'ın reddi karşısında bu ilişki sokakta ayak üstü sert bir tartışmadan ileri gitmemiştir. 16 Ağustos'ta yapılan duruşmada, 15 yıl hapse mahkûm edilen Nâzım, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya'nın önerisi üzerine Atatürk'e bir mektup yazarak 'Ben orduyu isyana teşvik etmedim,' demiş, bu mektup Dolmabahçe Sarayı'nda hasta yatan Atatürk'e ulaşmamıştı. Nâzım haklıydı, çünkü deniz subaylarının okuduğu kitaplar, Nâzım'ın piyasada serbestçe satılan şiirlerinden ibaretti" (Sertel, 2008, s. 53).

10 Ağustos 1938'de Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi "askeri isyana teşvik" suçlamasıyla başlamıştır. Donanma Komutanlığı askeri Mahkemesi, Nâzım Hikmet'in "donanma inhilal ve ihtilale maruz kalmasına" yol açmaya çalıştığını belirterek yirmi yıl ağır hapisle cezalandırılmasına karar verir. Yasalara göre üçte biri indirilince geriye kalan on üç yıl dört ay, önceki davada aldığı on beş yıl da eklenerek toplam cezası yirmi sekiz yıl dört ay ağır hapis olarak açıklandı. Ayrıca ölünceye kadar kamu hizmetlerinde çalışmamasına karar verildi.

Nisan ayının sonlarına doğru Nâzım ciğerlerinden hasta olduğunu belgeleyen bir doktor raporuyla cezasını altı ay erteletmiştir. Yurt dışına kaçmayı düşünse de yardım edeceklerini umduğu TKP yetkililerinden olumlu yanıt alamamıştır. Bunun üzerine uğradığı adaletsizliğin düzeltilmesi için başvuruda bulunmak, dayısını görmek, gerekli yerlere dilekçe vermek için Ankara'ya gitmiştir.

5 Haziran 1939'da Dr. İhsan Rifat Sabar'ın sorumluluğunda yapılan yeni muayeneler sonunda verem olmadığı anlaşılan şair, erteleme kararı kaldırılarak İstanbul Tutukevine gönderilmiştir.

Nâzım Hikmet ile Hikmet Kıvılcımlı, İstanbul'dan Çankırı Cezaevine gönderilmişlerdir. Kemal Tahir'le birlikte üçüne bir koğuş verilmiştir.

Nâzım, Piraye'den dayısı Ali Fuat Cebesoy'u görüp kendisini Bursa'ya aldırmasını istemiştir. 6 Aralık 1940 tarihinde Bursa Cezaevine aktarılmıştır.

Yıldız Sertel, Nâzım'ın tutuklanma süreçlerini "1929 ile 1938 yılları arasında Nâzım sürekli olarak hapse girip çıkmaktadır. 1929'da Resimli Ay'da çıkmış olan Sesini Kaybeden Şehir başlıklı şiiriyle tramvay işçilerinin grevini teşvik ettiği için yargılandı, temyiz mahkemesinde beraat etti. 1 Mayıs 1931'de tekrar tutuklandı. O sıralarda, polis, 1 Mayıs İşçi Bayramı'nda, bütün komünistleri tutuklayıp ertesi gün serbest bırakmayı âdet edinmişti... 1933'te Gece Gelen Telgraf şiiri yasaklandı. Nâzım, komünist propagandası yapmak suçundan tutuklandı. Bursa hapishanesine gönderildi. Bu yıl birkaç kere hapse girip çıktı. Bursa'da, Komünist Gençlik Örgütü'ne bağlı olmaktan suçlandı" (Sertel, 2008, s. 39) şeklinde özetlemiştir.

Bursa Cezaevinde Nâzım'ın koğuş arkadaşı ilerde Orhan Kemal adıyla ünlenecek Raşit Kemali'dir. Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'le oda arkadaşlığını şöyle anlatmaktadır: "Nâzım gelmeden bir hafta önce galiba bu tecritlerden 52 numaralıma taşınmıştım. Ona da karşı sırada benim tecritin iki hücre aşağısında bir başka tecriti hazırlamışlardı..."

... Eşyalarını onun hücreğine bırakıp benim odaya toplandık. O, hep anlatıyordu. Çankırı'dan, bilhassa Kemal Tahir ve onun dostluğundan bahsediyordu. 'Biliyor musunuz, yalnızlığı hiç sevmem. İdare'den izin alsak da ben de sizinle bu koşu kalsam...'

Kalktı, izin almak üzere gitti. Birlikte kalmamıza müsaade için ricada bulunmuş. Müdür de katip ve başgardianla görüştüktan sonra razı olmuş; geldi" (Orhan Kemal, 2019, s. 26).

1949'da Paris'te, ünlü şair Tristan Tzara'nın başkanlığında Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Yapıtlarını Yayma Komitesi kurulmuştur. Aralarında Picasso, Aragon, Camus gibi dünya çapında ünlü kişiler de bulunan sanatçılar, şiirleri Fransızcaya çevrilip dergilerde, gazetelerde yayımlanınca Nâzım'ın özgürlüğüne kavuşması için girişilen, komünistlerin öncülük ettiği, sosyalistlerin, sosyal demokratların desteklediği eylemlerde yer almışlardır. Komite Başkanı Tristan Tzara, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na bir mektup gönderir. Bu mektupta Nâzım Hikmet'in bir an önce serbest bırakılması dileğinde bulunmuştur. 7 Kasım 1949'da Uluslararası Öğrenciler Birliği, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'na gönderdiği bir mektupla "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne açık bir şekilde karşı olan" duruma son verilerek Nâzım Hikmet'in serbest bırakılmasını istemiştir. 29 Ocak 1950'de Avukat Mehmet Ali Sebük özel af isteğiyle Türkiye Büyük Millet Meclisine başvurmuştur.

"5 Nisan 1950'de gene Vâlâ Nureddin'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: ... Ben bu son günlerde sevinmeye, bahtiyar olmaya başlayan bir adam oldum. Yakında geleceğinizi M. Ali Sebük'ten aldığım mektuptan öğrenmiştim. Kendisi şimdi Ankara'da. Bütün bu teşebbüslerden ne çıkacağını kestiremiyorum, fakat akliselim ve milli vicdanın eninde sonunda hakikatin tecellisine yardım edeceğinden ümidimi kesmiş değilim. Yani ayın sekizinde yatacak olduğum açlık grevine ümitle yatıyorum; yeisle, kederle değil. Bu uğurda ölürsem dahi, son nefesime kadar ümitle yaşayacağım" (Sertel, 2008, s. 93).

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün danışma organlarından olan Uluslararası Demokrat Hukukçular Derneği, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Şükrü Saraçoğlu'na, Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır'a, Adalet Bakanı Fuat Sirmen'e, Nâzım Hikmet'in serbest bırakılması dileğiyle mektup göndermiştir. Aynı başvuruyu Birleşmiş Milletler Örgütüne, UNESCO'ya, İnsan Hakları Derneğine, kendilerine bağlı ulusal Demokrat Hukukçular derneklerine, Yazarlar Ulusal Komitesine de yaptıklarını bildirmişlerdir.

Nâzım'ın açlık grevi yapmaya hazırlandığını gören avukatı İrfan Emin, 9 Şubat 1950'de Ankara'ya gidip Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mektup sunarak müvekkilinin açlık grevine başlayacağını bildirmiştir. Cumhurbaşkanı onu Adalet Bakanı'na yönlendirmiştir. Nâzım Hikmet'in sorununun kısa bir süre içinde halledileceği belirtilir.

4 Nisan 1950'de Ankaralı avukatlar, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yazdıkları bir dilekçeyle on iki yıldır adli bir hata sonucu cezaevinde yatan Nâzım Hikmet'i, Anayasa'nın kendisine tanıdığı yetkiyle bağışlamasını istemişlerdir.

Beklediği af çıkmayınca 8 Nisan 1950'de Nâzım Hikmet, açlık grevine başlamıştır. Aynı gün Nâzım, Bursa Ahmet Vefik Paşa Hastanesine götürülmüş, muayenesi yapıldıktan sonra üç sivil polisle birlikte İstanbul Sultanahmet Cezaevine getirilerek revire yatırılmıştır. Nâzım, avukatı Mehmet Ali Sebük'ün ısrarıyla af yasasının çıkacağına inanarak açlık grevine ara verdiğini açıklamıştır.

11 Nisan 1950’de Üsküdar Paşakapısı Cezaevine götürülmüştür. 15 Nisan 1950’de Cerrahpaşa Hastanesi Sağlık Kurulunun verdiği rapor İstanbul Cumhuriyet Savcılığına sunulmuştur. Nâzım’ın üç ay süreyle hastanede tedavisinin sürmesine karar verilir ancak Nâzım hastanede kalmayı kabul etmeyerek yeniden açlık grevi yapmaya karar vermiştir. 2 Mayıs 1950’de ikinci açlık grevine başlamıştır.

Avukat Mehmet Ali Sebük, yetkili yerlere dilekçeler yazmış, Nâzım Hikmet’in bedensel ve ruhsal sağlığının yerinde olmadığını belirtmiştir. Nâzım Hikmet, tüm tedavileri reddetmiş açlık grevini sürdürmüştür. Nâzım’ın annesi Celile Hanım, oğlunun serbest bırakılması için imza toplama etkinliği başlatmıştır. İstanbul’da, üniversiteli gençler “Nâzım Hikmet” adıyla dört sayfalık bir gazete çıkarmaya başladılar. Ankara’da, üç şair, Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday üç günlük bir destekleme grevine başladılar.

Açlık grevinin on ikinci gününde Nâzım Hikmet sekiz kilo kaybetmiş, çok kötü duruma düşmüştür. Cerrahpaşa Hastanesine götürülmüştür. “Seçimler yapılmış, Demokrat Parti seçimleri kazanmış, ancak henüz bir hükümet kurulmamıştı. Kime başvurulacağı dahi bilinemiyordu. Babam o günkü nazik durumu şöyle anlattı:

Böyle bir durumda Nâzım’ın açlık grevi olumlu bir sonuç veremezdi. Ama Nâzım, bir defa başladığı için greve devam ediyordu. Aradan bir hafta kadar bir zaman geçti. Açlık etkisini göstermeye başladı. O sırada kendisini ziyaret ettiğim zaman, yatağında ateşler içinde yatıyordu. Harareti arttı, karnı şişmeye başladı... o da durumu anlamış, ölümü göze almıştı. Bana, ‘Zekeriya bu işte ölüm de var. Ama dünyaya verilmiş bir sözüm var, dönemem,’ dedi” (Sertel, 2008, s. 95).

14 Mayıs 1950’de seçimleri Demokrat Parti kazanmıştır. Olayı bütün ayrıntılarıyla bilen, adli hatayı kabul eden bakanlar değişecektir. Açlık greviden vazgeçmesi yönünde gelen telgraflar üzerine Nâzım Hikmet, açlık grevine ara verdiğini açıklamıştır. Demokrat Parti’nin genel af çıkarması beklenmektedir. Siyasi suçlularla birlikte komünistler de bağışlanacaktır.

Uluslararası Demokrat Hukukçular Birliği Genel Sekreteri Joe Nordmann, Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a bir mektup göndermiştir.

Nâzım Hikmet’i kurtarma kampanyasının içerde ve dışarda ulaştığı yaygınlığa karşı tavır alan sağcı gazeteler ile “milliyetçi” öğrenci dernekleri bir karşı kampanya başlatmışlardır. Komünist şairin af dışı bırakılmasını isteyen 5000 imzalı bir dilekçe Ankara’ya götürülüp hükümete sunulmuştur. Nâzım Hikmet’in bağışlanmasını istemeyenlerin hazırladığı bir önerge kabul edilmiştir. Nâzım, doğrudan bağışlanmıyor, cezasının üçte ikisi indirilenler arasına alınıyordu. 12 yıl 7 ay yatmıştı. 28 yıl 4 ayın geri kalanını yatmayacaktır.

15 Temmuz 1950’de Genel Af Yasası *Resmi Gazete*’de yayımlanmıştır. Cerrahpaşa Hastanesi’nde 13 yıllık tutsaklık sona ermiştir.

Polis gözetimindeki özgürlüğü devam ederken askerliğini yapmamış olduğu gerekçesiyle Kadıköy Askerlik Şubesi’ne götürülür. Deniz Harp Okulu’nu bitirdiği ve sağlık raporlarından bahsedince dilekçe vermek şartıyla serbest bırakılmıştır. 6 Haziran 1951’de yeniden evinden alınıp Kadıköy Askerlik Şubesi’ne götürülmüştür. Şubede onu muayene eden doktorlar “sağlam” raporu vermişlerdir. Kadıköy Askerlik Şubesi, Nâzım Hikmet’in er olarak iki yıl askerliğini yapmak üzere Sivas’ın Zara ilçesine gönderilmesi kararı almıştır. Dönemin yakın tanıklarından olan Vâlâ Nureddin, o dönem yaşananları

“Haberı alıp da evine gittiğimiz zaman, askerlik muayenesinden dönmüştü. Karamsar bir haldeydi. Üzüntüyle konuşuyordu... oysa şimdi hatırlayabildiğime göre, Adli Tıp’ta da, Cerrahpaşa Hastanesi’nde de kalbinden ve karaciğerinden sakatlanmış olduğu tespit edilmişti. Askere alınması caiz olsa bile, sakat diye görevini altı ay yapması gerekirdi. Sağlam raporu üzerine iki yıl askerlik yapacaktı” (Vâ-Nû, 2018, s. 509). sözleriyle ifade etmiştir.

Nâzım Hikmet, askerliğini yaptığını, hastalanarak çürüğe çıkarıldığını kanıtlayabilmek için on gün süre istemiş, Kadıköy Askerlik Şubesi, Selimiye Askerlik Dairesi’nin onayını alarak on gün süre vermiştir. Nâzım Hikmet, askerlik mevzusunda peşinin bırakılmayacağını anlamış ve yeniden Türkiye’den kaçmak için planlar yapmıştır.

2.9. Yurt Dışı Yılları ve Ölümü

Nâzım askerliğe çağrılınca 17 Haziran 1951 tarihinde kız kardeşi Melda’nın eşi Refik Erduran’ın sürat motoruyla Bulgaristan’a gitmek üzere, Boğaz’dan Karadeniz’e çıkar. Rumen bandıralı bir gemiyle Romanya’ya yönelir. 29 Haziran 1951’de Romanya’dan uçakla Moskova’ya gelmiştir. Kendisi Moskova’da törenle karşılanmıştır. Nâzım burada, “konuşamayacak kadar heyecanlıyım. Fakat birçok şey söylemem gerekiyor size. Yaşamımı, özgürlüğümü, güzel olan her şeye sevgimi, yaşam ve barışın büyük kenti Moskova’ya borçluyum. Bana gösterdiğiniz yürekten kabulü halkıma göstermiş sayıyor ve onun adına teşekkür ediyorum” (Akt. Babayev, 2010, s. 359). sözleriyle duygularını ifade etmiştir.

Nâzım sanatçı kişiliği dışında dünya barış hareketinin de önemli bir temsilcisidir. Nâzım Hikmet, Berlin’deki Dünya Gençlik Festivali’ne, Viyana’da yapılan Dünya Barış Kongresi’ne katılmıştır. Prag’ta Uluslararası Barış Ödülü almıştır. Böylece Dünya Barış Konseyi’nin önde gelen kişileri arasına katılmıştır. Uluslararası Dünya Barış Ödülleri jüri başkanlığı yapmıştır. Temmuz 1952’de Berlin’de Dünya Barış Konseyi’nin Kore Savaşı’na karşı düzenlediği bir toplantıya katılmıştır. Barış konseyleri dışında Asya-Afrika Yazarlar Konferansı’na temsilci olarak katılmıştır.

Sağlık durumu iyi olmayan şair, Barvikha Sanatoryumu’na yatırılmıştır. Üç aya yakın bu hastanede tedavi görmüştür.

5 Ekim 1952’de Viyana’daki Dünya Barış Konseyi toplantısının açılış konuşmasını yapma onuru Nâzım Hikmet’e verilmiştir. Nâzım Hikmet, Dünya Barış Konseyi’nin yönetici kadrosuna girmiştir.

“Nâzım artık Konsey’in en önemli üyelerinden biridir. Bundan çok memnundur. Çünkü dava, insanlığı olası bir dünya savaşından, atom savaşından kurtarmaktır” (Sertel, 2008, s. 110).

Büyük dedesinin Polonyalı Borzenski ailesinden geldiğini öğrenen dostları, ona bir Polonya pasaportu çıkarmışlardır. Böylece Nâzım Hikmet, 1952 yılında dedesinin soyadıyla “Nâzım Hikmet Borzenski” olarak Polonya vatandaşlığına kabul edilmiştir.

Haziran 1955’te Helsinki’de yapılan Dünya Barış Konseyi toplantısına doksan ülkeden 2000 delege gelmiştir. Bu toplantıda Türk delegesi olarak söz alan Nâzım, bir kez daha Dünya Barış Konseyi’nin yönetici kadrosuna seçilmiştir.

Nâzım 1951 yılından sonra Paris, Küba, Roma, Tanganika gibi birçok yeri gezme fırsatı bulmuştur.

3 Haziran 1963 tarihinde Moskova’daki evinde kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Sovyet Yazarlar Birliği’nin düzenlediği bir törenle ünlü Rus şairleri, yazarları ile devlet adamlarının gömüldüğü Novo

Deviçi Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Nâzım Hikmet, 5 Ocak 2009 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla yeniden T.C. vatandaşı olmuştur.

2.10. Eserleri

2.10.1. Roman

Kan Konuşmaz (1965)

Yeşil Elmalar (1965)

Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim (1966)

2.10.2. Şiir

Güneşi İçenlerin Türküsü (1928)

835 Satır (1929)

Sesini Kaybeden Şehir (1929)

Jokond ile Sİ-YA-U (1929)

Varan 3 (1930)

1+1=BİR (1930)

Sesini Kaybeden Şehir (1931)

Gece Gelen Telgraf (1932)

Benerci Kendini Niçin Öldürdü? (1932)

Portreler (1935)

Taranta-Babu'ya Mektuplar (1935)

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı (1936)

Kurtuluş Savaşı Destanı (1965)

Memleketimden İnsan Manzaraları (1960)

Otobiyografi (1961)

Dört Hapisaneden (1966)

Saat 21-22 Şiirleri (1965)

Piraye'me Rubailer (1966)

2.10.3. Tiyatro

Kafatası (1932)

Bir Ölü Evi (1932)

Bu Bir Rüyadır (1934)

Unutulan Adam (1935)

Ocak Çekirgesi (1943)

Ferhad İle Şirin (1948)

Yusuf ile Menofis (1949)

İnsanlık Ölmedi Ya (1949)

Evler Yıkılınca (1949)

Sabahat (1966)

İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu? (1957)

İki İnatçı (1960)

2.10.4. Sinema

Bir Millet Uyaniyor (1932)

Bataklı Damın Kızı (1933)

Güneşe Doğru (1937)

Tosun Paşa (1939)

Şehvet Kurbanı (1940)

Kahveci Güzeli (1941)

Kıskanç (1942)

Üçüncü Selim'in Gözdesi (1951)

Barbaros Hayrettin Paşa (1951)

Lale Devri (1951)

Balıkçı Güzeli / 1002. Gece (1953)

Sevdalı Bulut (1957)

2.10.5. Çeviri

Alman Faşizmi ve Irkçılığı (1936)

Harp ve Sulh (1943)

La Fontaine'den Masallar (1949)

2.10.6. Masal

Sevdalı Bulut (1967)

2.10.7. Mektuplar

Kemal Tahir'e Hapishaneden Mektuplar (1968)

Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar (1968)

Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar (1986)

Nâzım'ın Bilinmeyen Mektupları (1986)

Piraye'ye Mektuplar (1998)

2.10.8. Yazıları

Millî Gurur (1936)

Sovyet Demokrasisi (1936)

İt Ürür Kervan Yürür (1936)

3. BİYOGRAFİK UNSURLARIYLA ROMANLARIN MUKAYESELİ İNCELENMESİ

3.1. *Putlar Yıkılırken*'in Tanıtımı

Osman Balcıgil'in biyografik romanlarından altıncısı olan bu eser, Mayıs 2019'da yayımlanmıştır.

Balcıgil, *Putlar Yıkılırken* ismini, Nâzım Hikmet'in *Resimli Ay* dergisinin Haziran ve Temmuz 1929 sayılarında "Putları Yıkıyoruz" başlığı altında imzasız olarak yayımladığı Abdülhak Hâmit ve Mehmet Emin'i hedef alan iki yazısından esinlenerek vermiştir.

Putlar Yıkılırken, Nâzım Hikmet'in 1929-1961 yılları arasındaki yaşam öyküsünün anlatıldığı biyografik bir romandır. Bu eserde Nâzım Hikmet'in 1929-1961 yılları arasında yaşadığı döneme, bu dönemde yaşanan olay ve Nâzım Hikmet'in ilişki kurduğu kişilere yer verildiği görülmektedir. Romanda dönemin siyasal çalkantıları, Nâzım Hikmet ve onun yolunda ilerlemek isteyen iki gencin öyküsü anlatılmaktadır.

Roman kurgusu üç ana bölümden oluşmaktadır: *İki Güzel Çocuk*, 28 kısım; *Sert Günler*, 62 kısım; *Yıkım*, 30 kısım halinde okuyucuya sunulmuştur.

Eser, Nâzım Hikmet'in hayatının tamamını değil belli bir kısmını aktarmaktadır. Şairin aile yaşamı, Piraye ile evliliği, bu evlilikten sonraki aile hayatı, Piraye'den boşanması, Vera ile tanışması, Türkiye'den ayrılma süreci ayrıntılı verilmemiştir. Annesi Celile Hanım ve babası Hikmet Bey'e yüzeysel olarak yer verilmiştir. *Resimli Ay* dergisindeki editörlüğü, TKP üyeliği ve üyelikten çıkarılması, yazdığı oyunlar ve senaryolar, şiirleri, şiir anlayışı, İkinci Dünya Savaşı sürecinin sancıları anlatılmıştır. Yazar Osman Balcıgil, Nâzım Hikmet'in gerçek yaşam öyküsünü anlatırken roman sanatının kurgu dünyasından faydalanarak olay örgüsüne Ömer ve Leyla isimli iki gencin başından geçenleri de dâhil etmiştir.

3.1.1. *Putlar Yıkılırken*'in Özeti

Roman, 1961 yılında Paris'te Nâzım'ın imza gününde başlar. Nâzım'ın yakın dostu Ömer, kızı Ümit'le birlikte Nâzım'ı görmeye gider. İki eski dostun buluşmasının ardından yazar, geçmişe dönerek okuyucuyu 1929 yılına, Nâzım'ın Ömer ve Leyla'yla tanışmasına götürür.

Nâzım Hikmet 1929 yılında *Resimli Ay* dergisinde yazmaktadır. İki genç, Nâzım Hikmet'i dergide ziyarete gelir. Kısa bir tanışmanın ardından Nâzım, gençleri Galata Köprüsü'nde buluşmaya çağırır. İki genç, Nâzım'a hayranlardır, onun davasına ortak olmak isterler.

Nâzım, dergiye arkadaşı Vâlâ Nureddin'in önerisiyle alınmıştır. Zekeriya ve Sabiha Sertel'in yönettiği dergide tek işi *Resimli Ay*'a şiirler ve yazılar yazmak, derginin editörlüğünü yapmak değildir. Partinin işleriyle de uğraşmaktadır. Bu nedenle polisler tarafından sürekli takip edilmektedir. Gündüz dergide çalışırken geceleri parti toplantılarına öncülük etmektedir.

Nâzım, tarih, kültür, edebiyat ve müziğe de önem veren bir isimdir. Edebiyat dünyasının Avrupalı gibi yaşayan küçük bir aydın kesim ve okuma yazması olmayanların ezici çoğunlukta olduğu kocaman bir coğrafya olduğunu belirterek eleştirel bir bakışla yaklaşmaktadır. Türkiye'nin sosyalist gerçekçi yazarlara ihtiyacı olduğunu savunmaktadır. Türkiye'yi aydınlık yarınlara

taşıyabilecek bir dergi yayımlayabilmek amacıyla Zekeriya-Sabiha Sertel çiftine büyük katkı sağlamaktadır. Nâzım sayesinde pek çok aydın dergiye uğramaya ve yazılar getirmeye başlar.

Nâzım, *Kızıl İstanbul* isimli siyasi derginin çıkarılmasına öncülük etmiş, yazı işlerini üstlenmiştir. *Kızıl İstanbul*'un ilk dört sayısı yayımlanır. Polis, gazeteyi okuyan ve dağıtanların peşine düşer. Nâzım, polis takiplerine karşı son derece temkinli hareket etmektedir.

Haziran 1929'da Resimli Ay'da *Putları Yıkıyoruz* başlığı altında 'Abdülhak Hâmid No. 1' eleştirisi kendi cephesindekiler tarafından büyük beğeni toplar. Ahmet Haşım, Yakup Kadri gibi dönemin önemli isimleri tarafından sert eleştirilere maruz kalır.

Nâzım, Ömer ve Leyla'nın partiye faydalı olacağını düşünerek *Kızıl İstanbul* isimli derginin basım ve dağıtım işlerinde onlara görev verir.

Şair; Parti, *Kızıl İstanbul*, *Resimli Ay* arasında mekik dokurken kız kardeşi Samiye aracılığıyla iki çocuğu olan Piraye ile tanışır ve ona âşık olur. Sevdığı kadının başından bir evlilik geçmesi, kendisine iki çocuğuyla birlikte gelmesi Nâzım için önem arz etmez.

Henüz yirmi sekiz yaşında olan Nâzım, ilerici genç gruplarla buluşup onların görüşlerini almaya önem vermektedir. 1 Ocak 1931'de *Arefe* isimli şiirle birlikte Nâzım'ın *Resimli Ay*'la ilişkisi kesilir. Nisan 1931'de *Sesini Kaybeden Şehir* isimli eserini yayımlar.

Resimli Ay'dan ayrıldıktan sonra epey iş arayarak adını kullanmamayı ve politik konulara girmemeyi kabul ederek *Yeni Gün* gazetesinde yazmaya başlar.

6 Mayıs 1931 tarihinde Nâzım, halkı suç işlemeye kışkırtmayla yargılanır. *Sesini Kaybeden Şehir*, *1+1*, *835 Satır*, *Jokond ile Si-Ya-U*, *Varan 3*'te yazdıkları öne sürülerek suçlanır. Nâzım, duruşmada komünist olduğunu kabul eder ancak bir şair olarak halkı tahrik ettiği iddiasını kabul etmez. 10 Mayıs'ta yapılan bir sonraki duruşmada beraat kararı verilir.

Nâzım, Parti yönetiminin içindeyken de yönetimden ayrıldıktan sonra da siyasi mücadelesini sürdürmeye devam eder. TKP üyesi olan Ömer ve Leyla gözüaltına alınarak Sansaryan Han'a götürülür. Yaklaşık üç hafta türlü işkencelere maruz kaldıktan sonra serbest bırakılırlar.

Mayıs ve ağustos tutuklamalarında TKP yöneticilerinden bir kısmı ağır cezalarla hapsedilmişlerdir. Nâzım bu tutuklamalarda gözüaltına alınır, hemen serbest bırakılır. Şairin partiyle ilişkisini epeydir kesmiş olması serbest bırakılmasının temel sebebidir.

Nâzım, 1932 yılında babasını kaybeder. Nâzım, Süreyya Paşa'nın ölüm döşeginde yatan babasına karşı tavırlarını hazmedememiştir. Süreyya Paşa hakkında sert sözler içeren bir şiir kaleme alır.

1932 yılında Nâzım, Ertuğrul Muhsin'le görüşür. Darülbedayi'de oynanması için oyun yazmaya başlar. Bu yıllarda Nâzım, eşi Piraye, kız kardeşi Samiye ve eşiyle ortaklaşa kiraladıkları, Erenköy'deki konakta yaşarlar. Üç kısım, on beş baktan oluşan *Kafatası*'nı yazar. Oyunun ilk gecesinde Darülbedayi'nin Tepebaşı Sahnesi tıka basa dolmuştur. Nâzım oyunu izlemeye annesi Celile Hanım, Piraye, Samiye ve eşi, Ömer ve Leyla'yla birlikte gider. *Kafatası*, Nâzım'ın 1927'den beri kafasında kurguladığı kapitalizm eleştirisi bir oyundur. Nâzım, *Kafatası* vasıtasıyla halka sadece kapitalizmi anlatmaz, bugün ABD, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde yaşanan siyasi karışıklığın

ileride ülkemizde de olacağının haberini vermeye çalışır. Oyun büyük bir beğeni toplar, üç gün kapalı gişe oynanır. Yorumcular, Ankaralı kodamanlar tarafından oyun sert eleştiriler alır. Bunun sonucunda oyun yasaklanır. Bu olay Nâzım'ı oyun yazmaya devam etme konusunda daha da hırslandırır.

7 Ağustos 1932'de Nâzım *Gece Gelen Telgraf*, *Simavma Kadısı Oğlu Bedreddin* isimli eserlerin de içinde olduğu yazılmakta olan dört eseri için "Muallim Halit Kitaphanesi" ile sözleşme imzalamıştır.

1 Kasım 1932'de üç perdelik bir komedi olan *Bir Ölü Evi* Darülbeydi'de sahnelenir. *Kafatası*'nda alınan tepki nedeniyle bu kez sadece Hikmet ismi kullanılmıştır. Nâzım bu oyunda insanlıktan uzak bir toplum eleştirisi yapmıştır.

Bir Millet Uyanyor filminde reji asistanlığı seslendirme yönetmenliği yapar. İpek Film'in kurduğu seslendirme stüdyosunda yabancı filmlere dublaj yapmaya başlar.

Nâzım, *Gece Gelen Telgraf* eserinde yayımladığı iki şiirden dolayı gözaltına alınarak Sansaryan Han'a götürülür. Şiirlerden biri kitaba ismini veren şiir, diğeri Süreyya Paşa için yazdığı hicivdir. Nâzım, babasının acısını *Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe-i Kalemîye* ile gidermeye çalışır. 5 Mart 1933'te *Gece Gelen Telgraf* isimli kitabı toplatılır. Nâzım, halkı rejim aleyhine kıskırtmaktan tutuklanır. 9 Mayıs itibarıyla Süreyya Paşa'nın oğlunun açtığı dava da dosyaya eklenir. Süreyya Bey, davayı kendisine ve babasına hakaret edildiğini öne sürerek açar. 1 Haziran'da İstanbul'da komünizm propagandası ile ilgili açılan davaya, örgütle ilgili olan da eklendiğinden şair, Bursa Cezaevi'ne nakledilir. Nâzım ev kirası, Piraye ve oğlu Mehmet'in masrafları için hapis hane koşulları dinlemeden gece gündüz çalışmış, senaryolar yazmıştır. Nâzım 26 Ekim 1934'te çıkarılan af yasasıyla serbest bırakılır.

Hitler'in Nazi Partisi, Almanya'da rakipsiz bir güç durumundadır. Nâzım bu dönemde yeniden partiye başvurup geri alınmayı talep edecektir. Yaklaşmakta olan zor dönemde partinin dışında kalmayı doğru bulmaz.

31 Ocak 1935'te Piraye ile evlenir. 28 Nisan 1935'te pek çok partiliyle birlikte yeniden tutuklanır.

SSCB'de anayasa yeniden yazılmıştır. Nâzım, Türkiye'de bu değişikliğin iyi anlaşılması için büyük bir çaba gösterir, *Sovyet Demokrasisi* isiminde bir kitapçık kaleme alır. Nâzım'ın bu çalışması Türkiye'nin önemli siyaset yapımcılarından biri olmaya devam ettiğini gösterdiği için önemlidir. Nâzım'ın yazdığı bu broşür, hem basın yayın çevrelerinde hem de Ankara'da ses getirir. Nâzım eserde, Lenin, Marx, Engels ve Stalin'in çeşitli zamanlarda yazdıklarından yararlanır, Sovyetler Birliği'nde yeni bir anayasaya niçin ihtiyaç duyulduğunu açıklamaya çalışır. Broşür, Ankara hükümetini tedirgin eder. Nâzım, bu çalışmasıyla siyasi bir duruş sergiler ve Türk toplumunu sosyalizme davet eder.

Nâzım, serbest nazım tarzında bir şiir anlayışı seçer. Nâzım'a göre şiir anlamak için önce tarih okumak gerekir. Felsefe bilmeden, sanattan anlamadan, psikoloji bilmeden şiir anlamamanın mümkün

olmadığı görüşündedir. *Şeyh Bedrettin Destanı* 'nı yazmak için dinler tarihiyle ilgili ciddi araştırmalar yapar. Bu araştırmaları yapmasaydı kitabı yazamayacağını belirtir.

Nâzım, Doktor Hikmet, Tornacı Emin ve on mimli komünist daha *Endüstri Dokuma Cemiyetini* kurma suçlamasıyla 27 Aralık 1936'da gözaltına alınırlar. Soğuk bir Şubat günü cezaevinden çıkmıştır. Nâzım hapisteyken *Güneşe Doğru* isimli filmin senaryosunu yazmıştır. Bu dönemde Zekeriya Sertel'in *Tan* gazetesinde önce *Adsız* sonra *Adsız Yazıcı* imzasıyla sütun açılır. Bu dergide yakın dostu Peyami Safa'da yazmaktadır. İki eski dost düşüncede ayrı düştükleri için, boğaz boğaza gelirler. Nâzım'ın *Tan* macerası üç ay sürer. 28 Nisan 1937'de *Yenigün* dergisinde Nâzım Hikmet imzasıyla yazı hayatını sürdürecektir.

Nâzım Cihangir'de eşi ve iki çocuğuyla yaşamakta, evin geçimini sağlamak için gecesini gündüzüne katmaktadır. Zamanının büyük çoğunluğunu seslendirme stüdyosu ile sinemalar arasında geçirmektedir. Nâzım, İpek Sineması'nda kendisini ziyarete gelen bir gençten işkillenir. Bu gencin polis olduğunu düşünerek Emniyet Müdürlüğü'nü arar ve rahatsız edilmek istemediğini öfkeyle belirtir.

Nâzım, 3 Aralık 1937'de Bahriye öğrencisi Ömer Deniz'i evinin salonunda kendisine not yazarken bulur. Nâzım hala bu gencin polis olduğunu düşünmektedir. Ömer Deniz, polis değil usul erkân bilmeyen heyecan dolu bir gençtir. Nâzım'a sosyalizme dair daha fazla bilgilenecek hatta örgütlü çalışabilmek için yaklaştırmaya çalışmıştır. Nâzım'ın etrafına en kuşkuyla baktığı zamana denk geldiği için geri çevrilmiştir.

17 Ocak 1938'de *İnsan* isimli dergiye katkısı olsun diye Nâzım da davet edilir. O gece polis baskın yapar ve Nâzım, Kadıköy vapurlarının kalktığı iskeleye yanaştırılmış bir askeri motora bindirilerek *Erkin* isimli bir gemiye nakledilir. Nâzım niçin gözaltına alındığını bilmemektedir. Donanma Askeri Mahkemesi tarafından gerçekleştirilecek yargılama Nâzım gözaltına alındıktan sekiz ay sonra *Erkin* gemisinde başlar. Gözaltına alınanlar arasında Deniz Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz ve arkadaşları da vardır. Tarihe *Donanma Davası* olarak geçecek davada Nâzım ilk kez askeri mahkemede yargılanacaktır. Nâzım Hikmet'e Donanma Davası'ndan yirmi yıl hapis cezası verilir. Bu sürenin üzerine on beş yıl da Harp Okulu Davası için verilir. Geçen süre ve başka nedenler düşüldüğünde şairin yirmi sekiz yıl dört ay hapis yatacağı kesinleşir. Nâzım, hastalanınca altı ay süreyle izne çıkartılır. Ömer'i İpek Sineması'na çağırır. Ömer'le sinema salonunda sır olarak tutulacak bir konuşma gerçekleştirir. Ömer, Reşat Fuat'a Nâzım'ın Türkiye'den çıkmak istediğini haber verir. Nâzım, birkaç hafta süreyle partinin kendisini dışarıya çıkartmasına umut bağlar ancak umudunu yitirir. Annesinin etkisiyle Ankara'ya, büyük dayısı Ali Fuat Paşa'yı görmeye gider. Ankara'ya gitmek Nâzım için risklidir. Ali Fuat Paşa elinden geleni yapacağına söz verir. Nâzım karşıtları, Nâzım'ın verem olmadığına dair rapor düzenletirler. Şair, İstanbul'a döner dönmez Sultanahmet'te bulunan hapishaneye gönderilir. Nâzım, hapishanede İpek Film için Mümtaz Osman mahlasını kullanarak *Tosun Paşa* 'nın senaryosunu yazar. Nâzım, dışarıyla irtibatını kesmiyor, içeride de olsa üretime devam etmenin yollarını arıyordu. *Tosun Paşa*, seyirci tarafından büyük beğeni kazanan komedi filmidir.

1940 yılı Şubat ayında Nâzım, Çankırı Hapishanesi'ne gönderilir. Piraye'ye sürekli mektup yazar. Piraye ve çocuklar maddi ve manevi sıkıntılar yaşarlar. Şair, kendisini suçlar, onlara para yetiştirebilmek için çırpınır. Nâzım hapishanede Doktor Hikmet ve Kemal Tahir'le aynı koğuşta kalmaktadır. Sabahlara kadar siyasi tartışmalar yaparlar. Doktor Hikmet ve Nâzım siyaseten anlaşamazlar. Nâzım, bu kavgalardan dolayı yazamadığını, Piraye'nin dayısına gidip kendisinin Bursa Cezaevi'ne naklinin sağlanmasını ister.

Nâzım, İstanbul Tevkifhanesinde başladığı *Kuvayi Milliye* adını verdiği uzunca şiirini Bursa Cezaevi'nde yazmaya devam eder. Bu şiirinde Anadolu'yu, Kurtuluş Savaşı'nı konu alır.

5 Aralık 1940 tarihinde Bursa Cezaevi'ne gönderilir. Bursa'da Kemal Tahir'e mektuplar yazar. Kemal Tahir onun için değerli bir isimdir ancak parti konusunda anlaşamazlar.

Cezaevinde *Memleketimden İnsan Manzaraları* üzerine çalışmalar yapar. Nâzım bu eserinde on bin mısra yazmayı hedeflemektedir.

Nâzım Bursa Cezaevindeyken Leyla, polisler tarafından yakalanarak Sansaryan Han'a götürülür. Ömer, Leyla'dan haber alamaz. Leyla, İstanbul Emniyet Müdürü S. Ahmet Demir tarafından sorguya alınır. Konuşmamakta direnen Leyla, iki polis tarafından işkenceye maruz kalmıştır. Bir polis memuru tarafından tecavüze uğrayan Leyla, yaşadığı tüm olumsuzluğa rağmen susmakta direnmiştir.

Ömer, Leyla'yı kurtarmak için Adana'ya gidip babası Rafet Osman Bey'den yardım ister. Genç adam babasıyla birlikte İstanbul'a döner. Rafet Osman Bey, ünlü Avukat Zahit Nesim Bey'den yardım ister. Zahit Nesim Bey, Sansaryan Han'a giderek Leyla'yla görüşür. Leyla çıkarıldığı ilk mahkemede beraat eder. Leyla, Sansaryan Han'da başından geçenleri Ömer'e anlatamaz. Maruz kaldığı işkence ve geceler boyu süren tecavüzler gözünün önünden gitmemiştir. Leyla, hamile olduğunu Ömer'e aylar sonra söyler ancak tecavüzden bahsedemez. Bebeği dünyaya getirme konusunda kararsızdır. Gün geçtikçe sessizleşir, kimseyle konuşmaz. Bebeği Adana'da dünyaya getirmek isteyen Leyla, Ömer'le birlikte Adana'ya, Ömer'in ailesinin yanına gider. Çocukları doğunca ona Ümit ismini verirler. Bebeği kendisine benzer diye bekleyen Leyla, kendisine tecavüz eden polisin bir kopyasını görmüştür. Bebeğin kırkı çıkınca İzmir'e Leyla'nın babaannesinin yanına taşınırlar. Bir sonbahar sabahında Ömer uyandığında Leyla'yı yanında göremez. Leyla bir ipi boynuna geçirerek intihar etmiştir. İntihar etmeden önce iki mektup yazmış, Ömer'e tüm gerçekleri anlatmıştır. Ömer, kızı Ümit'i alarak Adana'ya ailesinin yanına döner. Her şeyi ailesine anlatır. Ümit'i Adana'da bırakıp İstanbul'a gider ve polis memurunun peşine düşer. Muzaffer isimli polisi bulup surların içine götürür. Ona işkence ettikten sonra polisi öldürür. İstanbul'dan Adana'ya döner. Babası Rafet Osman Bey'in yardımıyla kızı Ümit'i alarak Paris'e yerleşir.

1961 yılı Nisan ayında Paris'te buluşan Nâzım ve eski dostu Ömer, geçen otuz yılın siyasi ve sosyal konularında yüzleşirler. Nâzım, Bursa Cezaevi'ndeyken arkadaşları Ömer ve Leyla'dan haber alamaz. Onların başına gelenleri otuz yıl sonra öğrenecektir. Leyla'nın intiharı ve kızı Ümit'le ilgili gerçeği öğrenmek Nâzım'ı kahreder. Yıllar önce *Resimli Ay*'a gelen, kendisiyle tanışmak isteyen iki genci hatırlar. Onları keşfetmiş olmakla her zaman gurur duyar. Leyla'nın başına gelen büyük faciadan sonra çok üzülür, kendisine de kızar. O günden bugüne iki gence de yazık ettiğini düşünür.

Nâzım Hikmet, yaşadıklarıyla otuz yıl sonra yüzleşirken, kendisiyle beraber sürüklenen iki genci düşünürken mahcup ve üzgündür.

3.2. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'ın Tanıtımı

Hıfzı Topuz tarafından kaleme alınan *Hava Kurşun Gibi Ağır (Nâzım Hikmet'in Romanı)* 2011 yılında yayımlanmıştır. Hıfzı Topuz romanına *Hava Kurşun Gibi Ağır* ismini Nâzım Hikmet'in *Kerem Gibi* şiirinin ilk dizesinden alıntılanmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır, Nâzım Hikmet'in 1920-1963 yılları arasındaki yaşam öyküsünün kronolojik olarak anlatıldığı biyografik bir romandır.

Roman altı bölümden oluşmaktadır: BÖLÜM I İstanbul'dan Kaçış, BÖLÜM II Babıâli'de Bir Fırtına, BÖLÜM III 13 Yıl Hapis, BÖLÜM IV Af Umutları, Piraye ve Münevver, BÖLÜM V Özgürlük, Sürgün ve Vera, BÖLÜM VI Son Yıllar.

Romanda Nâzım Hikmet'in Anadolu'ya gidişi, Anadolu'da yakın arkadaşı Vâlâ Nureddin'le yaşadıkları, Bolu'da birlikte öğretmenlik yapmaları, Milli Mücadele'ye katılmayacaklarını anlayınca eğitim için Moskova'ya gidişleri, Moskova'da Nâzım Hikmet'in TKP'ye üye olması, Moskova'dan Türkiye'ye dönüşü, Türkiye'deki çalışma hayatı, Nâzım Hikmet hakkında tutuklama kararı çıkınca yeniden Sovyetler Birliği'ne kaçışı, üniversite yılları, özel yaşamı, tutuklanma süreçleri, siyasi görüşü, ailesi, eserleri, vatandaşlıktan çıkarılması, yurt dışı gezileri gibi yaşamıyla ilgili bilgiler ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.2.1. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'ın Özeti

Yıl 1920, Aralık ayının son günü. Nâzım, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz ve Vâlâ Milli Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya gitme planı yapmaktadırlar. Dört arkadaş, Yeni Dünya isimli bir yük gemisiyle Anadolu'ya geçerler. Hececi genç şairler, Zonguldak'ta coşkuyla karşılanırlar. Ancak Nâzım ve arkadaşları polis memurları tarafından gözaltına alınırlar. Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz'e Anadolu'ya geçiş izni verilmez. Genç şairler İstanbul'a yolcu edilir. Nâzım ve Vâlâ Ankara'ya giderler. Burada Milli Eğitim'e yönlendirilen gençler, Bolu'ya öğretmen olarak gönderilirler. Bolu'da Ziya Hilmi ile tanışırırlar. Ziya Hilmi gençlere, komünizmi, sosyalizmi, Marx, Engel, Lenin'i tanıtır. 1921 Ağustos'unda üç arkadaş Bolu'dan ayrılır. Önce Batum'a ardından Tiflis'e gitmeyi planlamışlardır. Tiflis'te barınamayan iki genç şair Batum'a dönmeye karar vermişlerdir. Batum'daki koşullardan memnun olmayan Nâzım, eğitimini tamamlamak için Vâlâ ile birlikte Moskova'ya gider. Moskova'da Doğuluların eğitimine ayrılmış olan KUTV isimli üniversiteye yazılırlar. 1922 yılında Nâzım'ın unutamadığı *Tanin*'ci Muhittin Bey'in baldızı Nüzhet, Moskova'ya gelir. Birbirlerine âşık olan iki genç hemen evlenirler. Nüzhet, Nâzım'ın siyasi hareketli hayatına uyum sağlayamaz, Kafkasya'ya ailesinin yanına döner.

1922'de Nâzım, Komünist Partisi'ne üye olur. 1925'te Türkiye'deki TKP eylemlerine katılmak için İstanbul'a döner. Gazete ve dergiler çıkarıp, tiyatro açıp, filmler yapıp halka sosyalizmi anlatma amacındadır. Emperyalizme karşı devrimci bir gazete olan *Aydınlık*'ın kadrosunda yer alır. *Orak-Çekiç* gazetesinde de aktif rol üstlenir.

13 Şubat 1925'te Şeyh Said İsyanı'ndan sonra hükümet değişir. İsmet İnönü, başbakan seçilir. Takriri Sükûn kanunu çıkarılır. İstiklal Mahkemeleri kurulur. İsyân bastırılır ancak basın özgürlüğü de darbe yer. Bu gelişmelerle *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* dergileri de Şeyh Said İsyanı'nı destekledikleri için yasaklanır. Sadrettin Celal, Şevket Süreyya ve arkadaşları gözaltına alınırlar. Ankara İstiklal Mahkemesi'ne verilirler. Nâzım aranan isimler arasında yer almaktadır. Nâzım'ın on beş yıl ağır hapsine karar verilir. O dönemde Nâzım, İzmir'de saklanmaktadır. Suçlamaları kabul etmeyip, yurttan kaçmanın yollarını arar. 1925 yılının Eylül ayında deniz yoluyla ikinci kez Sovyetler Birliği'ne kaçar. Moskova'da KUTV Üniversitesinde ders verirken tiyatroyla da ilgilenir.

1926 yılında Rus şair Mayakovski ile tanışır. Onun basamaklı şiirleri Nâzım'ın dikkatini çeker. İki şairin şiirleri tema yönünden benzerlik göstermektedir. Mayakovski, Nâzım'ı şiir yazma konusunda cesaretlendirir. Bu dönemde Lena isimli bir Rus kıızıyla ilgilenir. Nâzım ve Lena evlilik kararı alarak nikâh dairesine giderler. Nâzım, eşi Nüzhet Hanım'ın kendisini terk ettiğini, uzun süredir haber alamadığını bu sebeple boşanmış sayılmaları gerektiğini belirttikten sonra Lena ile evliliğine izin verilir. Evlilikleri 1926 yılından 1928 yılına kadar sürmüştür.

Nâzım, parti kongresinde merkez komitesine aday gösterilmesi üzerine Türkiye'ye dönme kararı alır. O yıllarda çıkarılan af yasasıyla on beş yıllık hapis cezası kaldırılmıştır. Nâzım, eşi Lena'yı kendisiyle Türkiye'ye götüremez. İsmail Bilen'le birlikte Türkiye'ye döner. Kendilerinden şüphelenilmesi üzerine iki arkadaş Hopa'da gözaltına alınır. İsmail Bilen ve Nâzım'ın sınırı izinsiz geçmeleri, sahte kimlik kullanmaları, anayasayı değiştirmeye çalışmaları gibi sebeplerle idâmları istenir. Hopa'dan Rize'ye gönderilerek hâkim karşısına çıkartılırlar. Sınırı pasaportsuz geçmekten üçer gün hapis cezasına, başka bir suça dâhil olup olmadıklarının araştırılması için İstanbul'a gönderilmelerine karar verilir. Nâzım ve Bilen İstanbul'da sorguya çekildikten sonra İstanbul Tevkifhanesine gönderilirler. Yargılamanın Ankara'da yapılmasına karar verilir. Nâzım Ankara'da dört ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır.

1928 yılında serbest bırakılan Nâzım, Ankara'dan İstanbul'a döner. Arkadaşı Vâlâ Nureddin, Nâzım'ı *Resimli Ay* dergisine götürür. Derginin sahibi Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Hanım, Nâzım'ın dergide çalışmasını kabul ederler. Dergide düzeltmenlik işleriyle ilgilenir, kendi şiirlerini ve yazılarını da bu dergide yayımlar. 1929 Nisanı'nda 835 *Satır* isimli şiir kitabı okuyucusuyla buluşur. Eseri Türkiye'de büyük ilgi görür ve Nâzım, Türkiye'nin en sevilen şairlerinden olur. Odesa'dan gelen kötü haberle Nâzım, Lena'nın salgın hastalığa yakalanarak öldüğünü öğrenir.

1929 Haziran ayında Nâzım, Abdülhak Hamit'i hedef aldığı *Putları Yıkıyoruz* isimli yazısını yayımlar. Abdülhak Hamit bu yazıya tepki göstermek yerine Nâzım'ı evinde misafir eder. Nâzım'ı hoşgörüyü karşılayan Hamit, kendilerinin Divan edebiyatını yıkıp Tanzimat edebiyatını getirdiklerini söyleyerek Nâzım'ın da bu yenilik hareketini anlayışla karşıladığını belirtir. 1929 Temmuz sayısında Nâzım, *Putları Yıkıyoruz* kampanyasında Mehmet Emin Yurdakul'u eleştiren yazısını yayımlar. Aynı sayıda *Cevap Bir* başlıklı yazıda Yakup Kadri'yi eleştirir. *Resimli Ay* 'Cevap Üç' te Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi de kampanyadan nasibini alır. Hamdullah Suphi, *İkdam* gazetesinde Nâzım'a ateş

püskürür ve bir öğrenci grubunu *Resimli Ay*'a baskına gönderir. Nâzım, gençleri kendi düşüncelerine ikna ederek onları sorunsuz bir şekilde dergiden gönderir.

TKP merkez komitesi Sovyetler Birliği'ndedir. Türkiye'deki TKP içinde anlaşmazlıklar vardır. Nâzım ve arkadaşları Türkiye'deki komite üyelerini desteklemezler. Sovyetler Birliği'nden değişiklik yapılmasını ve yeni bir komisyon kurulmasını talep etmişler ancak bu talepleri yerine getirilmemiştir. 1929 yılında Nâzım ve arkadaşları Pavli Kongresi düzenleyerek Türkiye'deki parti yönetimini ele geçirmişlerdir. Merkezi karara bağlı kalmadıkları için 1930 yılında Nâzım ve arkadaşları Sovyetler Birliği'ndeki merkez komitern kararıyla TKP'den ihraç edilmişlerdir. Nâzım TKP'ye üyelik için yeniden başvurmuş ancak yakın dostu İsmail Bilen'in desteğini alamadığı için geri dönüşü kabul edilmemiştir.

Sesini Kaybeden Şehir'i yayımlayan Nâzım, ardından *Jokond ile Sı-YA-U* isimli kitabını yayımlar. Nâzım'ın yayımladığı kitaplarda savcılık suç unsurları bularak dava açar. 6 Mayıs 1931'de açılan dava Nâzım'ın beraat etmesiyle sonlanır.

Nâzım, *Resimli Ay*'da iki yıl çalıştıktan sonra dergi kapatılır. Nâzım Hikmet, *Hür Adam*'da yazılar yazmaya başlar. Tiyatroya ve sinemaya büyük ilgi duyan Nâzım, Moskova'da yazdığı *Kafatası*'nı yeniden düzenleyerek İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelenmesi için Muhsin Ertuğrul'a verir. Oyun büyük bir ilgi ve coşkuyla karşılanır. Üç gün sahnelenen oyun, yasaklanır. Aynı yıl *Bir Ölü Evi*'ni kaleme alır. Bir önceki oyun yasaklandığı için bu oyunda Nâzım Hikmet'in ismi yer almaz. Halk Nâzım Hikmet'in oyunu olduğunu bilmeyince oyun ilgi görmez ve sadece dört gün sahnelenebilir.

Nâzım, kız kardeşi Samiye sayesinde Piraye ile tanışır ve ona âşık olur. Piraye, eşi Vedat Örfi Bengü'den Suzan ve Memet Fuat isimli iki çocuğa sahiptir. Piraye ikinci çocuğuna hamileyken Vedat Örfi evini bırakarak Paris'e yerleşmiştir. Piraye de Nâzım'dan hoşlanmaktadır. Yalnız yaşamasına rağmen evliliği resmi olarak sürdürdüğü için Nâzım'la ilişkisinin gelişmesine gönüllü değildir.

Nâzım'ın babası Hikmet Bey, köpek ısırması sonucu kuduz aşısı yaptırır. Daha önceden yaptırdığı tetanos aşısı ve üstüne yapılan kuduz aşısından dolayı hastalanır. Hikmet Bey, Mart 1932'de vefat eder. Hikmet Bey ölüm döşeğindeyken kendisini ziyarete gelen Süreyya Sineması'nın sahibi Süreyya Paşa, sinema hesaplarının telaşına düşer. Onun bu tutumu Nâzım'ı öfkelerir. Hikmet Bey'in ölümünden sonra Nâzım o hırsıyla *Hiciv Vadisinde Bir Tecrübeyi Kalemîye* (Mizah Dalında Bir Kalem Denemesi) adlı şiiri yazmıştır. Bu şiir, *Gece Gelen Telgraf* isimli kitapta yer alır. Kitap yasaklanır ve Nâzım Hikmet 1933 yılında komünizm propagandası suçuyla tutuklanır. Eski İstanbul milletvekili Süreyya İlmen, o kitaptaki şiirlerde babasına hakaret edildiğini iddia ederek dava açar. Yargıç iki davanın birleştirilmesine karar verir. Nâzım, Bursa Cezaevi'ne gönderilir. Süreyya Paşa'nın açtığı davada Nâzım, on iki ay hapse ve para cezasına mahkûm edilir.

Nâzım cezaevinde bunalımlı günler geçirmektedir. Gerçekleştirilen duruşmalarda Nâzım'ın idamı istenmektedir. 1934 yılında mahkeme Nâzım'ın dört yıl hapsine karar verir. Nâzım, cezaevinde şiirler yazıyor, mahkûmlara ders veriyor, resim yapıyordu. Nâzım on altı ay hapis yattıktan sonra Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla çıkan af yasasıyla özgürlüğüne kavuşur. Piraye ile nikâhsız yaşayan Nâzım, 31 Ocak 1935 tarihinde sade bir nikâhla evlenir.

Nâzım cezaevinde kaleme aldığı *Unutulan Adam*'ı düzenleyerek Muhsin Bey'e teslim eder. Oyun 1935 Ocak ayında sahneye konur ve büyük bir beğeni toplar. Bu dönemde hem tiyatroyla hem de sinemayla yakından ilgilenir.

1934 yılında Nâzım cezaevindeyken soyadı yasası çıkarılır. Piraye ile ortak bir soyadına karar veremeyince anlamı olmayan "Ran" ismine karar verirler. Bu dönemde Nâzım'ın şiirleri okunmakta, oyunları büyük ilgi görmekte, okurları ve yakın çevresi tarafından sevilmektedir. Mutlu bir evliliği vardır. Parti içindeki tartışmalardan uzak durmaktadır. Bu yıllarda tiyatro oyuncusu Semiha Hanım'la ve Suat Derviş'le kaçamaklar yaparak eşi Piraye'yi aldatmaktadır. *Akşam* gazetesinde Orhan Selim takma adıyla yazılar yazmaya başlar. Nâzım iki yıl kadar Orhan Selim takma adıyla *Akşam* ve *Tan* gazetelerinde yazılarını yayımlatmayı sürdürür.

Nâzım, *Portreler*'i yayımlar. *Portreler*'den sonra *Taranta Babu'ya Mektuplar*'ı yayımlar. 1936'da önemli eserlerinden *Şeyh Bedrettin Destanı*'nı yazar. Bu çalışmalar sırasında Nâzım, Zekeriya Sertel yönetiminde olan *Son Posta* gazetesine takma isimle *Kan Konuşmaz* romanını yazar.

1936 yılında İstanbul'da kurulan Endüstri Dokumacılar Cemiyeti yöneticileriyle birlikte Nâzım da tutuklanır. Nâzım'ın yeni bir örgüt kurma girişimi içinde olduğu düşünülmektedir. Nâzım'la birlikte 1936 Aralık ayında Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve yirmi bir kişi tutuklanır. Nâzım, iki ay tutuklu kaldıktan sonra uzun süre önce gizli örgütlerle ilişkisini kestiği, TKP ile 1929 yılında tüm bağını kopardığı kanıtlanınca serbest bırakılır.

Nâzım, İpek Film stüdyosunda çalışırken kendisine hayran olan Ömer Deniz isimli bir gençle tanışır ancak bu gencin polis olduğu şüphesiyle emniyet müdürlüğünü arayarak peşine polis takılmasından vazgeçilmesini söyler. Ömer Deniz, emniyet tarafından gönderilmemiştir. Askeriyeden bir öğrencinin Nâzım Hikmet'ten yardım istemesinin öğrenilmesi emniyet çalışanlarını harekete geçirir. 17 Ocak 1938 tarihinde Nâzım polisler tarafından tutuklanarak Ankara'ya gönderilir. Nâzım'ın annesi Celile Hanım ve kız kardeşi Samiye, Nâzım'ı cezaevinden kurtarmak için Ali Fuat Cebesoy'dan yardım isterler. Duruşma günü aklanacağını düşünen Nâzım, on beş yıl hapse mahkûm edilir. Temyiz kararı kesinleştikten sonra Nâzım, Ankara Cezaevine, oradan da İstanbul'a gönderilir. Nâzım, İstanbul Tevkifhanesi yerine bir askeri taşıt gemisi olan *Erkin*'e yollanır. Nâzım burada kimseyle görüştürülmez. Nâzım, donanma personeli arasında muhtemel bir ayaklanmayı kışkırtmaktan yargılanmaktadır. Bu sebeple yirmi yıl hapse mahkûm edilir. On beş yıl Harbiye olayı mahkûmiyetiyle birlikte otuz beş yıl hapis cezası vardır. İki mahkûmiyet birleşince cezası yirmi sekiz yıla indirilir. *Erkin* gemisinden alınarak İstanbul Tevkifhanesine gönderilir. Nâzım veremli olan başka bir mahkûmun tükürük örneğiyle aldığı sahte sağlık raporuyla dinlenmek üzere geçici olarak evine gönderilir. Nâzım cezaevine dönüp yirmi sekiz yıl hapis yatmak istemez, yurt dışına kaçış planı yapar. Bu sırada Nâzım İstanbul Tevkifhanesine gönderilerek Nâzım'ın sağlık durumunun yeniden incelenmesi istenir. Yapılan incelemelerde Nâzım'da tüberküloza rastlanmaz. Nâzım'ın sağlık raporu iptal edilir ve Nâzım yeniden cezaevine girer, buradan da Çankırı Cezaevine gönderilir. Nâzım, Kemal Tahir ve Doktor Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte aynı koğuştadır.

Cezaevinde Nâzım ve arkadaşları için iyi koşullar sağlanır. Yine de ünlü şairin sağlık problemleri son bulmaz. Nâzım siyatik ağrıları ve ciğerlerinden sıkıntı yaşamaktadır. Piraye'nin Çankırı'ya gelmesi için Nâzım planlar yapar. . Bu dönemde cezaevinde Nâzım'ı ziyaret edenler arasında eski sevgilisi Semiha Berksoy da vardır. Semiha, Nâzım ve arkadaşları tarafından büyük bir ilgiyle misafir edilir. Piraye'ye ev tutulur ve Piraye, Çankırı'ya yerleşir. Her gün Nâzım'ı ziyarete gider. Piraye bu düzene iki ay uyum sağlar ancak sonrasında İstanbul'a dönüş kararı alır.

Nâzım sağlık problemleri nedeniyle Bursa Cezaevine gönderilir. Burada Nâzım günlerini kitap çevirileri yaparak geçirir. Cezaevinde bile olsa ailesinin geçimini sağlamak da Nâzım'ın görevidir. Bu nedenle bir dokuma tezgâhı alarak dokuma işine başlar. Bu sırada *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ndaki *Destan* bölümünü *Vatan* gazetesinde yayımlamak için Nâzım'ın izni istenir. *Destan* Nâzım Hikmet adıyla yayımlanacak ve kendisine telif ücreti ödenecektir. Amerikan yandaşı, liberal eğilimli Ahmet Emin Yalman'dan gelen bu teklif, Nâzım için şaşırtıcıydı. Solcuların vatansızlıkla suçlandığı bir dönemde *Destan* şiiri sağcıların inançlarını sarsacak özelliktedir. Nâzım bir tuzağa düşmekten korktuğu için çevresindekilere de danışır. Nâzım bu konuyu kime açarsa herkes karşı çıkar. Bu nedenle *Destan*, *Vatan*'da yayımlanmaz. Elde ettiği gelir yetmeyince Nâzım, marangozluk işine de başlar.

Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal dostluğu Bursa Cezaevinde başlar. Orhan Kemal'in romancı kimliğinin oluşumunda Nâzım'ın etkisi büyüktür. Orhan Kemal, üç buçuk yıl boyunca Nâzım'ın hem yakın dostu hem de öğrencisi olmuştur.

Bursa Cezaevinde Nâzım hem eşi Piraye'yle hem de Semiha'yla mektuplaşmaya devam eder. Piraye'yi gün geçtikçe daha çok kıskanmaya başlar. Nâzım, af yasasının çıkmasını beklediği ve Piraye'den çok sık mektup almadığı bir dönemde dayısının kızı olan Münevver'den bir mektup alır. Münevver, ressam Nurullah Berk'le evlidir. Bir süre sonra Münevver, cezaevine Nâzım'ı ziyarete gelir. Nâzım, Münevver'in cezaevine gelişlerini Piraye'den saklamaz ve zamanla Münevver'e âşık olur. Münevver ve Nâzım eşlerinden boşanmaları gerektiğinin farkındadırlar. Nâzım, bu niyetini önce Vâlâ ve eşi Müzehher'e açıklar. Vâlâlar, Piraye'yi tanımıyor ancak Münevver'le yakın bir dostluk içindedirler. Münevver, eşi Nurullah Berk'e Nâzım'la olan ilişkisini çekinmeden anlatır.

Nâzım, eşi Piraye'ye boşanma isteğini bir mektup aracılığıyla iletir. Bu sırada Münevver ortadan kaybolur. Nâzım, Münevver'den haber alamaz. İyice yalnızlık içinde kalan Nâzım, Piraye'nin kendisini affetmesini ister. Nâzım bir süre sonra iki kadın tarafından terk edilmeyi kabullenir.

Nâzım'ın uzun süredir beklediği af yasası bir türlü çıkmaz. Bunun üzerine Nâzım 7 Nisan 1950'de açlık grevine başlar. Nâzım'ın açlık grevini bitirmesi ve serbest bırakılması için imza kampanyaları başlatılır. Nâzım'ın açlık grevini bırakması için ısrar edilse de o, bu kararından vazgeçmez. Bursa Cezaevinden alınır ve Sultanahmet Cezaevine gönderilir. Avukatı Mehmet Ali Sebük, Ankara'daki görüşmelerin olumlu geçtiğini bir af formülü arandığını haber verir. Bu olay üzerine Nâzım, açlık grevine ara verir. Nâzım Hikmet, Sultanahmet Cezaevinden Üsküdar'daki Paşakapısı Cezaevine gönderilir. O günlerde Piraye, Nâzım'ı ziyarete gittiğinde onunla barışmaya karar vermiştir.

Münevver'in de aynı zamanda Nâzım'a yaptığı ziyaret, Piraye ve Nâzım ilişkisinin son noktası olur. Bu görüşme Nâzım ve Piraye'nin son karşılaşması olur.

2 Mayıs 1950'de Nâzım açlık grevini yeniden başlatır. Açlık grevinin yedinci gününde Nâzım Adli Tıp'a gönderilir. 14 Mayıs'ta yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti iktidara geçer. Nâzım Hikmet açlık grevini on dört gün sonra bitirme kararı alır. 15 Temmuz 1950'de çıkarılan af kanunuyla Nâzım Hikmet cezaevinden çıkar. Cezaevinden çıktıktan sonra polis gözetimi devam eder. Yaklaşık üç ay sonra Nâzım, askerlik şubesine götürülür. Nâzım'ın Sivas Zara'ya askerlik için gönderileceği bilgisi verilir.

Nâzım ve Piraye, 23 Mart 1951'de boşanırlar. Bu karardan üç gün sonra da Münevver oğlu Mehmet'i doğurur.

Haziran ayında Nâzım yeniden askerlik şubesine çağrılır. Sağlık raporları incelendikten sonra askerliğine engel bir durumun söz konusu olmadığı kararı verilir. Birliğe teslim olması için Nâzım'a on günlük süre tanınır. Nâzım bu süre zarfında yurt dışına kaçmayı planlar. 17 Haziran 1951'de Nâzım, eşi Münevver ve oğlu Mehmet'le vedalaşarak kız kardeşi Melda'nın eşi Refik Erduran'ın yardımıyla bir sürat motoruyla İstanbul'dan ayrılır. Denizin açıklarında *Plekhanov* isimli bir gemiden yardım ister. Gemi personeli Nâzım'ın kim olduğunu anlar ve onu gemiye kabul eder. Nâzım'ın Türkiye'den kaçtığını ilk kez Bükreş Radyosu duyurur. Nâzım'ın en yakın dostları bile kaçış haberini gazetelerden öğrenirler. Nâzım'ın Romanya'ya sığınmak istediği Moskova'ya bildirilir ve onay alınır. 29 Haziran'da Moskova'ya gider. Devamında Berlin ve Sofya gezilerine gitmiş, Viyana Barış Kongresi'ne konuk olarak katılmıştır. Göğsündeki ağrılar artınca Moskova'ya döner.

Nâzım Hikmet, 15 Ağustos 1951'de *Resmi Gazete*'de yayımlanan kararla vatandaşlıktan çıkarılır.

Nisan 1952'de Nâzım kalp krizi geçirir. Yatırıldığı hastanede Galina Kolesnikova isimli bir doktorla tanışır. Galina hem hastane tedavisi hem de ev bakımında Nâzım'la yakından ilgilenir. Nâzım, Galina'ya âşık olur ve beraber yaşamaya başlarlar.

Nâzım, *İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu?* isimli komedisinin yasaklanması üzerine intihar girişiminde bulunur. Galina onu hayata döndürür. Ünlü şair, Galina'yla mutlu olmasına rağmen eşi Münevver, oğlu Mehmet ve vatanının hasreti içindedir.

Nâzım, 1953 yılında hayatına giren son kadın olan Vera Tulyakova ile tanışır. Nâzım, Vera'ya ilk görüşte âşık olur. Vera da ilk karşılaşmada Nâzım'dan hoşlanır ancak 1957 yılı Temmuz ayına kadar bir daha karşılaşmazlar. Nâzım, Vera'nın özlemine dayanamayıp onu arar ve buluşmaya karar verirler. Vera evli ve bir çocuk annesidir. Bu gerçeği Nâzım'a anlatma kararı alır. Nâzım bu habere çok üzülür ama Vera'yı sevmekten de vazgeçemez. Vera'dan uzaklaşmak için 1958 yılında Moskova'dan Paris'e, Prag'a, sonra tekrar Paris'e döner. Vera'yı bir türlü aklından çıkaramaz. Nâzım, Galina'yı bırakıp Paris'e gitmiştir ama Galina, Nâzım'ın sağlığı için nelere dikkat edilmesi gerektiğini Abidin Dino'ya yazdığı mektupta uzun uzadıya anlatmıştır. Nâzım, Paris'te yirmi üç gün kalmış, Paris'i çok sevmiş ve Paris için şiirler kaleme almıştır. Nâzım ve Galina, Prag'ta buluşup Doğu Almanya'ya giderler. Nâzım buradan düzenlenen bir Barış Kongresi için Stockholm'e gider. Yaklaşık sekiz ay sonra Nâzım, Moskova'ya gider ve Vera'yla yeniden görüşmeye başlar. Nâzım, Galina'yla birlikte olmasına rağmen ne Vera'yı ne de Münevver'i aklından çıkarmayı başarabilir. Bu ikilemi yaşarken aynı zamanda içinde

bir ölüm korkusu vardır. Vasiyetini yazar ve notere bırakır. Telif ücretlerinden gelecek paranın dörtte üçünün Münevver ve oğlu Mehmet'e, dörtte birinin de Türkiye Komünist Partisi'ne bırakılmasını ister.

Nâzım ve Galina birlikte sekiz yıl yaşamışlardır. Galina, Nâzım'ı beş defa ölümden döndürmüştür. Galina'ya kendisini borçlu hissederek ama Vera'yı da aklından çıkaramaz. 1960 yılında Vera ile yaşama kararı alır. Nâzım, Vera ile gittiği yerlerde Galina'ya sürekli mektuplar yollar. Galina, Nâzım'ın Vera'ya âşık olduğunu bilir ancak buna engel olamaz. Uzun bir dönemden sonra Nâzım kararını verir ve Galina'dan ayrılmak istediğini bir mektupla Galina'ya iletir. Nâzım, Galina'dan ayrılınca Vera da eşinden boşanma kararı alır. 18 Kasım 1960'ta Nâzım ve Vera sade bir nikâhla evlenirler. Nâzım eşi Vera'yı da alarak Paris'e gider.

Nâzım'ın yakın dostu Abidin Dino, Nâzım için Paris'te imza günü düzenler. İmza gününden birkaç gün sonra Abidin, Nâzım ve Hıfzı Topuz'u tanıştırır. Hıfzı Topuz, şairin büyük bir hayranıdır. Paris'te Nâzım ve Hıfzı Topuz sık sık görüşmeye başlarlar.

Nâzım kurduğu yeni hayatının içinde Münevver'i aklından çıkarmıştır. 1958'de Barış Konferansı'nda tanıştığı İtalyan delege Joyce Lussu'ya Münevver'i anlatmıştır. Münevver'in yaşadıklarına üzülen Joyce, Münevver'i Türkiye'den kaçırmayı aklına koyar. Joyce, Türkiye'ye gider ve Münevver'le tanışır. Münevver kızı Renan ve oğlu Mehmet'i alarak Joyce ile kaçmayı kabul eder. Yunanistan üzeri kaçarken yolculuk ettikleri gemi batar ve yolcular Yunan polisleri tarafından kurtarılır. Münevver tüm belgelerinin denizde kaybolduğunu söyleyince polisler tarafından Atina'ya, Atina'dan da çocuklarıyla birlikte Varşova'ya gönderilir. Nâzım bu olayları Moskova'da öğrenir. Nâzım, Vera ile evli olduğu için Münevver'in Moskova'ya gelmesini istemez. Nâzım, Münevver'le Varşova'da bir otelde görüşür. On yıllık ayrılıktan sonra Nâzım, Münevver'e çok soğuk davranır. Bu buluşma Münevver için büyük bir hayal kırıklığı olur. Nâzım evli olduğunu Münevver'e anlatır. Nâzım onlarla vedalaşır yeniden Moskova'ya döner. Kısa bir süre sonra yeniden Varşova'ya gelir çocuğunu ve Münevver'i son kez görüp oradan ayrılır. Bir daha hiç karşılaşmazlar.

1962 yılında Nâzım Asya-Afrika Yazarlar Birliğinin kongresine katılmak için Kahire'ye, Kahire'den sonra Moskova'ya, Parg'a ve Berlin'e; Kasım ayında Vera'yla birlikte İtalya'ya, sonra yine Paris'e giderler. Nâzım Paris'i çok seviyor ancak vatani olarak önce Türkiye sonra da Sovyetler Birliği'ni görüyordu. Uzun süren gezilerinden sonra yeniden Moskova'ya döner. Ölüm duygusunun karamsarlığını üstünden atamaz. Nâzım, 3 Haziran 1963'te kapıya bırakılan gazeteleri almaya giderken gözleri kararır ve yere yığılır. Vera'yı çağırarak gücü kalmadan dünyaya veda eder. Vera, Nâzım'ı kapının önünde yerde yatarken bulur. Yakın arkadaşlarını arayarak Nâzım'ın öldüğünü haber verir.

3.3. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Yapı

3.3.1. Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Olay Örgüsü

Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır romanları biyografik roman özelliği göstermektedir. Bu bağlamda iki romanda da anlatılan olayların merkezinde Nâzım Hikmet yer almaktadır.

Putlar Yıkılırken romanında olay örgüsü şu unsurlarla şekillenmiştir:

Şekil 3.1. *Putlar Yıkılırken* Romanı Olay Örgüsü

Putlar Yıkılırken romanı, 1961 yılında Paris'te olan Nâzım'ın eski dostu Ömer ve kızı Ümit'le karşılaşmasıyla başlar. Bu karşılaşmanın ardından Nâzım geçmiş ve şimdi arasında büyük bir hesaplaşma içine girer. Romanda anlatılan olaylar Nâzım Hikmet'in gerçek yaşam öyküsünden kopmadan anlatılmakta, geçmişle şimdi birlikte aktarılmaktadır. Romanda hesaplaşmaların yarattığı olay örgüsü ve yaşananların ardından yıllar sonra ortaya çıkan pişmanlıklar içindeki Nâzım anlatılmaktadır.

Romanda biyografik romanın özelliği olan gerçek yaşam öyküsünün anlatımından uzaklaşmadan Ömer ve Leyla isimli iki genç olay örgüsüne dâhil edilmiştir. Anlatılanların önemli bir kısmını Nâzım Hikmet'in çalışma hayatı, fikir dünyası ve cezaevi yılları ve Paris'te geçirdiği bir günlük zaman dilimi oluşturmaktadır.

Olay örgüsünün ilk zincirinde Nâzım'ın Paris'te eski dostu Ömer ve kızı Ümit ile karşılaşması yer almaktadır. Bu karşılaşma, Nâzım'ın yaşadığı olayların öğrenilmesini sağlayan çözülme noktasıdır.

Ömer ve Nâzım arasında geçen diyaloglarla Nâzım'ın aile yaşantısına, sosyal hayatına, özel yaşamına, sanatçı kimliği ve eserlerine, tutuklanma süreçlerine, çalışma hayatına dair birçok bilgi edinilmektedir. Nâzım'ın ailesine yakınlığı pek anlatılmamakla birlikte özellikle annesi Celile Hanım ve kız kardeşi Samiye'ye çok değer verdiği görülmektedir. Romanda Nâzım'ın çok değer verdiği iki isim de Ömer ve Leyla'dır. Nâzım, sosyal yönü zengin bir isim olarak gösterilmiştir. Nâzım'ın özel yaşamı Nüzhet ve Piraye ile sınırlı kalmıştır. Piraye ile ilişkilerinin başlaması, evlilikleri ayrıntılarıyla verilmiş; Nâzım'ın bu ilişkiyi nasıl bitirdiği belirtilmemiştir. Roman boyunca Nâzım, çalışma hayatının

içinde aktif olarak yer almıştır. Onun üretkenliği ve çalışkanlığı ön plana çıkarılmıştır. Nâzım'ın siyasi yaşamı, Ömer ve Leyla ile tanışmasıyla birlikte yaşanan olaylarla aktarılmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanı 20 yaşındaki Nâzım'ın ömrünün sonuna kadar başından geçen olayları konu almaktadır. Roman, Nâzım'ın arkadaşlarıyla beraber Anadolu'ya gitmesiyle başlamakta ve Nâzım'ın yaşamının sonuna kadar yaşanan olayları içermektedir. Nâzım Hikmet'in yaşamının kırk yılını konu alan romanda ünlü şairin yaşadığı olaylar gerçek yaşam öyküsünden uzaklaşmadan anlatılmıştır. Olay örgüsü ünlü şairin gençlik yıllarından itibaren ölümüne kadar geçen süre içinde yaşadıkları üzerine kurulmuştur.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında olay örgüsü şu unsurlarla şekillenmiştir:

Şekil 3.2. *Hava Kurşun Gibi Ağır* Romanı Olay Örgüsü

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında Nâzım Hikmet'in yaşamındaki önemli kişiler ve olaylar, olay örgüsünde yer almıştır. Nâzım ailesiyle sıklıkla olmasa da iletişim içinde olmuş, cezaevlerinden çıkınca bir dönem babasıyla yaşamış bir dönem de Piraye ile birlikte kız kardeşinin evinde kalmıştır. Annesi Celile Hanım, Nâzım için çok özel bir yerde durmaktadır. Romanda Nâzım'ın özel yaşamı tüm detaylarıyla verilmiştir. Henüz on dokuz yaşındayken sevdiği kadından, yaşamının sonlarında hep yanında olan eşi Vera'ya kadar hayatına giren tüm kadınlara yer verilmiştir. Nâzım siyasi düşünceleri ve tutuklanma süreçleriyle de işlenmiştir. O, doğru bildiklerinden hiç vazgeçmemiş, bu nedenle sürekli tutuklanmıştır. Uzun yıllar cezaevinde kalmıştır. Özgür olduğu dönemlerde de tutuklu olduğu yıllarda da çalışkanlığı ve her işe elinin yatkınlığıyla dikkat çeken bir isim olmuştur. Nâzım, eğitime daima önem vermiş ve üniversite eğitimini Moskova'da tamamlamıştır.

Nâzım çok genç yaşta İstanbul'da aradığını bulamaz ve arkadaşlarıyla Milli Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya gider, Ankara'ya vardıklarında öğretmenlik yapmaları için Bolu'ya

gönderilirler. Bolu’da ilk komünistlik fikirleri aşılarmaya başlanır. Burada Ziya Hilmi ile tanışınca Marx’ı, Engels’i, Lenin’i öğrenirler. Bolu’da yapacakları bir şey olmadığına karar verince istifa ederek Batum’a giderler. Ardından eğitim için Moskova’ya gitme kararı alırlar. Moskova ve KUTV Üniversitesi Nâzım’ın fikirlerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Moskova’da Komünist Partisi’ne üye olduktan sonra yine bir hesaplaşma içine girer ve haksızlıklarla mücadele etmek için Türkiye’ye dönme kararı alır. Nâzım çalışmaya başladığı *Aydınlık* dergisinde yazılarıyla, sömürülen halkın içinde bulunduğı duruma başkaldırır.

Moskova’da Rus şair Mayakovski ile tanışmasında sanat anlayışında da değişimler olur. İstanbul’dan kendisine gelen çağrı üzerine parti kongresine katılmak amacıyla yeniden İstanbul’a döner. Türkiye’ye döndükten sonra *Resimli Ay* dergisinde çalışmaya başlayan Nâzım, sosyal ve siyasal mücadelesini edebiyat alanında sürdürme kararlılığındadır. *Putları Yıkıyoruz* başlıklı yazıları büyük ses getirir. 1931’de *Resimli Ay* kapatılınca Nâzım *Hür Adam*’da yazılarını yazmaya devam eder. 1930 sonlarında Nâzım TKP’den ihraç edilir. 1933’te Nâzım komünizm propagandasıyla tutuklanır. Cezaevinde de yaşadıklarıyla hesaplaşmasını kalemiyle dile getirmeye devam eder. Romanda Nâzım’ın siyasi mücadele için bir ömür adadığı görülmektedir.

Haksızlığın, sömürünün karşısında olan Nâzım ömrü boyunca bu davasından vazgeçmez. Eserde ele alınan olayların hep bir “hesaplaşma” sonucu ortaya çıktığı, olaylardan hareketle geçmişle ve şimdiyle hesaplaşan Nâzım’ın gelecek hakkında kaygılı olduğu görülmektedir. Bu hesaplaşmanın içinde Nâzım, çeşitli şehirlerde ve ülkelerde yaşamış, çeşitli insanlarla dostluk kurmuş, birçok kadına âşık olmuştur.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında olaylar benzer dönemler etrafında şekillenmiştir. Biyografik romanlar ele alınan kişinin yaşamının tamamını anlatabileceğı gibi yaşamının belli bir kısmını da konu alabilir. İki romanda da Nâzım Hikmet’in yaşamının önemli noktalarına değinildiğı görülmektedir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*’da 1920-1963 yılları arası konu alınırken, *Putlar Yıkılırken*’de 1929-1961 yılları arası anlatılmıştır. İki romanda da Nâzım Hikmet’in çocukluk yıllarına değinilmediğı, olayların şairin gençlik yılları ve yaşamının son zamanları arasında yaşandığı görülmektedir.

Daha ayrıntılı bakılacak olursa *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* romanlarındaki olaylar arasındaki benzer ve farklı yönler aşağıda yer alan tablodaki gibidir:

Tablo 3.1. *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* Romanlarında Benzer ve Farklı Olaylar

	<i>HAVA KURŞUN GİBİ AĞIR</i>	<i>PUTLAR YIKILIRKEN</i>
1919 Anadolu’ya Gidiş	√	-
Bolu’da Öğretmenlik	√	-
Nâzım- Atatürk tanışması	√	-
Nüzhet ve Nâzım ilişkisi	√	√
1921 Moskova’ya Gidişi	√	-
KUTV Üniversitesi eğitim	√	-

Tablo 3.1. devamı	<i>HAVA KURŞUN GİBİ AĞIR</i>	<i>PUTLAR YIKILIRKEN</i>
1922 Nüzhet Evlilik	√	√
1922 TKP Üyelik	√	-
1924 Türkiye'ye Dönüş	√	-
1924 Hopa Cezaevi	√	-
1925 <i>Aydınlık</i> dergisi çalışma hayatı	√	-
1925 <i>Orak-Çekiç</i> dergisi	√	√
1925 Sovyetler Birliği'ne Kaçış	√	-
1926 Mayakovski ile Tanışma	√	-
1926 Lena ile evlilik	√	-
1926 Türkiye'ye dönüş	√	-
Vâlâ Nureddin-Nâzım dostluğu	√	√
Nâzım- Abidin Dino dostluğu	√	-
1928 <i>Resimli Ay</i> Çalışma Süreci	√	√
Zekeriya- Sabiha Sertel çifti-Nâzım ilişkisi	√	√
1929 Ömer- Leyla- Nâzım İlişkisi	-	√
Nâzım'ın cezaevi çalışma hayatı	√	-
Piraye'nin Çankırı'ya yerleşmesi	√	-
Nâzım- Peyami Safa ilişkisi	√	√
Nâzım- Sabahattin Ali ilişkisi	√	√
<i>Putları Yıkıyoruz</i> yazı dizisiyle yaşananlar	√	√
1929 Pavli Kongresi	√	√
1930 TKP'den İhraç	√	√
1931 Piraye ile Tanışma	√	√
1931 <i>Resimli Ay</i> dergisiyle ilişkisinin kesilmesi	-	√
1931 <i>Hür Adam</i> gazetesinde yazılarının yayımlanması	√	-
<i>Yenigün</i> gazetesinde çalışması	√	√
1932 Babası Hikmet Bey'in Ölümü	√	√
1933 Bursa Cezaevi	√	√
1933 Nâzım- Faik Becavi dostluğu	√	-
1934 Af Yasası ile Beraat	√	√
1934 TKP geri dönme talebi ve reddedilmesi	-	√

Tablo 3.1. devamı	<i>HAVA KURŞUN GİBİ AĞIR</i>	<i>PUTLAR YIKILIRKEN</i>
1935 Piraye ile Evlilik	√	√
Semiha Hanım- Nâzım ilişkisi	√	-
Suat Derviş- Nâzım ilişkisi	√	√
<i>Akşam</i> ve <i>Tan</i> gazeteleri çalışma hayatı	√	√
1936 “Endüstri Dokumacılar Cemiyeti” Tutuklanma	√	√
1938 Donanma Davası ve Süreyya Paşa Davası	√	√
1940 Çankırı Cezaevi	√	√
Kemal Tahir- Doktor Hikmet- Nâzım Dostluğu	√	√
Semiha Berksoy’un Çankırı Cezaevinde Nâzım’ı Ziyareti	√	-
Nâzım’ın Bursa Cezaevine gönderilmesi	√	√
Nâzım- Orhan Kemal dostluğu	√	-
Nâzım- Ressam İbrahim Balaban dostluğu	√	-
Nâzım- Münevver aşkı	√	√
1950 Açlık grevi	√	-
Nâzım’ın Atatürk’e mektup yazması	√	-
15 Temmuz 1950 Nâzım’ın özgürlüğüne kavuşması	√	-
1951 Nâzım- Piraye boşanma	√	-
1951 oğlu Mehmet’in dünyaya gelişi	√	-
Nâzım’ın askere çağırılması	√	-
17 Nisan 1951 Türkiye’den kaçış	√	-
Nâzım’ın sağlık problemleri	√	√
1951 Nâzım’ın vatandaşlıktan çıkarılması	√	-
Nâzım- Doktor Galina ilişkisi	√	-
Nâzım- Vera ilişkisi	√	-
Yurt Dışı gezileri	√	√
1960 Nâzım- Vera evlilik	√	-
Münevver ve Mehmet’in Varşova’ya kaçışı	√	-
1961 Paris İmza Günü	√	√
Nâzım- Hıfzı Topuz tanışma	√	-
1963 Nâzım’ın ölümü	√	-

Hava Kurşun Gibi Ağır; 1920 yılında Nâzım'ın arkadaşlarıyla Anadolu'ya gitmek için çıktığı yolculuğu, bu yolculuğun ardından Bolu'daki öğretmenlik görevi, Tiflis'e gidişleri, Moskova'da eğitim hayatı, TKP üyelik süreciyle başlarken, *Putlar Yıkılırken* romanında 1929 yılında Nâzım'ın Türkiye'ye dönüşü, *Resimli Ay* dergisinde çalışmaya başlaması, Ömer ve Leyla'yla tanışmasıyla olay örgüsü başlatılır. *Putlar Yıkılırken*'de 1920-1929, 1944-1960 ve 1962-1963 arası dönem olay örgüsüne dâhil edilmemiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında Nâzım'ın *Resimli Ay*'da çalışma süreci, *Akşam* ve *Tan* gazetelerinde çalışması, hayatındaki önemli olaylardan bir olan Pavli Kongresi, TKP'den ihraç edilmesi, babası Hikmet Bey'in ölümü, *Gece Gelen Telgraf*'ta halkı komünizme karşı kışkırtması ve Süreyya Paşa'ya hakaretten dolayı 1933 yılında Bursa Cezaevi'nde yatması, Piraye ile tanışma evliliği, 1936 yılında "Endüstri Dokumacılar Cemiyeti" davası nedeniyle dört ay hapis yatması, 1938 yılında *Erkin* gemisine alınması, burada "Donanma Davası" ve "Harbiye Olayı" nedeniyle yirmi sekiz yıl hapis cezası alması, İstanbul- Çankırı- Bursa Cezaevlerinde kalması, Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le dostluğu gibi konular olay örgüsünde yer almıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın tutuklanma ve yargılanma süreçleri tüm ayrıntılarıyla verilmişken, *Putlar Yıkılırken*'de tutuklanma ve yargılanma süreçlerinin ayrıntıya girilmeden anlatıldığı görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında Nâzım'ın yaşamı boyunca geçim sıkıntısı çektiği, para kazanma gayretinin altında ailesine ve çevresindeki ihtiyaç sahiplerine destek olma amacının yattığı vurgulanmıştır.

Nâzım Hikmet 1951 yılında yurt dışına kaçır, vatandaşlıktan çıkarılır ve yaşamının son on iki yılını ülkesinden ayrı geçirmek zorunda kalır. Onun yaşamındaki bu önemli kesit, *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında ayrıntılarıyla anlatılmışken *Putlar Yıkılırken* romanında yurt dışına kaçışlarına ve vatandaşlıktan çıkarılmasına değinilmediği, yurt dışında yaşama süreciyle ilgili ayrıntıların verilmediği görülmektedir.

Putlar Yıkılırken romanı, 1961 yılında Nâzım'ı gözü yaşlı bir hâlde Paris'te bırakırken *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanı, 3 Haziran 1963 sabahında Nâzım'ın hayata gözlerini yummasıyla son bulmuştur.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın yaşamındaki mutlulukları, aşkları ve evlilikleri, karşılaştığı haksız durumlar, cezaevine yaşadığı sorunlar, vatanına ve milletine duyduğu sevgi ön planda tutulmuştur. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın sosyal yaşamı, TKP içindeki serüveni ve ideolojisi ağırlık olarak anlatılmıştır. *Putlar Yıkılırken*'de 1929'dan 1961'e kadar olan süreç konu alınsa da özellikle 1929-1942 yılları arasında mücadele veren Nâzım, onun eserleri, sanat anlayışı, fikirleri, çalışma koşulları ve cezaevi süreçleri üzerine kurgulanmıştır. Sanatçının fiziki özellikleri, evlilikleri, aile hayatı geri planda bırakılmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da olaylar 3 Haziran 1963 sabahında Nâzım'ın vefatına kadar devam etmiştir. Bu romanda Nâzım'ın yaşam öyküsü tüm detaylarıyla anlatılırken onun iç dünyası derinleştirilmemiştir. Oğlu Mehmet'in doğumu, Nâzım'ın yurt dışına kaçışı, vatandaşlıktan çıkarılması gibi olaylar karşısında Nâzım'ın duygularının yansıtılmadığı görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da sorgulayıcı, mücadeleci, vatanına bağlı, fedakâr, yardımsever, çalışkan, birçok kadına âşık olmuş bir Nâzım anlatılırken; *Putlar Yıkılırken*'de hayat dolu, dost canlısı, siyasi görüşleri ön planda olan bir Nâzım portresi çizilmiştir. İki romanda da özgürlüğüne düşkün, haksızlıklarla mücadele eden bir Nâzım vardır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın gençlik yıllarından ölümüne kadar geçen süre ayrıntılı bir şekilde anlatılırken, *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın geçmişiyle ve hayatına giren isimlerle hesaplaşması anlatılmaktadır.

Gerek olay örgüsü şeması gerekse olaylar arasındaki ortak ve farklı yönleri içeren tabloya bakıldığında iki eserin Nazım Hikmet merkezinde genel olarak birbirine, doğal olarak kurgusal ve olay bazlı bazı farklar haricinde, yakın oldukları görülmektedir. Aynı kişinin anlatılması benzerlikleri, aynı kişinin farklı bakış açılarından kaleme alınması da farkları ortaya çıkarmaktadır.

3.3.2. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Kişiler

3.3.2.1. Aslı Kişi

3.3.2.1.1. Nâzım Hikmet

Putlar Yıkılırken romanının aslı kişisi Nâzım'dır. Romanda Nâzım Hikmet'in gerçek yaşam öyküsü konu edildiği için olayların merkezinde Nâzım Hikmet yer almaktadır. Gerçek yaşam öyküsü değiştirilmeden Ömer ve Leyla isimli iki genç olaylara dâhil edilmiştir.

Romanda hayat dolu, dost canlısı, çalışkan, mücadeleci, tutkulu, kararlı, başarılı, hüzünlü ve sorgulayıcı bir Nâzım Hikmet portresi çizilmiştir.

Ünlü sanatçının fiziki özellikleri, görünüşü arka planda kalmış; daha çok kişiliği, sanatçı kimliği ve fikirleri üzerinde durulmuştur.

Romana göre, 1961 yılında Paris'te Ömer'le karşılaşan Nâzım, hüzünlü ve düşünceliyken otuz yıl öncesine gidildiğinde çalışkan, mücadeleci biri olarak okuyucuyu karşılar. Sanatçının kimi kişilik özellikleri eserde belirgin bir şekilde gösterilirken kimi kişilik özelliklerine eserin bütününden hareketle ulaşılmaktadır.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında aslı kişi, Nâzım Hikmet'tir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım; sorgulayıcı, mücadeleci, vatanına bağlı, yaşamına giren birçok kadına aşkla bağlanmış, yardımsever, çalışkan, dost canlısı biridir.

İsmi geçen iki romanda da Nâzım Hikmet'in hayatının merkeze alınmasına bağlı olarak ortak tek aslı kişinin Nâzım olduğu görülmektedir.

3.3.2.1.1.1. Ailesi

Putlar Yıkılırken'de Nâzım'ın annesi Celile Hanım'ın ressam ve piyanist yönü ön plana çıkarılmıştır. Nâzım çocukluk yıllarını dedesinin Üsküdar'daki konağında ve Halep'teki sarayında geçirmiştir. Samiye isminde bir kız kardeşi vardır. Romanın ilk bölümünde Nâzım annesini düşünürken Celile Hanım'ın kırk dokuz yaşında ve güzelliğinden hiçbir şey kaybetmemiş olduğu belirtilmektedir. Celile Hanım bir dönem Paris'te yaşamış, Halide Edip'in Sultanahmet Mitingi konuşması üzerine ülkesine geri dönmüştür. Romandan hareketler Celile Hanım'ın Nâzım'ın hayatına giren kadınları pek

benimseyemediği görülmektedir. Romanda Nâzım'ın annesine çok düşkün olduğu, en zor zamanlarında en büyük destekçisinin annesi olduğu görülmektedir.

Nâzım'ın babası Hikmet Bey'dir. Hikmet Bey 1932 yılında köpek ısırması sonucu kuduz aşısı yaptırmıştır. Hikmet Bey bu dönemde Süreyya Operası'nın müdürüdür. Babasının vefatı Nâzım'ı derinden etkilemiştir. Babası ölüm döşegindeyken operanın hesap defterleriyle gelen Süreyya Paşa'ya çok öfkelenir. Babasının cenaze töreninde yakın dostu Ömer'e bunun intikamını alacağını, Süreyya Paşa'yı rezil edeceğini ifade eder (Balcıgil, 2020).

Hava Kurşun Gibi Ağır'da; Nâzım'ın anne ve babası anlaşılamayıp boşanmış, Nâzım da babasıyla samimi bir iletişim içinde olamamıştır. Roman boyunca asıl destekçisinin annesi Celile Hanım olduğu görülmektedir. Romanda annesinin Nâzım'a düşkünlüğü "Valla, haklısın belki ama ben gideceğimi anneme bile söylemedim. Ortalığı telaşa vermek istemedim. Annemin bana düşkünlüğünü biliyorsun, beni asla yollamazdı. Ben de gizlice kaçtım" (Topuz, 2011, s. 15) şeklinde ifade edilmektedir. Nâzım genç yaşlardan itibaren annesinden uzak bir hayat sürmek zorunda kalmıştır. Ona duyduğu özlem ve sevgiyi, "talih bizi çok uzaklara attı. Ben Anadolu'nun bir köşesinde, sen Avrupa'nın bir köşesinde, aramızda karlı dağlar ve denizler var. Fakat her vakit seninle dolu ve her vakit yanıdayım" (Topuz, 2021, s. 37) sözleriyle belirtmiştir.

Nâzım'ın babası Hikmet Bey matbuat müdürlüğü ve başkonsolosluk yapmış, çapkın biridir. Babası Hikmet Bey, Celile Hanım'dan boşandıktan sonra Cavide Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Hikmet Bey, Nâzım'ın ayrı bir eve çıkmasını istemez kendileriyle yaşamasını teklif eder. Nâzım babasının bu teklifini kabul ederek bir süre onlarla yaşamaya karar verir. Nâzım ve Hikmet Bey arasında sıkı bir baba-oğul ilişkisi görülmemektedir.

Nâzım ve kız kardeşi Samiye arasında özel bir bağ vardır. Nâzım'ın başından geçen tutukluluk yılları, ülkesinden ayrı kaldığı Moskova yıllarında bile sürekli iletişim içindedirler. 1928 yılında Ankara'da cezaevinden çıkan Nâzım ilk olarak İstanbul'a annesini ve kız kardeşi Samiye'yi görmeye gitmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında Nâzım'ın ailesi hakkında bilgi edinilmekle birlikte, *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında aile bireylerinin yaşamlarının daha ayrıntılı verildiği görülmektedir. Bu durumun en belirgin sebebi, incelenen romanların ele aldıkları zaman diliminin farklı olmasıdır. *Putlar Yıkılırken* romanı; 1961 yılında Paris'te başlamış, Nâzım ve eski dostu Ömer geçmişin hesaplaşması içine girmişlerdir. Romanda daha çok Nâzım'ın siyasi ve sosyal yaşantısı konu alınmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanı Nâzım'ın Anadolu'ya gitme macerasıyla başlamış ve roman boyunca siyasi ve sosyal yaşamıyla birlikte çocukluğundan yetişkinlik yıllarına kadar hayatında etkisi olan aile bireylerine de değinilmiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın annesi Celile Hanım, babası Hikmet Bey, kız kardeşi Samiye yer almaktadır. Dedesi Nâzım Paşa, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yer almış, *Putlar Yıkılırken*'de konuya dâhil edilmemiştir.

Putlar Yıkılırken'de Nâzım'ın annesi Celile Hanım'ın güzelliği, ressam oluşu, çok iyi piyano çaldığı, Nâzım'a düşkünlüğü, Nâzım'ın sevdiği kadınlara karşı hep mesafeli olduğu ve bu kadınları zor beğendiği görülmektedir. *Putlar Yıkılırken*'de derinlemesine anlatılmayan Celile Hanım'la ilgili *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da onun güzelliği, kocası Hikmet Bey'le evliliğinin bitişi, Nâzım'ın hocası olan Yahya

Kemal'in kendisine ilgi duyması, bir süre Paris'te kalıp Halide Edip'in çağrısıyla yeniden İstanbul'a dönmesi, Nâzım'ın hayatının her döneminde en yakın destekçisi olduğu; Nâzım'ın cezaevinden çıkması için gösterdiği çabası, Nâzım'ın açlık grevini bitirmesi için başlattığı imza kampanyası gibi birçok olaya yer verildiği görülmektedir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın babası Hikmet Bey'le güçlü bir bağının olmadığı, Hikmet Bey'in Celile Hanım'dan boşandıktan sonra Cavide Hanım'la yaptığı evliliği, Hikmet Bey'in ölümü ve Nâzım'ın babasından dolayı Süreyya Paşa'ya öfkelenerek yazdığı şiirden dolayı cezaevine girmesi olaylarına yer verilmesi bakımından benzerlikler tespit edilmiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın kız kardeşi Samiye'ye yer verilmiş, Nâzım'ın Samiye'ye düşkünlüğü belirtilmiştir. Piraye ile kız kardeşi Samiye sayesinde tanıştığı ve onunla evlendikten sonra bir süre Samiye'nin ailesiyle birlikte yaşadıkları incelenen iki romanda da görülmektedir.

Nâzım'ın sanatçı kimliğinin oluşumunda önemli yeri olan dedesi Nâzım Paşa hakkında *Putlar Yıkılırken* romanında bilgi bulunmamaktadır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın çocukluk yıllarında ve şiirle tanışmasında dedesinin katkısının dile getirildiği görülmektedir.

3.3.2.1.1.2. Sosyal Yaşamı- Dostlukları

Nâzım yaşamı boyunca bulunduğu ortamlarda liderlik vasfını üstlenmiştir. Bununla birlikte yakın dostluk kurduğu kişilere güvenmiş, onların fikirlerini önemsemiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında Nâzım'ın bu yönü ön plana çıkarılmıştır.

Putlar Yıkılırken romanında Nâzım aşağıdaki isimlerle sosyal ilişkiler kurmuştur:

Şekil 3.3. *Putlar Yıkılırken* Romanında Kişiler

Putlar Yıkılırken'de Nâzım dost canlısı kişiliğiyle de ön plana çıkarılmıştır. Vâ-Nû, Zekeriya Sertel, Abidin Dino onun hayatındaki önemli isimlerdendir. Romanda Nâzım'ın Vâlâ Nureddin ve Abidin Dino 'yla kurduğu dostluğun derinlemesine işlenmediği görülmektedir.

Nâzım, Vâlâ sayesinde Zekeriya Sertel’le tanışmış ve *Resimli Ay* dergisinde çalışmaya başlamıştır. Zekeriya- Sabiha Sertel çifti her zaman Nâzım’a destek olmuşlardır.

Resimli Ay’daki çalışma döneminde Nâzım; Sabahattin Ali ile tanışmış, Sabahattin’i çok sevmiş, sanatçı kimliğinin hikâye ve romanda oluşması için ona destek olmuştur. Sabahattin, Nâzım’ın fikir dünyasını benimsemiş, odasında Nâzım’ın verdiği siyasi bildirilerin bulunması üzerine tutuklanmıştır.

Romanda Nâzım’ın en yakın iki dostu Ömer ve Leyla’dır. Nâzım, 835 *Satır* isimli kitabında yer alan *Güneşi İçenlerin Türküsü* isimli şiiri sayesinde Ömer ve Leyla ile tanışmıştır. Bu iki genç, onun şiirlerini okuyup Nâzım’ın yolundan gitmek istemişlerdir. Nâzım’ın davasına ortak olmak için *Resimli Ay*’da Nazım’la tanışmışlardır.

Olayların başlangıcında ve sonunda Nâzım’ın en yakınındaki ismin Ömer olduğu görülmektedir. 1929 yılında Nâzım’ın hayatına giren Ömer, 1961 yılında hâlâ Nâzım’ın kadim dostu olarak romanda yer almaktadır.

Nâzım’ın hayatında Ömer ve Leyla’nın önemi, “çok insan girip çıkmıştı Nâzım’ın hayatına. Sevmiş ve sevilmiş bir adamdı. Ama Leyla’nın ve Ömer’in yerleri çok farklıydı. Şimdi mesela biri çıksa karşısına “Kendini en zor zamanında kime emanet edersin?” diye sorsa, gençliğinde olduğu gibi bir an tereddüt etmeden “Ömer’e” derdi koca adam” (Balcıgil, 2020, s. 306) şeklinde ifade edilmektedir. Nâzım’ın yakın dostluk kurduğu, hayatındaki en önemli isimlerden olan Ömer ve Leyla’ya karşı Nâzım roman sonunda üzüntü içindedir. Leyla’nın Sansaryan Han’da başına gelenlerden sonra kızı Ümit’in doğumu, Leyla’nın intiharı, Ömer’in kızı Ümit’le birlikte ülkesini terk edip Paris’e yerleşmesi Nâzım’ın yaşamındaki en büyük pişmanlığıdır.

“Leyla’nın başına gelen büyük faciadan sonra çok üzülmüş, hatta kızmıştı kendisine. Geçen zaman zarfında, Ömer’le Leyla aklına her geldiğinde de, hep kahrolmuştu.

O günden bugüne, fasılasız olarak, ikisine de yazık ettiğini düşünmüştü Nâzım” (Balcıgil, 2020, s. 377).

Nâzım’ın Çankırı Cezaevinde yakın dostluk kurduğu iki isim vardır: Kemal Tahir ve Doktor Hikmet Kıvılcımlı. Nâzım, Kemal Tahir ve Doktor Hikmet’le siyasi fikir ayrılığındadır. Cezaevinde yaptıkları tartışmalar, Nâzım’ın Piraye’ye yazdığı mektuplar aracılığıyla öğrenilmektedir. Nâzım, Çankırı Cezaevinden Bursa Cezaevine geçtikten sonra da Kemal Tahir’le mektuplar aracılığıyla görüşmeye devam etmiş, bu yazışmalarda özellikle edebi tartışmalar yapmıştır. Kemal Tahir, Nâzım’ın hayatındaki önemli isimlerden biridir. Onun Nâzım için değeri romanda Nâzım’ın kendi ağzından, “kavga ediyorduk ama çok değerli bir adamdır Kemal. Parti konusunda anlaşıyoruz. O her ülkenin partisinin kendi yolunu bulması gerektiğini söylüyor. Biliyorsunuz ben enternasyonalizmden yanayım. Doktor Hikmet’se ayrı bir fasıldır” (Balcıgil, 2020, s. 374) sözleriyle öğrenilmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında Nâzım aşağıdaki isimlerle sosyal ilişkiler kurmuştur:

Şekil 3.4. *Hava Kurşun Gibi Ağır* Romanında Kişiler

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın en yakın dostluk kurduğu kişilerden biri Vâlâ Nureddin'dir. Nâzım Anadolu'ya giderken, Bolu'da öğretmenlik yaparken, Moskova'da öğrenim görürken yanında hep Vâlâ vardır. Nâzım davasını sürdürmek için Türkiye'ye dönmek istediğinde Vâlâ Moskova'da kalmıştır. Vâlâ'nın davasını yarım bırakması Nâzım'ı üzer ancak iki dost arasındaki buzlar, Nâzım Bursa Cezaevindeyken Vâlâ ve eşi Müzehher tarafından gönderilen bir mektupla erimiştir. Vâlâ ve Nâzım yıllar sonra Bursa Cezaevinde görüşmüşlerdir. Nâzım, ömrünün sonuna kadar Vâlâ ile dostluğunu sürdürmüştür.

Nâzım'ın dostluk kurduğu kişilerden biri Peyami Safa'dır. Peyami ile *Resimli Ay* dergisinde çalışırken tanışmıştır. Peyami komünist değildir ama Nâzım'a hayrandır. Zeki ve yetenekli biridir. Nâzım onu kazanmak için uğraşsa da Peyami sağ görüşe kaymıştır. Hitler hayranı, Türk basınında faşizmin temsilcisi olmuştur. İki eski dost birbirlerine ağır cevaplar verdikleri yazılar yazmışlardır.

Nâzım, *Resimli Ay*'ın çalışma kadrosunda yer alan Sadri Ertem'e Marksizm'in kurallarını öğretmiştir. Dergi kapandıktan sonra Sadri Ankara'ya gidip milletvekili olur ama eski dostlarıyla ilişkisini koparmaz. Sadri, Nâzım'ın değer verdiği dostlarından biridir.

Sabahattin Ali, ilk hikâyelerini *Resimli Ay*'da yayımlamıştır, Nâzım'da bu dönemde tanışmıştır. Nâzım, onu yetiştirmek ve kazanmak istemiştir. Nâzım, Sabahattin Ali'yi çok beğenmekte, yazılarına yön vermekte, Sabahattin Ali'nin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bursa Cezaevindeyken zaman zaman Sabahattin'e de mektuplar göndermiştir. Sabahattin'in tutuklanma haberi Nâzım'ı derinden etkilemiştir.

Nâzım'ın içinde bulunduğu sosyal çevre ilişkisi, "Nâzım ve arkadaşları akşamları da sık sık bir araya geliyor, tartışıyor, şiirler okuyor, müzik dinliyor ve çok hoş zaman geçiriyorlardı. En sık buluştukları yer de Sertellerin Nişantaşı'ndaki apartmanıydı" (Topuz, 2021, s. 76) sözleriyle belirtilmektedir.

Nâzım, Bursa Cezaevindeyken kendisiyle birlikte komünistlik suçuyla tutuklanmış otuz dört sanık daha vardır. Nâzım onlarla vakit geçirip onları koruma görevini üstlenmiştir. Bursa Cezaevindeki tutuklulara Fransızca öğretmekte, tarih ve sendikacılık dersleri vermektedir. O dönemde otuz iki yaşında olan Nâzım, bütün tutukluların abisi gibidir.

Bursa Cezaevinde yakın dostluk kurduğu isimlerden biri Faik Becavi'dir. Faik, Nâzım'ın eserlerini okumak suçuyla cezaevine girer ve hayranı olduğu Nâzım'la burada tanışmıştır. Nâzım bazen Faik'e içini dökerek yaşamındaki önemli olayları anlatmaktadır. Nâzım, Faik için bir yol göstericidir.

Nâzım, Çankırı Cezaevindeyken Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le aynı koğuştaki kalmış, onlarla sıkı bir dostluk ilişkisi kurmuştur.

Bursa Cezaevi'ne yeniden gönderildiğinde Raşit Kemali adında bir gençle tanışır. Bu genç Adana'da komünistlik suçundan tutuklanmıştır. Daha sonradan Orhan Kemal adını kullanacak olan bu genç, Nâzım'ın bütün şiirlerini ezberlemiştir, Nâzım'a büyük bir hayranlık duymaktadır. Orhan Kemal o yıllarda devrimci şiirler yazmaktadır. Nâzım onun şiirlerini beğenmez ve onu düzyazı yazmaya yönlendirir. Nâzım ve Orhan Kemal dostluğu, "Orhan Kemal'in cezasını tamamlayıp cezaevinden ayrılması Nâzım'ı çok etkiledi. 3,5 yıl onunla ağabey kardeş gibiydiler. O gittikten sonra Nâzım, Kemal Tahir'e;

"Raşit gitti, yolu açık olsun. Raşit giderken tasavvur edemeyeceğim bir boşluk bıraktı. Genç arkadaşlarımın arasında senden sonra en çok onu sevmiştim," diye yazdı" (Topuz, 2021, s. 173) sözleriyle ifade edilmektedir.

Romanda dikkat çeken önemli dostluklardan biri de Nâzım-Abidin dostluğudur. Nâzım, 1929 yılında *Resimli Ay* dergisinde çalışırken Abidin Dino'yla tanışmıştır. Romandan hareketle sıkı dostluk kurdukları, Abidin'in Nâzım'ın eserlerine kapak çalışmaları hazırladığı öğrenilmektedir. Abidin, Nâzım'ı tutukluluk yıllarında yalnız bırakmamış, açlık grevini sonlandırması için onu ikna etmeye çalışmıştır. Onlar arasındaki dostluk, "Nâzım ile Abidin'in köklü dostlukları vardı. Yıllar sonra Nâzım şöyle diyecektir:

"En büyük düşmanım Marat (Laz İsmail ya da İsmail Bilen), en büyük dostum da Abidin'dir" (Topuz, 2021, s. 276) şeklinde ifade edilmektedir. Abidin ve Nâzım dostluğu, Nâzım'ın yaşamının sonlarına kadar sürmüştür.

Nâzım'ın sosyal yaşamı içindeki portresi, "Nâzım gülümsemesini de kızmasını da ama kızsız da tatlı tatlı gülümserdi. Dostlarının evine gittiği zaman oralarda kendi evindeymiş gibi rahat davranırdı. Hatta bazen mutfağa koşar, yemek pişirirdi. Ekmeğin kokusunu sever, etin kokusuna bayılır, şarabı koklarken kendinden geçirdi" (Topuz, 2021, s. 271) ifadeleriyle çizilmektedir.

Hava *Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın annesi Celile Hanım ve babası Hikmet Bey'e ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Romanda Nâzım'ın anne ve babasının boşandığı, en büyük destekçisinin annesi Celile Hanım olduğu belirtilmektedir. Nâzım, kız kardeşi Samiye ile özel bir bağ içindedir. *Putlar Yıkılırken*'de annesi, babası ve kız kardeşi Samiye'nin geri planda kaldığı görülmektedir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın sosyal ilişkilerinin güçlü olduğu, dostluk kurduğu kişilere ailesinden biriymiş gibi davrandığı görülmektedir.

Putlar Yıkılırken'de Nâzım'ın en yakın dostları, onun gerçek yaşamında yer almayan, Ömer ve Leyla isimli iki gençtir. Bu iki isim roman kurgusunda yer almakta ama *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yer almamaktadırlar.

Nâzım'ın en yakın iki dostu Vâlâ ve Abidin Dino, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da daha ayrıntılı ele alınmışlardır. *Putlar Yıkılırken*'de Vâlâ, Nâzım'ın *Resimli Ay*'da çalışmasını sağlamıştır; Abidin Dino da Nâzım'ın kitaplarının kapak tasarımını yapmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın en yakın dostunun Vâlâ Nureddin olduğu görülmektedir. Nâzım, roman boyunca birçok ismin abisi, yol göstericisidir ancak Vâlâ üzerinde liderlik vasfı görülmemektedir. Vâlâ romanda; Nâzım'a her zaman destek olan, onun *Resimli Ay*'da çalışmasını sağlayan, cezaevinde geçim sıkıntısı içindeki Nâzım'a destek olmaya çalışan, cezaevinden çıkınca Nâzım'a ve eşi Münevver'e evinin kapılarını açan önemli bir isimdir.

Nâzım'ın *Resimli Ay* çalışma hayatı iki romanda da ele alınmıştır. Nâzım'ın buradaki en önemli destekçilerinin Zekeriya ve Sabiha Sertel çifti olduğu görülmektedir. Serteller, Nâzım'a hep destek olmuşlar, *Resimli Ay*'dan sonra da Nâzım'la dostluklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. *Resimli Ay* çalışma döneminde Nâzım'ın tanıştığı isimlerden biri Sabahattin Ali'dir. İncelenen romanlarda Nâzım'ın Sabahattin Ali'ye yol gösterdiği, onu hikâye türüne yönlendirdiği görülmektedir. Sabahattin Ali'nin Nâzım'a olan hayranlığı, onun yolundan giderken yakalanması ve ölümü iki romanda da işlenmiştir. Nâzım'ın *Resimli Ay*'da çalışırken dostluk kurduğu bir diğer isim Peyami Safa'dır. İncelenen romanlarda Nâzım-Peyami Safa dostluğunun düşünce ayrılığı nedeniyle düşmanlığa dönüştüğü görülmektedir.

Nâzım'ın yaşamının büyük bölümü cezaevlerinde geçmiştir. Bu sebeple ele alınan romanlarda cezaevinde yakın dostluk kurduğu ortak ve farklı isimler bulunmaktadır. Kemal Tahir ve Doktor Hikmet Kıvılcımlı, Nâzım'ın dostluk kurduğu ortak isimlerdir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Orhan Kemal, İsmail Balaban, Faik Becavi gibi isimlere *Putlar Yıkılırken*'de yer verilmemiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da yer alan ama *Putlar Yıkılırken*'de görülmeyen bir diğer isim Hıfzı Topuz'dur. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Hıfzı Topuz, Nâzım'la ilgili araştırmalar yapan ona hayran bir isimdir. Romanda Hıfzı Topuz, Abidin Dino sayesinde Nâzım'la Paris'te tanışma ve merak ettiklerini sorma fırsatı yakalamıştır.

“Marat” olarak tanınan İsmail Bilen, Nâzım'ın Parti'den arkadaşıdır. Ele alınan romanlarda Marat'ın Nâzım'ı siyasi mücadelesinde yalnız bıraktığı, Nâzım'ın en çok ihtiyaç duyduğu dönemde kendisine destek olmadığı belirtilmektedir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarından hareketle, Nâzım'ın hayatında kurduğu dostlukların önemli bir yeri vardır. Nâzım'ın dışa dönük, fedakâr kişiliği, liderlik vasfı onun sosyal ilişkilerinde görülmektedir. İsmi geçen romanlarda Nâzım'ın sosyal ilişkilerindeki olumlu etkileri ağırlıklı olarak işlenmiştir.

3.3.2.1.1.3. Vatanına Bağlılığı

Nâzım genç yaştan itibaren özgürlük ve bağımsızlık için savaşımlara destek olmaya çalışmış, ömrü boyunca bunun için mücadele etmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da İstanbul'da işgal askerlerinin varlığı hem arkadaşlarını hem de Nâzım'ı huzursuz etmiştir. Nâzım'ın arkadaşlarıyla Anadolu'ya gidiş sebebi de "İstanbul artık özgür düşünceli insanların yaşayabileceği bir kent olmaktan çıkmıştır. Başkent İngiliz, Fransız ve sömürge askerlerinin işgali altındaydı. Yabancıların baskılarına, ezici ve aşağılayıcı bakışlarına, küstah davranışlarına katlanmak insanlara çok ağır geliyordu. En iyisi Anadolu'ya kaçarak bu havadan kurtulmak, özgürlük ve bağımsızlık için savaşımlara, yani millî mücadeleye katılmaktı" (Topuz, 2021, s. 13) şeklinde ifade edilerek hem vatanına bağlılığı hem de mücadelecisi ruhu romanın ilk bölümünde gözler önüne serilmektedir.

Nâzım, 1924 yılında Moskova'da eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönüş kararı almıştır. Politikaya atılıp haksızlıklarla mücadele etme düşüncesindedir. Onun bu düşüncesi, "Nâzım'ın kararı kesindi. TKP eylemlere girişiyordu. Kavganın dışında kalmak ona ağır geliyordu. İki arkadaş birbirlerine veda ettiler ve Nâzım 1925 başlarında İstanbul'a döndü" (Topuz, 2021, s.57) şeklinde belirtilmiştir.

Putlar Yıkılırken'de Nâzım'ın ülkesinden ayrılma sebebi, ülkesinde kaldığı müddetçe huzur bulamayacağı olarak belirtilmiştir. Romanın kimi bölümlerinde ülkesine duyduğu özlem derinleştirilmeden ifade edilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında Nâzım, vatanına düşkünlüğüyle dikkat çekmektedir. Gençlik yıllarında henüz sanatçı kimliğiyle pek tanınmazken Anadolu'ya geçip Mustafa Kemal'in silah arkadaşları arasında yer almak, vatanının özgürlüğü için cephede silahlı mücadeleye katılmak istemiştir. Onun bu çabasına *Putlar Yıkılırken*'de yer verilmemiştir. *Putlar Yıkılırken*'de dünyadaki siyasi olayları yakından takip etmiş, kendi ülkesi adına endişelenmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım, ülkesinde mücadelesine devam etmek istediği için Moskova'dan İstanbul'a dönerken *Putlar Yıkılırken*'de bu olaya değinilmemiştir. Nâzım, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da ülkesi için mücadele ederken *Putlar Yıkılırken*'de tüm insanlar adına mücadele etmektedir.

3.3.2.1.1.4. Tutukluluk Süreci

Nâzım vermiş olduğu siyasi mücadele nedeniyle hayatının büyük bölümünü cezaevinde geçirmek zorunda kalmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında da onun tutukluluk süreçlerinin derinlemesine işlendiği görülmektedir.

Putlar Yıkılırken'de Nâzım, siyasi görüşü ve bu görüşleri eserlerinde işlediği için sürekli gözaltına alınmakta, bu gözaltı süreçleri kimi zaman tutuklanmayla sonuçlanmaktadır.

1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu ile TKP'lilere hapis cezası verilenler arasında Nâzım'ın da yer aldığı, "1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu üzerine gerçekleşen tutuklamalar sonrasında, otuz sekiz partiliye yedi ile on beş yıl arasında hapis cezaları verilmişti. Nâzım da onların içindeydi. 1927 Tevkifatı dün gibiydi. İstanbul grubundan Doktor Şefik, Doktor Hikmet, Hamdi Şamilof bu tutuklamada hapse düşmüş, üç aydan bir yıla kadar cezalar almışlardı" (Balcıgil, 2020, s. 74) ifadelerinden anlaşılmaktadır.

6 Mayıs 1931 tarihinde Nâzım, halkı suç işlemeye kışkırtmayla yargılanır. *Sesini Kaybeden Şehir*, *1+1*, *835 Satır*, *Jokond ile Si-Ya-U*, *Varan 3*'te yazdıkları öne sürülerek suçlanır. Nâzım, duruşmada

komünist olduğunu kabul eder ancak bir şair olarak halkı tahrik ettiği iddiasını kabul etmez. 10 Mayıs'ta yapılan bir sonraki duruşmada beraat kararı verilir.

Nâzım, Parti yönetiminin içindeyken de yönetimden ayrıldıktan sonra da siyasi mücadelesini sürdürmeye devam etmiştir. 1931 Mayıs ve Ağustos tutuklamalarında yöneticilerin bir kısmı ağır cezalarla hapsedilmişlerdir. Nâzım bu tutuklamalarda gözaltına alınmış, hemen serbest bırakılmıştır. Şairin partiyle ilişkisini epeydir kesmiş olması serbest bırakılmasının temel sebebidir.

1933 yılında Nâzım, *Gece Gelen Telgraf* eserinde yayımladığı *Gece Gelen Telgraf* ve Süreyya Paşa için yazdığı *Hiciv Vadisinde Bir Tecrübe-i Kalemîye* şiirlerden dolayı gözaltına alınarak Sansaryan Han'a götürülmüştür. 5 Mart 1933'te kitap toplatılmış, Nâzım; halkı rejim aleyhine kışkırtmaktan tutuklanmıştır. 9 Mayıs'ta Süreyya Paşa'nın açtığı dava da dosyaya eklenmiştir. Paşa, davayı kendisine ve babasına hakaret edildiğini öne sürerek açmıştır. 1 Haziran'da İstanbul'da komünizm propagandası ile ilgili açılan davaya, örgütle ilgili olan da eklendiğinden şair, Bursa Cezaevine gönderilmiştir. 26 Ekim 1934'te çıkarılan af yasasıyla serbest bırakılmıştır.

28 Nisan 1935'te tutuklanmıştır. Eserde bu tutuklu halinin nasıl sona erdiği belirtilmemiştir.

27 Aralık 1936 tarihinde on komünistle birlikte Nâzım da gözaltına alınmıştır. Bu olay romanda, "Nâzım'ın gözaltına alınmasının üzerinden altı gün geçtikten sonra işin rengi anlaşıldı. Şairin yanı sıra Doktor Hikmet, Tornacı Emin ve on mimli komünist daha "Endüstri Dokuma Cemiyeti"ni kurma suçlamasıyla gözaltına alınmışlardı" (Balcıgil, 2020, s. 309) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Nâzım 1937 Şubat ayında cezaevinden çıkmıştır.

17 Ocak 1938'de yapılan toplantıda *İnsan* isimli dergiye katkısı olsun diye Nâzım da bulunmaktadır. O gece polis baskın yapar ve Nâzım, Kadıköy vapurlarının kalktığı iskeleyle yanaştırılmış bir askeri motora bindirilerek *Erkin* isimli bir gemiye nakledilir. Nâzım başka askerlerle birlikte Harp Filosu'nun yargıçları tarafından sorguya çekilir. Nâzım yaklaşık sekiz ay gözaltında tutulduktan sonra yargılama süreci Donanma Askeri Mahkemesi tarafından başlatılmıştır. "Gözaltına alınanlar arasında, Deniz Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz ve arkadaşları da vardı.

K Masası'nın gözü açık başkomiseri Salih Tanyeri belli ki bir kenara Nâzım'ın kendisini aradığını ve "Bahriyeli kılığında polisler gönderip beni rahatsız etmeyin..." dediğini kaydetmişti" (Balcıgil, 2020, s. 341).

Tarihe *Donanma Davası* olarak geçecek davada Nâzım ilk kez askeri mahkemede yargılanacaktır. Nâzım'a Donanma Davası'ndan yirmi sekiz yıl hapis cezası verilir. 1939'un Mayıs ayında, bir ay kadar cezasını erteleterek serbest kalmasının dışında, "Ömer heyecan içinde sordu "Ne var? Ne oluyor?" diye. "Nâzım'ı hasta olduğu için altı ay süreyle izne çıkartmışlar. Daha uygun olacağını düşünmüş ve bana bir haberci göndermiş. Seninle konuşması lazım" (Balcıgil, 2020, s. 345) 15 Temmuz 1950'ye kadar sürecektir olan hapis hayatı başlamış olur. Almış olduğu ceza karşısında şaşkın olan Nâzım, cezaevinden kurtulmanın yollarını aramaktadır. Nâzım sağlık durumu iyi olmadığı gerekçesiyle altı aylık ev iznine çıkmış, bu esnada da partiden kendisini yurt dışına çıkarmaları için yardım istemiştir. Partiden beklediği desteği göremeyince Ankara'ya dayısı Ali Fuat Paşa'ya gitmiştir. Ali Fuat Paşa, Nâzım'a yardımcı olacağını söyleyerek onu İstanbul'a göndermiştir. Nâzım'ın verem olduğuna dair raporun sahte olduğu kanıtlanınca Nâzım, İstanbul'a döner dönmez polisler tarafından yakalanarak önce hastaneye ardından cezaevine gönderilmiştir.

1940 yılı Şubat ayında Nâzım, Çankırı Hapishanesine gönderilir. Nâzım hapishanede Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le aynı koğuştadır. Sabahlara kadar siyasi tartışmalara girerler. Doktor Hikmet ve Nâzım siyaseten anlaşamadığı, "O kadar anlaşamıyorlarmış ki, sabahlara kadar birbirlerine bağırıp çağırdıkları için yan koğuştaki yatan jandarmalar gelip, okumuş insanlar olduklarını hatırlatmak zorunda kalıyorlarmış. Efendi adamlar olduklarından dem vuruyor, uyumaya çalışanlar için yavaş olmalarını istiyorlarmış" (Balcıgil, 2020, s. 363) şeklinde ifade edilmektedir.

Nâzım, bu kavgalardan dolayı yazamadığını belirterek Piraye'nin dayısına gidip kendisinin Bursa Cezaevi'ne naklinin sağlanmasını istemiştir. 5 Aralık 1940 tarihinde Nâzım, Bursa Cezaevine gönderilmiştir.

1925-1940 yılları arasında kısa veya uzun vadeli birçok tutuklanma sürecinden geçen şairin cezaevi serüvenleri eserde şu şekilde aktarılmaktadır:

"Nâzım, soğuk bir şubat günü, cezaevinin kapısından elinde küçük bir çantayla çıktı.

Yorgun görünüyordu Nâzım. Yine de herkesle tek tek kucaklaştı.

Şair 1925, 1927, 1928, 1931, 1933, 1934, 1936 yıllarında hapse girmiş, bir başka deyişle on yılın sadece üçünü kazasız geçirmişti.

Yargılandığı yıllarda aylarca hapiste yatmış, çoğunda birden fazla şehirde yargılanmıştı" (Balcıgil, 2020, s. 311).

Nâzım, kaleme aldığı şiirleri ve oyunları öne sürülerek halkı kışkırtma iddiasıyla sürekli gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır. Özellikle oyunlarında dile getirdiği eleştirel yaklaşımı yüzünden siyasi otoritenin baskıcı tutumundan kurtulamamıştır. İsmi geçen romanlarda ele alınan Nâzım, yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen mücadelesine inanmaya devam etmiştir. Nâzım, her zaman halkın yanında yer almış, kaleme aldığı eserlerinde onların sesini duyurmak istemiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da ilk olarak 1925 yılında hükümet değişikliğiyle birlikte *Orak-Çekiç* dergisinde yayımlanan *1 Mayıs Nedir?* isimli bildiri nedeniyle derginin yöneticileri gözaltına alınırlar. Devrimcilerin duruşması 10 Ağustos 1925'te Ankara İstiklal Mahkemesi'nde başlamış, Nâzım aranan isimler arasındadır ve hakkında on beş yıl hapse karar verilmiştir. Nâzım teslim olmak yerine ülkeden kaçmayı planlamış ve 1925 yılı Eylül ayında ikinci kez Sovyetler Birliği'ne kaçmıştır. 1927 yılında çıkarılan af yasasıyla birlikte Nâzım'ın on beş yıllık cezası kaldırılmıştır.

TKP, 1928 Mayıs'ında bir kongreye karar vermiş, kongrede merkez komitesine aday gösterilenler arasında Nâzım da vardır. 1927 yılının sonbaharında Nâzım Türkiye'ye dönme kararı alır ancak Moskova'dan Türkiye'ye vize alamaz. Kendisiyle birlikte İsmail Bilen'e de vize verilmez. Nâzım kimlik değiştirerek ülkeye giriş yapmayı planlamıştır. Nâzım ve İsmail Bilen, Moskova'dan Batum'a bir haftada varmışlardır. Batum'dan Hopa'ya kadar yürüyerek devam etmişler, burada esnafın dikkatini çekerler ve Hopa Cezaevine kapatılırlar. Nâzım'ın çantasından çıkan birkaç şiirden dolayı savcı Nâzım ve İsmail Bilen'i sorgu yargıçlığına gönderir. Suçları; sınırı izinsiz geçmek, sahte kimlik kullanmak, anayasayı değiştirmeye teşebbüs etmek ve azınlıkları kışkırtmaktır. Bu suçlardan dolayı Nâzım'ın idamı istenmektedir. Beş gün sonra ikisi birlikte Hopa'dan Rize'ye gönderilirler. Rize Mahkemesi onların adli sicillerini Ankara'ya sordurur ve oradaki yetkililer de onların tutuklu olarak İstanbul'a gönderilmelerini

talep eder. Nâzım ve İsmail Bilen sorguları bitince İstanbul Tevkifhanesine gönderilirler. Dört ay tutuklu kalan Nâzım ve Bilen serbest bırakılırlar.

Sesini Kaybeden Şehir ve *Jokond ile Si-Ya-U* isimli eserlerde savcılık suç unsurları bulur. Nâzım'ın komünizmi yaymak için propaganda yaptığı ileri sürülerek 6 Mayıs 1931'de dava açılır. 10 Mayıs 1931'de Nâzım suçsuz bulunarak dava sona erdirilir.

Nâzım, Süreyya Sineması'nın sahibi Süreyya Paşa'ya babasından dolayı öfkelenmiş ve bu öfkeyle babasının ölümünün ardından *Hiciv Vadisinde Bir Tecrübeyi Kalemiye* isimli şiirini yazarak *Gece Gelen Telgraf* isimli kitabında yayımlamıştır. 1933 yılında *Gece Gelen Telgraf* yasaklanmış ve komünizm propagandası suçuyla Nâzım tutuklanmıştır. Süreyya Paşa'nın oğlu Süreyya İlmen ismi geçen kitapta babasına hakaret içeren şiir olduğu iddiasıyla savcılığa başvurur. Yargıç iki davanın birleştirilmesine karar vererek Nâzım'ı Bursa Cezaevi'ne gönderir. Süreyya Paşa davasında Nâzım, on iki ay hapse, iki yüz lira para cezasına, beş yüz lira da tazminat cezasına mahkûm olur. Komünizm propagandası davası Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlatılır. İdamı istenen Nâzım, Bursa Cezaevi'nde bunalımlı günler geçirmekte bu sıkıntılarını da Piraye'ye ve ailesine yazdığı mektuplarda dile getirmektedir. 1934 yılında Nâzım'ın dört yıl hapsine karar verilir. Nâzım on altı ay hapis yattıktan sonra Cumhuriyet'in onuncu yılı nedeniyle çıkarılan bir af yasasından yararlanarak cezaevinden çıkar.

1936 yılı sonlarında Nâzım, Endüstri Dokumacılar Cemiyeti yöneticileriyle birlikte yeni bir örgüt kurma girişimi nedeniyle tutuklanır. Nâzım'la birlikte Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve yirmi bir kişi tutuklanır. Nâzım iki ay sonra serbest bırakılır.

Nâzım'ın TKP ile ilişkisinin kesildiği bilindiği hâlde o tek başına bir tehlike unsuru, komünizmin öncüsü olarak görülmektedir. Harp okulu öğrencisi olan Ömer Deniz isimli bir genç Nâzım'ın karşısına çıkar ve onun yolunda ilerlemek istediğini belirtir. Nâzım, askeri üniformalı bu gencin polis olduğunu düşünerek emniyeti arar ve kendisini rahatsız etmemelerini söyler. Bu telefon görüşmesi üstüne emniyet müdürlüğü askeri okul öğrencisinin Nâzım'dan yardım istediğini öğrenmiş olur. Ömer Deniz isimli bu genç birkaç ay sonra yeniden Nâzım'ın karşısına çıkar. Nâzım'dan devrimin yollarını öğrenmek istediğini belirtir ama Nâzım bu genci tersleyerek geri çevirir. Emniyetin yakın takibinde olan Ömer Deniz ve arkadaşları yeterli deliller toplanınca tutuklandılar. Nâzım bu haberi gazetelerden öğrenir, karşısına çıkan bu gencin ajan olmadığını anlar. Bu olaylardan sonra Nâzım da tutuklanır. 17 Ocak 1938 tarihinde Nâzım elleri kelepçelenerek Ankara'ya askeri cezaevine kapatılır. Nâzım'ın haksız yere tutuklanması annesi Celile Hanım ve kız kardeşi Samiye'yi de derinden etkilemiştir. Duruşma günü geldiğinde uğradığı iftiralardan aklanmayı bekleyen Nâzım, on beş yıl hapis cezasına mahkûm edilir. Nâzım askeri cezaevinden alınarak Ankara Cezaevi'ne gönderilir. Yaklaşan Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla çıkarılacak af yasasından yana umutlu olan Nâzım, Ankara'dan İstanbul'a gönderilir. Bir sabah Nâzım ellerinde kelepçeyle *Yavuz* zırhlısına gönderilir. Sonra Nâzım'ı *Erkin* isimli askeri taşıt gemisine gönderirler. Nâzım'la birlikte Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı'nın da aralarında olduğu otuza yakın solcu bu gemiye kapatılmıştır. Erkin gemisinde yemek salonu komünistleri yargılayacak mahkeme salonuna dönüştürülür. Nâzım, donanma personeli arasında bir ayaklanmayı kışkırtma suçundan yirmi yıl hapse mahkûm edilir. On beş yıl Harbiye olayında mahkûmiyeti olan Nâzım'ın

toplamda otuz beş yıl hapis cezası olur. Ceza kanununun bazı maddelerine göre iki dava birleşince cezası yirmi sekiz yıla indirilir. Nâzım gemiden alınarak İstanbul Tevkifhanesine gönderilir. Nâzım, suçsuzluğunu dile getirdiği bir mektubu Mustafa Kemal'e göndermeye çalışır. O dönemde ağır hasta olan Mustafa Kemal'e mektup ulaşmaz. 1938 Kasım'ında Atatürk'ün ölüm haberi gelir. Nâzım bu haberi büyük bir üzüntüyle karşılar. O hiçbir zaman Atatürk'e düşmanlık beslememiştir. O, bütün düşmanlıkların Mareşal Fevzi Çakmak'tan ve onun çevresindeki aşırı milliyetçilerden geldiğini biliyordur. Fevzi Çakmak görevde olduğu süre boyunca kendi durumunun değişmeyeceğinin farkındadır. Yasalar ağır hastalık durumlarında cezanın ertelenebilir olduğunu göstermektedir. Nâzım tüberküloz nedeniyle bir sağlık raporu ister. Başka bir hastadan alınan örneklerle Nâzım'a tüberküloz raporu verilir ve Nâzım 1939 Nisan'ında evinde dinlenmek koşuluyla geçici olarak özgürlüğüne kavuşur. Nâzım'ın verem olmadığı şüphesi üzerine Nâzım evinden alınarak Sultanahmet Cezaevi'ne, Adli Tıp'a, oradan da Cerrahpaşa Hastanesi'ne gönderilir. Tahlilleri yapılan Nâzım'ın verem olmadığı anlaşılınca hastalık izni iptal edilir ve yeniden Nâzım yeniden cezaevine gönderilir. Kış geldiğinde Nâzım İstanbul'dan Çankırı Cezaevi'ne gönderilir. Nâzım tren garında Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le karşılaşır. Onlarla birlikte aynı vagona yerleşerek Çankırı Cezaevine gider. Çankırı Cezaevindeki koşullar İstanbul'dan daha iyidir. Nâzım kısa sürede cezaevinin koşullarına uyum sağlar. Burada bolca kitap okuyarak, resim yaparak, Piraye'ye mektuplar yazarak zamanını geçirmektedir. Hapishaneden çıkacağına dair umutlu bekleyişi bir sonraki gün yerini ümitsizliğe bırakmaktadır. Nâzım'ın sağlığı açısından Bursa'nın daha iyi olacağı fikriyle 1940 Aralık ayında Nâzım Bursa Cezaevi'ne gönderilmiştir. Onun Bursa Cezaevindeki durumu, "Bursa'nın buz gibi havasında, uzaklardan Keşiş Dağı'nı (Uludağ) seyrederek, türlü umutlar besleyerek, radyodan savaş haberleri dinleyerek, el tezgâhlarını işleterek, mektup bekleyerek aylar geçti" (Topuz, 2021, s. 163) sözleriyle belirtilmiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın ömrünün büyük bir bölümünün cezaevinde geçtiği görülmektedir. Nâzım'ın tutuklanmasının temel sebebi, siyasi görüşü ve bu görüşlerini eserlerine yansıtmış olmasıdır.

1925 yılında *Orak-Çekiç* dergisinde yayımlanan *1 Mayıs Nedir?* isimli bildiri nedeniyle 10 Ağustos 1925'te Ankara İstiklâl Mahkemesinde başlatılan Devrimciler'in duruşmasında Nâzım, aranan isimler arasında olmuştur. Nâzım için on beş yıl hapis cezası kararı çıkmıştır. Nâzım, teslim olmak yerine 1925 yılında Sovyetler Birliği'ne kaçmıştır. 1927 yılında çıkarılan af yasasıyla birlikte Nâzım'ın on beş yıllık cezası kaldırılmıştır. 1927 yılında Türkiye'ye vizesiz giren Nâzım, Hopa'da yakalanmış ve Hopa Cezaevine kapatılmıştır. Hopa'dan Rize'ye, Rize'den İstanbul'a gönderilen Nâzım, dört ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır. 1925 yılında başlayan 1927'de son bulan bu tutuklanma süreci *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da detaylı bir şekilde anlatılmış, *Putlar Yıkılırken*'de 1925 yılında Nâzım'ın tutuklanmasına karar verildiği belirtilmiş, yurt dışına kaçışı ve ülkeye girince yaşadığı olaylar zincirine değinilmemiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında,

6 Mayıs 1931 tarihinde *Sesini Kaybeden Şehir*, *1+1*, *835 Satır*, *Jokond ile Si-Ya-U*, *Varan 3*'te yazdıklarıyla halkı suç işlemeye kışkırtmaktan tutuklanması ve 10 Mayıs'ta serbest bırakılmasına;

Mart 1933'te *Gece Gelen Telgraf* şiiri ve Süreyya Paşa için yazdığı hiciv nedeniyle Sansaryan Han'a götürülüp halkı rejim aleyhine kışkırtmaktan dolayı tutuklanması ve Bursa Cezaevindeyken 26 Ekim 1934'te af yasasıyla serbest bırakılmasına;

27 Aralık 1936'da Endüstri Dokuma Cemiyeti'ni kurma suçlamasıyla tutuklanması ve Şubat 1937'de serbest bırakılmasına;

17 Ocak 1938'de Donanma Davası için tutuklanarak *Erkin* isimli gemiye götürülmesi, ilk kez askeri mahkemede yargılanarak yirmi sekiz yıl hapis cezası almasına;

Şubat 1940'ta Çankırı Cezaevine gönderilmesine;

5 Aralık 1940 tarihinde Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le girdiği tartışmalardan dolayı Bursa Cezaevine gönderilmesine ayrıntılı olarak yer verildiği görülmektedir.

Nâzım'ın 28 Nisan 1935'te tutuklanması ve bu tutukluluk hâlinin nasıl son bulduğu olayına *Putlar Yıkılırken*'de değinilmiş, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da bu tutukluluk olayına değinilmemiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında Nâzım'ın tutukluluk yılları anlatılırken özellikle 1940 yılında gönderildiği Bursa Cezaevi'ndeki karamsar, bitkin hâli, haksızlıklar karşısındaki mücadeleci ruhunun aktarıldığı, *Putlar Yıkılırken* romanında Nâzım'ın cezaevi yıllarına dair ruhsal durumuna değinilmediği görülmektedir.

3.3.2.1.1.5. Açlık Grevi ve Affı

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım, 1950 yılı Mart ayında meclisten af çıkacağı yönünde umutludur. Beklediği af yasası çıkmayınca hakkını aramak için açlık grevine başlamaya karar vermiştir. Avukatı Mehmet Ali Sebük Ankara'ya gidip hükümet temsilcileriyle görüşecek olumlu yanıt alamazsa Nâzım, 8 Nisan'da açlık grevine başlayacaktır. Ankara'da ve İstanbul'da yaşayan aydınlar Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a dilekçeler yazarak Nâzım'ın affını istemektedirler. 7 Nisan akşamına kadar Ankara'dan olumlu bir yanıt gelmeyince Nâzım açlık grevine hazırlanmış, sabah olunca grevi başlattığını duyurmuştur. Avukatından gelen olumlu haberler üzerine Nâzım greve ara verdiğini duyurmuş ve Sultanahmet Cezaevi'nden alınarak Paşakapısı Cezaevine götürülmüştür. Ankara'dan beklenen haber çıkmayınca Nâzım 2 Mayıs 1950'de açlık grevini yeniden başlatmış, açlık grevinin yedinci gününde Adli Tıp'a gönderilmiştir. Nâzım 13 Mayıs'ta Cerrahpaşa Hastanesi'ne kaldırılmış, 14 Mayıs'ta yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Grevin on ikinci gününde Nâzım greve ara verdiğini duyurur. 15 Temmuz 1950'de af yasasının *Resmî Gazete*'de yayımlanmasıyla Nâzım özgürlüğüne kavuşmuştur.

Nâzım'ın ailesi, yakın dostları, onu sevenler açlık grevini bitirmesi için gereken her şeyi yapmalarına rağmen Nâzım hakkını aramak için mücadelesinden vazgeçmemiştir. Romanda anlatılan açlık grevi olayı, Nâzım'ın haksızlıklara karşı mücadeleci ruhunu gözler önüne sermektedir.

Açlık grevi olayına ve Nâzım'ın bu konudaki kararlılığına *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında yer verildiği ancak *Putlar Yıkılırken* romanında olayın işlenmediği görülmektedir.

3.3.2.1.1.6. Çalışkanlığı

Putlar Yıkılırken'de Nâzım, iki büyükbabası da paşa olan, annesi ve babası geçmişte büyük bir servetin içinde yaşamış ailenin çocuğudur. Roman boyunca Nâzım'ın bu servetle bir bağlantısının olmadığı görülmektedir.

Nâzım'ın romandaki çalışma hayatı *Resimli Ay* dergisiyle başlatılmıştır. Şairin *Resimli Ay* dergisindeki çalışma hayatı; onun sanatçı kimliğinin olgunlaştığı, isminin duyulduğu önemli bir dönüm noktasıdır. Nâzım, *Resimli Ay* dergisine arkadaşı Vâlâ Nureddin'in önerisiyle alınmıştır. Nâzım'ın *Resimli Ay*'da çalışmaya başlaması şöyle aktarılmaktadır:

“Arkadaşı Vâ-Nû'nun kendisini *Resimli Ay*'ın idarehanesine getirip Zekeriya Bey ve Sabiha Hanım'la tanıştırdığı gün geldi aklına.

O günlerde yayımlanmış olan 835 Satır isimli şiir kitabının, derginin yönetiminde yer alması sürecinde etki yaptığı kuşkusuzdu.

İki deneyimli yazın insanı, onun düzeltmenliğinden olduğu gibi çevirmenliğinden, editörlüğünden ve yazılarından, daha da önemlisi fikirlerinden yararlanmayı, kitaplarını okudukları için istemiş olmalıydılar.

Uzun yıllar uzak kaldığı ülkesine, birikimli bir aydın olarak dönmüş ve parlamaya başlamıştı Nâzım” (Balcıgil, 2020, s. 37).

Nâzım, *Resimli Ay* dergisinde yazılar yazmış, editörlük yapmış, dergi dışında oyunlar yazmış, sinema projelerinde yer almıştır. Sanatçı bazen ailesini geçindirmek amacıyla bazen siyasi kimliğinden dolayı çalışma ortamındaki dostlarına zarar vermemek için çalışma hayatını çeşitlendirmiştir.

“Leyla ve Ömer, Nâzım'ın *Resimli Ay*'dan aldığı maaşla geçinmekte zorluk çektiğinin farkındaydılar. Epeydir “Para kazanacak başka işler de bulmalıyım” deyip duruyordu şair.

Üstelik, Piraye'yle ilişkilerinde yeni gelişmeler oluyor, bu da ileriye dönük düşünceler üretmesini gerekli kılıyordu”(Balcıgil, 2020, s. 151).

“Serteller *Resimli Ay*'ı çıkartmayı sürdürmekte kararlılar. Öte yandan, onların başına epey dert olduğumu düşünüyorum. Ne yapacağıma tam karar veremedim. Birkaç oyun üzerinde çalışıyorum. Önümü görmeye başlayınca, size bu konuda bilgi vereceğim” (Balcıgil, 2020, s. 150).

1 Ocak 1931'de *Arefe* isimli şiirle birlikte Nâzım'ın *Resimli Ay*'la ilişkisi kesilir. Sanatçının dergiyle ilişkisinin kesilmesinde bu şiirin nasıl bir etkisinin olduğu eserde açıklanmamaktadır. “Hazır oturmuş konuşuyorlarken, Leyla aklına takılan ve epeydir sormayı planladığı soruyu sordu.

Neden aradan üç ay geçtikten sonra yayımladın *Arefe*'yi abi?”

Pek de önemsemez bir edayla, ‘Bilmem...’ diye yanıtladı güzel kızın bu sorusunu şair”(Balcıgil, 2020, s. 146).

Ünlü şair, *Resimli Ay*'dan ayrıldıktan sonra epey iş aramış, kendi adını kullanmadan, politik konulardan uzak durarak *Yeni Gün* gazetesinde yazılar yazmaya başlamıştır.

1932 yılında Ertuğrul Muhsin'le görüşmesi sonucu Darülbeydi'de oynanması için oyun yazmaya başlar. Nâzım'ın tiyatro metinleri yazdığı, romanda Nâzım tarafından, “Ertuğrul Muhsin'le görüştüm geçen gün. Darülbeydi'de oyun eksikliği olduğundan dert yandı. Neden yazmadığımı sordu. Bazı denemelerim olmuştu önceden. Hatırlar mısınız bilmem, Ocak Başında diye bir oyun yazmıştım ve 1927'de Güneş'te tefrika edilmişti. Sonra yolcu diye bir denemem oldu. Çok önce, 1921'de, Vâ-Nû ile Taşyürek adında bir oyun yazmıştık. Bunlardan haberdar Muhsin” (Balcıgil, 2020, s. 206) ifade edilmiştir.

Bir Millet Uyaniyor filminde reji asistanlığı, seslendirme yönetmenliği; İpek Film'in kurduğu seslendirme stüdyosunda yabancı filmlere dublaj yapmıştır.

Resimli Ay dergisi kapandıktan sonra Zekeriya Sertel, *Tan* gazetesini yayımlamaya başlar. Nâzım cezaevinden çıktıktan sonra *Akşam* gazetesinde yazmak ister ancak kabul edilmez. Bunun üzerine *Tan* gazetesinde Nâzım'a önce *Adsız* sonra *Adsız Yazıcı* imzasıyla sütun açılır. Bu dergide yakın dostu Peyami Safa da yazmaktadır. İki eski dost düşüncede ayrı düşünce Nâzım'ın *Tan* macerası üç ay sürer. 28 Nisan 1937'de *Yenigün* dergisinde Nâzım Hikmet imzasıyla yazı hayatını sürdürecektir.

Şair, yaşamı boyunca çalışmaktan hiç vazgeçmemiştir. Onun çalışkan kişiliğinde para kazanmak arka plandadır. Şairin para kazanma amacı, eşi Piraye ve çocuklarının maddi sıkıntılar yaşamasını önlemekten başka bir şey değildir. "Nâzım Cihangir'de eşi ve iki çocuğuyla yaşıyor, evinin geçimini sağlamak için gecesini gündüzüne katmayı sürdürüyordu.

Günün büyük çoğunluğunu seslendirme stüdyosu ile sinemalar arasında mekik dokuyarak geçiriyor, böylelikle, kendisine her koşulda destek olan arkadaşı ve patronu İhsan İpekçi'ye gönül borcunu da ödemiş oluyordu" (Balcıgil, 2020, s. 324).

Nâzım Hikmet, yaşamı boyunca cezaevi yılları da dâhil olmak üzere çalışmaktan ve yazmaktan hiç vazgeçmemiştir. Romanda da onun bu özelliği derinlemesine işlenmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım, özgür olduğu yıllarda da cezaevi yıllarında da maddî sıkıntılar yaşamış, arkadaşlarıyla Anadolu'ya gitmek için paraya ihtiyaç duyar ancak annesi dâhil kimseden para istemeyi gururuna yedirememiştir. Dayısının hediye ettiği dürbünü satarak yol parasını çıkarmaya çalışmıştır. Romanda Nâzım'ın çalışma hayatı yirmi yaşındayken Bolu'ya Türkçe öğretmeni olarak gönderilmesiyle başlamıştır. 1925 yılında Moskova'dan Türkiye'ye dönünce emperyalizme karşı devrimci bir gazete olan *Aydınlık*'ta çalışmaya başlamıştır. 1926 yılında Moskova'da KUTV Üniversitesinde ders vermiştir. 1928 yılında Türkiye'ye dönen ve dört ay tutuklu kalan Nâzım, serbest bırakılınca Ankara'dan İstanbul'a dönmüş, yakın dostu Vâlâ'nın önerisiyle *Resimli Ay* dergisinde çalışmıştır. Nâzım dergide hem düzeltmenlik yapmış hem de kendi yazı ve şiirlerini yayımlamıştır. Nâzım'ın *Resimli Ay*'daki çalışma hayatı iki yıl sürmüştür. Zekeriya Bey cumhurbaşkanına hakaretten tutuklanınca Sabiha Hanım dergiyi tek başına yönetememiş, 1931 yılının başlarında *Resimli Ay*'ın yayın hayatına son verilmiştir. Nâzım sonrasında *Hür Adam*'da yazılarını yayımlamaya başlamıştır. Bursa Cezaevinde maddî sıkıntılar yaşamıştır. Yakın dostları ona çeviriler bulmak için uğraşmış, arkadaşlarından Rasih Güran Nâzım'ı seven iş adamı, profesör ve bankacılardan yardım istemiştir. Bir süre yardımlar devam ettikten sonra bu kişiler de para vermeye yanaşmamışlardır. Kendi geçimini ve ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan Nâzım, dokuma tezgâhı alarak işe koyulmuştur. Bu sayede hem Piraye hem de kendisine yardım eden mahkûmlar geçinebileceklerdir. İplik bulunamadığı zamanlarda tezgâhlar çalışmamış, geçim sıkıntısı yeniden ortaya çıkmıştır. Nâzım'dan istenen çeviri ve senaryoların da her zaman devamı gelmemektedir. Nâzım cezaevinde marangozluk işleriyle de uğraşarak geçimini sağlamaya çalışmıştır.

Cezaevinden çıktıktan sonra yazdığı eserler üzerinden para kazanmaya devam etmiştir.

Nâzım, yurt dışında yaşamını sürdürmeye başladığında yaşadığı büyük sağlık problemlerine rağmen köşeye çekilmemiş; barış kongrelerine, imza günlerine katılmak için yaşamının son dönemine kadar başka ülkelere seyahatler düzenlemiştir.

Nâzım, varlıklı bir aileden gelmesine rağmen incelenen romanlarda ailesinin maddi imkânlarını kullanmadığı ve bu yönünden dolayı en belirgin özelliklerinden birinin çalışkanlık olduğu görülmektedir.

Putlar Yıkılırken romanında Nâzım'ın çalışma hayatı *Resimli Ay* dergisinde editörlük ve yazarlık yapmasıyla, *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında Bolu'da Türkçe öğretmenliği göreviyle başlatılmıştır. *Resimli Ay* dergisindeki çalışma hayatına *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında da ayrıntılarıyla yer verilmiştir. İncelenen romanlarda Nâzım birçok işte çalışmıştır ancak *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın çalışkanlığı sanatçı kimliğiyle ön plana çıkarılırken *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da farklı alanlardaki gayretleriyle belirtilmiştir. Nâzım yazarlık, tüccarlık, ressamlık, halı dokumacılığı, marangozluk gibi birçok işle uğraşmıştır.

Putlar Yıkılırken'de Nâzım'ın cezaevi yıllarında zamanını nasıl geçirdiğine pek değinilmezken *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın özellikle cezaevinde çalışkan kişiliği aktarılmıştır.

Putlar Yıkılırken isimli romanda *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanına göre, Nâzım'ın çalışma hayatına ve çalışkan yönüne daha ayrıntılı yer verildiği görülmektedir.

3.3.2.1.1.7. Sanatçı Kişiliği

Putlar Yıkılırken'de Nâzım; sanat hayatında şiirler, hikâyeler, tiyatro metinleri, romanlar, senaryolar yazmıştır. Eserlerinde toplumsal düşüncelere yer vermiştir. Roman 1961 yılında Paris'te başlar ancak eserde ağırlıklı olarak ele alınan zaman dilimi 1929-1942 yılları arasındır. Bu sebeple romanda Nâzım Hikmet'in 1929-1942 yılları arasında kaleme aldığı eserleri anlatılmıştır. Sanatçının ilk şiir kitabından başlanarak çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı yazılarına, oynanan oyunlarına, sinema için yazılan senaryolarına yer verilmiştir.

Romanın ilk bölümünde sanatçının 1961 yılında Paris'te bulunma sebebi, *Paris Gülüm* isimli eserinin Fransa'daki okuyucularıyla buluşturulmasıdır. Eserin içeriğiyle ilgili ek bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

“Paris Ma Rose.

Paris Gülüm'ü hem Ümit hem de Ömer, kendi kendilerine ve birbirlerine defalarca okumuşlardı.

Kitap Paris'te çok ama çok sükse yapmış, adı kültürün öteki adı gibi anılan kentin bütün saygın kitapçılarında, tıpkı Le Divan'da olduğu gibi, vitrinleri boydan boya kaplamıştı” (Balcıgil, 2020, s. 11).

Nâzım Hikmet, 1929 yılında ilk şiir kitabı *835 Satır*'ı yayımlamıştır. Şair, yayımladığı ilk eseriyle tanınmaya, sevmeye başladığı,

“ ‘Yarım kalmıştı konuşmamız. Şimdi söyleyin bakalım, neden ziyaret ettiniz beni?’

İki genç birbirlerine baktılar. Ömer sözcülüğü üstlendi.

‘Sen çağırdın, biz de geldik ağabey!’

Bu arada Leyla, çantasından Nâzım'ın bir ay kadar önce basılmış *835 Satır** isimli kitabını çıkardı ve masanın üzerine koydu” (Balcıgil, 2020, s. 24) ifadelerinden hareketle görülmektedir.

Resimli Ay dergisinde yazdığı *Putları Yıkıyoruz* başlığı altında yayımladığı “Abdülhak Hamid No.1” başlıklı yazısıyla dikkatleri üstüne çekmiştir. Nâzım bu yazısıyla toplumu ikiye bölmüştür. Bir kesim yazıyı beğenip desteklerken bir kısım topluluk önemli kalem sahiplerine hakaret edildiği düşüncesiyle durumdan şikâyetçi olmuştur. Ünlü şair bu yazılarında geleneğe karşı olduğunu anlatma amacındadır. Nâzım’ın yazılarına Yakup Kadri, Hamdullah Suphi gibi isimler sert yanıtlar vermişlerdir. *Putlar Yıkılırken*’de bu olay,

“Epeydir konuşuyorlardı Yakup Kadri’nin Milliyet gazetesinin 14 Mayıs ve 20 Mayıs tarihinde kaleme aldığı yazı üzerine.

Şöyle yazmıştı Yakup Kadri, başta Nâzım olmak üzere genç kuşağı yerin dibine sokarak:

‘Ekmek yerine saman karışık hamurla beslendiler ve irfan yerine Babîâli gündelik matbuatının ısmarlama harp edebiyatından başka bir şey okumadılar’ (Balcıgil, 2020, s. 29)

“Dikkatini İkdâm’da Hamdullah Suphi’nin yazısı çekti.

‘Abdülhak Hamid bir dâhidir. Bunlar putları değil, milli ediplerimizi, dâhilerimizi yıkmak istiyorlar. Bu edebiyat tartışması değil komünizm propagandasıdır. Karşımızdakiler kimlerdir? Bolşevik kapısının müseccel köpekleri! Putları kıranlar bunlardır’ (Balcıgil, 2020, s. 49)

“Çünkü... dedi Nâzım Zekeriya Bey’in bu sözleri üzerine. Onlar eski-yeni kavgası yapmıyor. Bu fikirleri ben savunduğum için, akılları sıra komünizmle mücadele ediyorlar” (Balcıgil, 2020, s. 62) bölümleriyle okuyucuya aktarılmıştır.

Putları Yıkıyoruz yazıları bir türlü eski-yeni tartışması olarak ilerlememiştir. Nâzım’ın edebiyat alanında sürdürmeyi tasarladığı tartışmanın yönünün siyasete kaydığı görülmektedir. Hamdullah Suphi Türk Ocakları gençlerini kışkırtmış, onları *Resimli Ay*’a göndermiştir. Nâzım kendisine baskına gelen gençlere yazılarının siyasî içerikli olmadığını, edebiyat çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Nâzım, gençleri ikna ederek olaysız bir şekilde dergiden göndermiştir. *Putları Yıkıyoruz*’un ikinci sayısında *Mehmet Emin Beyefendi* başlıklı yazısına da sert eleştiriler almış ve bu eleştirilere yanıtını yine *Resimli Ay*’da vermiştir. Yaşanan tüm olaylar incelendiğinde Nâzım’ın doğru bulduğu fikirlerden ne pahasına olursa olsun vazgeçmeyen, zorluklar karşısında yılmayan bir kişi olduğu görülmektedir.

Nâzım’ın *Resimli Ay*’da yazdığı yazılarından olan *Muazzam Şair Mayakovski Neden İntihar Etti?* başlıklı yazısı eski-yeni çatışmasını konu almakta, Mayakovski’nin fütürist anlayışını açıklamaktadır. 1929 yılında *Jokond ile Sî-YA-U* isimli kitabını yayımlar.

Resimli Ay’ın 1930 Haziran sayısında İmzasız Adam ismiyle *Kerem Gibi* şiiri yayımlanır, aynı yıl *Sesini Kaybeden Şehir* isimli kitabı yayımlanır.

1932’de üç kısım, on beş baptan oluşan *Kafatası*’nı yazar. Oyunun ilk gecesinde Darülbeyazıt’ın Tepebaşı Sahnesi tıka basa dolmuştur. *Kafatası*, Nâzım’ın 1927’den beri kafasında kurguladığı kapitalizm eleştirisi bir oyundur. Yorumcular tarafından oyun, sert eleştiriler almıştır. Bunun sonucunda oyun yasaklanmış, bu olay; Nâzım’ı oyun yazmaya devam etme konusunda daha da hırslandırmıştır.

1932 yılında *Bir Millet Uyanıyor*’un senaryosunu kaleme almıştır.

17 Ağustos 1932’de Nâzım, *Gece Gelen Telgraf*, *Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin* isimli eserlerini yazar. Bu eserler, romanda sadece ismen geçmektedir. Eserlerin içerik bilgileri ve Nâzım’ın bu eserleri yazma amacı bulunmamaktadır.

1 Kasım 1932’de üç perdelik bir komedi olan *Bir Ölü Evi* Darülbedayi’de sahnelenir. *Kafatası*’nda alınan tepki nedeniyle bu kez sadece Hikmet ismi kullanılır. Nâzım bu oyunda insanlıktan uzak bir toplum eleştirisi yapmıştır. Toplumun geleneksel değerlerinin ortaya döküldüğü oyun, seyirci tarafından pek kabul görmez.

Unutulan Adam, *Bir Ölü Evi*’nin sahnelendiği dönemde Nâzım tarafından kaleme alınmıştır.

“Unutulan Adam, şairin *Kafatası* ve *Bir Ölü Evi* oyunlarından sonra Darülbedayi’de oynanan üçüncü oyunu olmuştur” (Balcıgil, 2020, s. 266). *Unutulan Adam*, izleyici tarafından büyük bir ilgi görmüştür.

Nâzım, hapisshanedeyken *Karım Beni Aldatırsa*, *Naşit Dolandırıcı*, *Söz Bir Allah Bir* isimli senaryoları ve *Tosun Paşa*’nın senaryosunu yazar. Nâzım, cezaevinde dışarıyla irtibatını kesmemiş, içeride de olsa üretime devam etmenin yollarını aramıştır. *Tosun Paşa*, seyirci tarafından büyük beğeni kazanan komedi filmidir. Şair, dört duvarın arasında acı çekerken dahi ülkesinin insanlarına el uzatmayı başarmaktadır.

1935 yılında kaleme aldığı *Taranta Babu’ya Mektuplar* isimli eseri Nâzım’ın yakın çevresi tarafından beğeni kazanmıştır.

SSCB’de anayasanın yeniden yazılması üzerine Nâzım, Türkiye’de bu değişikliğin iyi anlaşılması için *Sovyet Demokrasisi* isminde bir kitapçık kaleme almıştır. Nâzım’ın yazdığı bu broşür, hem basın yayın çevrelerinde hem de Ankara’da ses getirmiştir. Nâzım eserde; Lenin, Marx, Engels ve Stalin’in yazılarından yararlanarak Sovyetler Birliği’nde yeni bir anayasaya niçin ihtiyaç duyulduğunu açıklamaktadır. Nâzım, Türk toplumunu sosyalizme davet etmiştir. Bu eser, Nâzım’ın yabancı kaynaklardan derlediği *Alman Faşizmi ve Irkçılığı* isimli eserinden sonra yayımlanmıştır.

1936 yılında İspanya’da çıkan iç savaşa dikkat çekmek isteyen Nâzım, Orhan Selim imzasıyla *Akşam* gazetesinde yazdığı “İspanya’da irtica, çoluk çocuk, kadın erkek, şehir ve köy bütün bir emekçi İspanyol halkını kan ve ateş içinde ezmeye çalışırken” (Balcıgil, 2020, s. 301) şeklinde devam eden yazısında düşüncelerini dile getirmiştir.

Nâzım 1936 yılında *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nı kaleme almıştır. Nâzım’a göre edebi eser oluşturabilmek için tarihi, felsefeyi, psikolojiyi, dinler tarihini iyi bilmek gerekir. Bu eserinde de birçok tarihî ve dinî kaynaktan faydalandığını dile getirmektedir. Nâzım, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nın içeriği ile ilgili, “kitaba da zaten bunun için düzyazı ile girdim. Bu nedenle, önce sekiz sayfa civarında derdimi anlattım. Ondan sonra üç bölümü düzyazı, bir bölümü şiir ve yazı, öteki bölümleri de şiir olarak kaleme aldım. Yetinmedim, sayfa altlarına dipnotlar koydum ve hatta bunlardan birinde Marx tartışmasına girdim” (Balcıgil, 2020, s. 304) şeklinde bilgi vermiştir.

1937 yılında cezaevinde olan Nâzım, *Güneşe Doğru* isimli filmin senaryosunu kaleme almıştır. Filmin konusu Nâzım tarafından, “Mütareke döneminde belleğini yitiren genç bir adam, on yedi yıl boyunca kendisini hep eskide yaşıyormuş sanıyor. Sonra geçirdiği ameliyatla iyileşiyor ve birdenbire Cumhuriyet Türkiye’si ile karşılaşılıyor. Böylece iki dönem arasındaki farkları ortaya çıkartmış olacağım” (Balcıgil, 2020, s. 313) ifade

edilmektedir. Nâzım, bu eseriyle Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası dönem arasındaki farklılıkları gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Nâzım, İstanbul Tevkifhanesinde başladığı *Kuvayi Milliye* adını verdiği uzunca şiirini Bursa Cezaevi'nde yazmaya devam etmiştir. Nâzım Hikmet'in bu eserde Anadolu'yu ve Kurtuluş Savaşı'nı konu aldığı "Epeydir, Kuvayi Milliye adını verdiğim, uzunca bir şiir üzerine çalışıyorum. Nereye gidecek, nasıl gidecek bilmiyorum. Tanıdığım bir dolu insan bu konuda yazmamı istiyordu. Geçen sene İstanbul Tevkifhanesi'nde başlamıştım yazmaya, Çankırı'da devam etmişim. Şimdi de Bursa'da yazıyorum. Anadolu var içinde, bir de gerçek bir kahramanlık destanı olan Kurtuluş Savaşı'mız" (Balcıgil, 2020, s. 364) şeklinde belirtilmektedir. Cezaevinde *Memleketimden İnsan Manzaraları* isimli eserini de yazmaya başladığı, "Mesajında 'Memleketimden İnsan Manzaralarının üzerinde de çalışıyorum. Hedefim on bin mısra. Günde elli mısra yazıyorum. Şu anda yazılmış altı yüz elli mısra oldu' diyerek kendinden bir de haber vermişti şair" (Balcıgil, 2020, s. 394) öğrenilmektedir.

Nâzım, yazılarında fütürizm, konstrüktivizm gibi akımları kaleme almak istemiş ancak kendisine yöneltilen eleştirilere cevap yazmaktan sanatsal konuları anlatmaya pek vakit bulamamıştır. Onun özellikle Rus Şair Mayakovski'den etkilendiği görülmektedir.

Nâzım, şiirlerinde serbest nazım tarzında bir şiir anlayışı seçmiştir. Nâzım'a göre şiir anlamak için önce tarih okumak gerekir. Felsefe bilmeden, sanattan anlamadan, psikoloji bilmeden şiiri anlamamanın mümkün olmadığı görüşünde olduğunu belirtmektedir. Nâzım'ın sanat anlayışı, "şair yazarken bir yandan propaganda, ajitasyon gibi politik metotlar kullanıyor, öte yandan tarih, felsefe, sosyal bilimler gibi konulara giriyordu. Yolu şiirdi belki ama bu yolda birer yazın türü olarak mektup, tartışma, anı ve daha ne varsa kullanıyordu" (Balcıgil, 2020, s. 303) şeklinde belirtilmektedir.

Yakın dostu Ömer'e göre Nâzım, "toplumcu bir yazar ama duygularını ve düşüncelerini bireyselliğinin en derinlerinde besliyor, damıtıyor, süzüyor" (Balcıgil, 2020, s. 327).

Nâzım hapishanede tanıştığı arkadaşı Kemal Tahir'e 11 Ocak 1941 yılında yazdığı mektubunda realist şiir hakkında, "yani realist şiir şeklinde, renk, koku, resim, mimari, musiki ve şair unsurların da bulunması lazım değil mi? Realitede bu unsurlar mevcut değil mi? Sonra realizm yaparken basit bir formalizme natüralizme kaçmak temayülleri gösterilmedi mi" (Balcıgil, 2020, s. 372) görüşünü belirtmiştir.

Nâzım, düşünce özgürlüğünün olmadığı bir ortamda yazmak zorunda olduğu için kaygılanmaktadır. Nâzım, bu konuda *Resimli Ay* günlerinden itibaren dostluk kurduğu Zekeriya Bey'e, "Birkaç kuruş için, ismimi ve tam manasıyla düşüncelerimi ortaya koymadan gazetelere yazılar karalıyor olmak çok canımı sıkıyor. Öte yandan attığım her adımımı izliyorlar. Nereye gitsem peşimde bir sivil polis oluyor" (Balcıgil, 2020, s. 220) sözleriyle dert yanmıştır.

Ünlü şair, 1929-1942 yılları arasında kaleme aldığı eserlerinde toplumsal sorunları eleştirel bir bakış açısıyla dile getirmiştir. Bu eserler, kendisini sevenler tarafından beğeniyle karşılanırken onunla aynı fikirde olmayanlar tarafından eleştirilmiş, Nâzım'ın gözaltına alınmasına hatta dönem dönem mahkûm edilmesine sebep olmuştur.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım, gençlik yıllarından itibaren şiirle ilgilenir; dostlarıyla edebiyat, sanat, politika konularını tartışır. Nâzım'ın şiirle ilgilenmesinde dedesi Nâzım Paşa'dan dinlediği ilk

tasavvuf şiirlerinin etkisi büyüktür. On beş yaşındayken tasavvufi tarzda şiir denemesi yapar. Bolu’da öğretmenlik yaptığı dönemlerde tek perdelik oyunlar ve şiirler yazar.

Nâzım, genç yaşta Mustafa Kemal’le tanışma fırsatını yakalamıştır. Mustafa Kemal, Nâzım ve arkadaşı Vâlâ’ya şiir yazma konusunda önerilerde bulunmuş ve gayeli şiirler yazmalarını tavsiye etmiştir.

Nâzım’ın içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi koşullar şiirlerini de etkilemiş, henüz on beş yaşındayken Osmanlı Devleti ve Almanya’nın Birinci Dünya Savaşı’ndaki yenilgisiyle duyduğu üzüntüyü *Yaralı Hayalet* şiirinde dile getirmiştir. On dokuz yaşındayken aklı Anadolu’dadır. Bir an önce Anadolu’ya gidip Mustafa Kemal’in yanında yer almak istemiştir. Moskova’ya giderken yolculuğu boyunca etkisinde kaldığı olaylar karşısında duyduğu üzüntüyü *Açların Gözbebekleri* isimli şiirinde dile getirmiştir. 1924’te Lenin’in ölümüne çok üzülmüş ve *Ustamızın Ölümü* isimli şiirini yazar.

Nâzım’ın sanat anlayışının gelişiminde önemli rol oynayan olaylardan biri, 1926 yılında Rus şair Mayakovski ile tanışmasıdır. Mayakovski’nin şiirlerindeki basamak biçimindeki dizeler Nâzım’ın ilgisini çekmiştir. İkisinin de şiirlerinde lirik ve eleştirel yaklaşımların olması, siyasal öğelerin ağırlıkta olması, büyük kitlelere seslenen şiirler yazmaları ortak noktalardandır. Onun hayatındaki gelişmeler sanat anlayışını doğrudan etkilemiştir.

Nâzım, sanatını halka doğruyu öğretmek için kullanmıştır. Gazete ve dergiler çıkarıp, tiyatro oyunları yazıp halka sosyalizmi öğretme amacındadır. *Aydınlık* gazetesinin yazı kadrosunda yer alarak sömürülen halkın sorunlarını dile getirmiştir.

Nâzım, *Kerem Gibi* şiirinde davadan dönenleri hedef almıştır. Oyunun ilk gösterisi gençler ve işçiler tarafından büyük beğeni toplar. Nâzım *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* isimli eserinde emperyalizmin insanları nasıl köleleştirdiğini; işçilerin, aydınların, devrimcilerin kahramanca savaşmalarını konu almıştır.

Nâzım, arkadaşı Vâlâ ile yaptığı bir sohbette sosyal ve siyasal mücadelesini edebiyat alanında sürdürme kararında olduğunu belirtir. Yine Zekeriya Bey’le yaptığı bir sohbetinde, “ben edebiyat ve sanatta kilit noktalarını tutmuş olan sahte şöhretleri yıkmak, onların kapadığı yolu açmak istiyorum. Bu putları yıkmak için bir kampanya başlatsak nasıl olur” (Topuz, 2021, s. 81) diye sorar. *Resimli Ay*’ın 1929 Haziran ayı sayısında Abdülhak Hamit’i hedef aldığı yazısını yayımlar. Nâzım, Abdülhak Hamit’in tarihe karışmış bir isim olduğunu ileri sürer. Abdülhak Hamit Nâzım’ı evine davet ederek “Putları kırmakta haklısınız, dedi. Biz de edebiyat hayatına atıldığımız zaman aynı şeyi yaptık. Divan edebiyatını yıkıp Tanzimat edebiyatını getirdik. Türk edebiyatında yeni hamlelere giriştik. Biz onları yıktık, şimdi de siz bizleri yıkacaksınız” (Topuz, 2021, s. 82) sözleriyle Nâzım’ı destekler. Temmuz ayında derginin yeni sayısında *Putları Yıkıyoruz* kampanyasında Mehmet Emin Yurdakul ele alınır. Nâzım, Mehmet Emin’i içinde bulunduğu milletin mücadelesini ve sesini duyurmamakla suçlar. *Cevap 1* başlıklı bir yazısında Yakup Kadri’yi hedef alır. Ahmet Haşim, Hamdullah Suphi ve Yakup Kadri, Nâzım’a karşı kampanya açarlar. Nâzım *Cevap İki*’de Ahmet Haşim’i, *Cevap Üç*’te Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi’yi hedef alır.

Akşam gazetesinin kurucularından Necmettin Sadak, Nâzım Hikmet’i beğenmekte ve *Resimli Ay*’daki kampanyayı desteklemektedir. Necmettin Bey, Nâzım’dan devrimlerden yana yazılar yazmasını

ister. Nâzım, Orhan Selim takma adıyla hem *Akşam* gazetesinde hem de *Tan* gazetesinde yazılar yazar. Nâzım'a yapılan saldırılar karşısında Nâzım, *İt Ürür Kervan Yürür* isimli yazısını yazar. Bu saldırılar devam edince *İt Ürür Kervan Yürür 2*'yi kaleme alır. Orhan Selim basın dünyasında önemli bir isim olarak tanınır.

Nâzım'ın eserlerinde ele aldığı konular, “acaba şiirlerinde neyi anlatmak istiyordu? Aşk mı? Evet. Devrimi mi? Evet. İnsanların kocadığını mı? Evet. Bunun üzücü bir şey olduğunu mu? Evet. Bir ateşi seyretmenin güzelliğini mi? Evet. Şiirlerinde insanoğlunun yaşadığı, soluk aldığı her şey vardı. Şiirleri damlalardan oluşan bir selin coşkun akışı gibiydi. Onu dinlerken insanın nereye ve niçin gittiğini anlıyordunuz. Nâzım, içini böyle dökerdi” (Topuz, 2021, s. 271) sözleriyle değerlendirilip sanatçı kimliği ortaya konmaktadır.

İki romanda değinilen ortak ve farklı eserler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3.2. *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* Romanlarında İsmi Geçen Eserler

Eserler	<i>HAVA KURŞUN GİBİ AĞIR</i>	<i>PUTLAR YIKILIRKEN</i>
İlk şiir deneyimleri	√	-
Sesini Kaybeden Şehir	√	√
Jokond İle Si-Ya-U	√	√
Hiciv Vadisinde Bir Tecrübeyi Kalemiye	√	√
1+1	-	√
Varan 3	-	√
Bir Millet Uyanıyor	-	√
Kuvayi Milliye Destanı	√	√
Yaralı Hayalet şiiri	√	-
Açların Gözbebekleri	√	-
Ustamızın Ölümü	√	-
Ehram (piyes)	√	-
835 Satır	√	√
Kafatası	√	√
Bir Ölü Evi	√	√
Gece Gelen Telgraf	√	√
Unutulan Adam	√	-
Portreler	√	√
Taranta Babu'ya Mektuplar	√	√
Şeyh Bedrettin Destanı	√	√
Memleketimden İnsan Manzaraları	√	√
Güneşe Doğru (senaryo)	-	√

Tablo 3.2. Devamı		
Tosun Paşa	-	√
Kan Konuşmaz	√	-

İncelenen romanlarda Nâzım şiirler, hikâyeler, oyunlar, romanlar, senaryolar yazan üretken bir sanatçı olarak vurgulanmaktadır. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın 1929-1942 yılları arasında kaleme aldığı eserler eksiksiz olarak verilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın çocukluk yıllarından itibaren yazdığı şiirlere, dedesinin onun şiirle ilgilenmesindeki etkisine, 1960'lı yıllara kadar yazdığı birçok esere yer verilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında, 1929 yılında basılan Nâzım'ın ilk şiir kitabı olan *835 Satır*'a ve Nâzım'ın isminin duyulmasını sağlayan, büyük tartışmalara neden olan *Putları Yıkıyoruz* yazı dizisine yer verilmiştir. Sanatçı kimliğinde sosyalist dünya görüşünün etkisi belirtilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da dedesinden almış olduğu şiir eğitiminin ardından Anadolu'ya giderken görmüş olduğu yoksul insanlar, Bolu'da öğretmenlik yaptığı dönemde Lenin'i, Marx'ı tanımış olması sanatçı kimliğinin oluşumundaki temel taşlardandır. *Putlar Yıkılırken*'de ise Nâzım'ın sürekli okumasının, tarihle ve felsefeyle ilgilenmesinin sanatçı kimliğine katkı sağladığı görülmektedir. İncelenen romanlarda Nâzım'ın şiir anlayışında Rus şair Mayakovski'nin etkisi vurgulanmış, şiirlerinde serbest nazım tarzını tercih ettiği, Nâzım'ın toplumcu-realist bir sanatçı olduğu belirtilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın tasavvuftan toplumcu şiire doğru bir değişim geçirdiği belirtilirken *Putlar Yıkılırken*'de bu değişime değinilmediği görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında, aralarında bazı farklar olsa da, Nâzım'ın sanatçı kişiliği üzerinde yoğun olarak durulduğu, eserlerine yansıyan fikir dünyasının işlendiği, gençliğinden olgunluk dönemine kadar sanatçı kimliğine yaşadığı hangi olayların etki ettiği belirtilmiştir.

3.3.2.1.1.8. Düşünce Dünyası

Putlar Yıkılırken'de Nâzım fikirleriyle gençlerin, özellikle üniversite öğrencilerinin ilgi odağıdır. Yakın dostu fabrika işçisi olan Ömer tarafından Nâzım Hikmet'in ideolojisi, "İlk tanıştığımız günü hatırla. Leyla'yla seni ziyaret ettiğimiz günü... Sonra, birlikte geçirdiğimiz zamanları. Kızıl İstanbul'u, Orak Çekiç'i bastığımız günlere geri git... Sana inanmayacaktık da kime inanacaktık? Koca partinin bir numaralı adamydın. Adanmış bir hayat yaşıyordun. Sen, benim ve Leyla'nın tanıdığı en iyi komünisttin be Nâzım. Sana inanmayacaktık da, kime inanacaktık" (Balcıgil, 2020, s. 458) şeklinde anlatılmaktadır.

Nâzım sadece şiirler ve yazılar yazmamakta, TKP'nin işleriyle de uğraşmaktadır. Gündüz dergide çalışırken geceleri parti toplantılarına katılır. Nâzım ve arkadaşları parti için Pavli adasında bir kongre düzenlerler. Bu kongrede Parti hakkında aldıkları kararı Enternasyonal'e bildirirler. Merkezden haber gelinceye kadar siyasi iktidara yüklenmeye devam etme kararı alırlar.

Nâzım Hikmet'in siyasi duruşu, "Zor bir dönemden geçiyorlardı. 1928 ve 1929'da gerçekleşen tutuklamalar merkez komite üyelerine kadar uzanmıştı. Neyse ki ucuz atlatmışlardı. Laz İsmail, Doktor Hikmet ve Hüsamettin'in serbest bırakılmasıyla birlikte, partinin üst yönetiminde büyük bir tartışma başlamıştı.

Mesele hep gelip, Kemalist iktidara karşı takınılacak tavır konusunda düğümleniyor, bir türlü anlaşılmaya varılamıyordu.

Nâzım'ın başı çektiği ve adını 'işçi muhalefeti' koyduğu daha sol olan grup, anlaşma ihtimali kalmayınca yeni bir merkez komite seçmeye karar vermişti" (Balcıgil, 2020, s. 31) sözleriyle açıkça belirtilmektedir.

Nâzım, oluşturdukları yeni merkez komitede Ömer ve Leyla isimli iki yakın arkadaşının yardımcı olacağı fikrindedir. Nâzım, Ömer'in tütün fabrikasındaki duruşu ve işçilere yaklaşımıyla gurur duymuştur. Ömer, bu yönüyle Nâzım için çok kıymetlidir. Ömer partili olmamasına rağmen fabrikada bir partili gibi çalışmış, işçilere sınıf bilincini aşılamıştır. Nâzım Ömer'e partili olmasını teklif eder, teklifi kabul edilince Ömer'e partili olmanın gerekleri üzerine bir eğitim verir ve en önemli noktanın 'gizlilik' olduğunu belirtir. Leyla da Ömer aracılığıyla partinin işlerine katkı sağlamıştır.

Nâzım, Ömer'le yaptığı bir konuşmada, "Türkiye'de hâlihazırda iki merkez komite var. Onlar da çalışıyor, biz de. Çalışmanın bir zararı olmaz. Cevap olumlu da gelse olumsuz da, yapacağımız iş aynı: İşçi sınıfını, haklarını almaları için aydınlatmak" (Balcıgil, 2020, s. 71) siyasi duruşunu ifade etmiştir.

Komitern'den beklenen haber gelir. Nâzım ve arkadaşlarının Pavli'de gerçekleştirdikleri toplantı geçersiz sayılmıştır. Bu mektuba çok sinirlenen Nâzım, Pavli'de aldıkları kararların geçerli olduğunu ifade etmiş, Komitern'in kararını yok saymıştır. Bu olaylar üzerine parti hareketlerinde çalışmak için portatif matbaa kurmaya karar verir. Matbaayla ilgilenme görevini Ömer ve Leyla'ya vermiştir. Siyasi polisin matbaaya ulaşmaması için matbaa, Leyla'nın evine yerleştirilir. Yazılar Leyla'nın evinde basılacak, gazeteler Cibali Tütün Fabrikası'nda Ömer'in güvendiği bir fabrika işçisi tarafından dağıtılacaktır. Siyasi çalışmalarda Ömer'in dikkat çekmemesi için fabrikadan ayrılıp bir ofis işinde çalışması kararlaştırılır. Leyla Hukuk'taki grubun başına başka birini koyup sadece Cibali'deki çocuklara ders verecektir. Nâzım'ın toplayacağı yazıları Ömer'e ulaştıracak aynı zamanda yazıların basım işlerine yardımcı olacaktır. İki genç ilk olarak Nâzım'ın yazdığı *1 Mayıs Bildirisi*'ni beş yüz adet olarak basmışlardır.

Nâzım, edebiyat dünyasının Avrupalı gibi yaşayan küçük bir aydın kesim ve okuma yazması olmayanların çoğunlukta olduğu kocaman bir coğrafya olduğunu belirterek mevcut edebiyat dünyasına eleştirel bir bakışla yaklaşmaktadır. Türkiye'nin sosyalist gerçekçi yazarlara ihtiyacı olduğunu savunmaktadır. Türkiye'yi aydınlık yarınlara taşıyabilecek bir dergi yayımlayabilmek amacıyla Zekeriya-Sabiha Sertel çiftine büyük katkı sağlamaktadır. Nâzım sayesinde eleştirel, halkçı, yenilikçi, sosyalist olan pek çok aydın dergiye uğramaya ve yazılar getirmeye başlamıştır. *Resimli Ay*, bu amaçlarını gerçekleştirmek için yeterli değildir. Bu sebeple 1930 yılında *Kızıl İstanbul* isimli siyasi derginin çıkarılmasına öncülük etmiş, derginin yazı işlerini üstlenmiştir.

Kızıl İstanbul, ilk zamanlar ilgi görmüş ancak zamanla daha az okunmaya başlamıştır. Nâzım bunu Parti'nin kendilerini yok saymasına bağlamaktadır. Komitern'in kendilerini tanımadığını belirtmesi üzerine Nâzım, partiyle olan bağlantısını sonlandırma kararı almıştır.

Nâzım Ömer'le yaptığı bir konuşmada siyasi duruşlarını ve niçin vatan haini sayıldıklarını "çünkü sen, içinde yaşadığın topluma, onların sunduklarından başka bir tür çözüm teklif ediyorsun. İktidarı elinde bulunduran hükümet, burjuvazisi de, işçi sınıfı da, köylüsü de olan, bu kuvvetlerin karşılıklı olarak dengelenebileceğini sandığı bir rejim kurmanın peşinde. Oysa sen, içinde yaşadığın topluma proletarya

diktatörlüğünü teklif ediyorsun. Bir başka deyişle SSCB'nin, Türkiye'deki bayrağını. Bu nedenle Ankara'dakilerle aranızda bir kan uyuşmazlığı var" (Balcıgil, 2020, s. 175) sözleriyle ifade etmiştir.

1935 yılında Nâzım'ın TKP'ye yeniden dönmek istediği, "yeniden partiye başvuracağım. Özür dileyip yeniden geri alınmamı isteyeceğim. Yaklaşmakta olan zor dönemde partinin dışında kalmam doğru olmaz. Sonuç olarak, bireylerin kurumlara göre daha esnek olmaları gerekiyor. Sizler için Marat olan benim Laz'ıma bir mektup göndereceğim ve lisanı münasiple geri alınmam gerektiğini anlatacağım" (Balcıgil, 2020, s. 269) sözleriyle aktarılmaktadır. Nâzım'ın partiye geri dönme talebinin olumsuz olduğu, 1961 yılında Ömer'le Paris'teki karşılaşmalarında geçmişle hesaplaşırlarken aktarılmaktadır: "Sustu Nâzım. Ömer de bozmadı uzun süre sessizliği. Sonra dayanamadı, "Bugün bile hazmedebilmiş değilim, Marat gibi ciğeri beş para etmeyen bir köpeğe seni affetmesi için mektup yazmış olmanı" dedi. Ömer, Nâzım'ın 1935 yılında partiye dönmek için Marat'a başvurmuş olduğuna vurgu yapmıştı" (Balcıgil, 2020, s. 277).

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın düşünce dünyasındaki ilk gelişmeler Anadolu'ya giderken gerçekleşmeye başlamıştır. İnebolu'da tanıştığı Spartakistler olarak tanıdığı abilerinden Sadık Ahi isimdeki kişi, ona komünistlik fikirlerini aşılamıştır. Nâzım Marx'ı, Engels'i, Kautsky'ı Spartakistler dediği kişilerden öğrenmiştir. Moskova yıllarında birçok ünlü komünistle tanışır ve çoğuyla ilişki kurar. 1922'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne kabul edilmiştir. 1926'da Türkiye Gizli Komünist Partisi, Viyana'da bir konferans düzenlemeye karar verir. Nâzım da toplantıya davet edilen isimler arasındadır. 1929 sonlarında Nazım ve arkadaşları Pavli Kongresi denilen bir TKP Kongresi düzenlerler ve Türkiye'deki yönetimi ele geçirirler. Düzenledikleri bu toplantı üzerine Nâzım ve arkadaşları merkez komitern kararıyla TKP'den ihraç edilmişlerdir. 1933 yılında Bursa Cezaevinde olan Nâzım'ın parti ile hiçbir ilgisi bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Nâzım kendi siyasi görüşünü 1928'de çıkarıldığı mahkemede, "ben kişisel inancım ile komünistim. Fakat hiçbir örgüte bağlı değilim. Ben Marksizm'in ve komünizmin edebiyattaki yansımasıyla ilgilenirim" (Topuz, 2021, s. 69) sözleriyle ifade etmiştir.

Nâzım'ın düşünce dünyası, "Nâzım ulusçuluk yapmaya kalkanlardan hiç hoşlanmazdı. O Türk'tü. Kendi halkını çok severdi. Onun yanında Türkler için kötü söz söylenemeyeceği gibi Ermeniler, Fransızlar, Ruslar, Yahudiler ve başka halklar için de kötü söz söylenemezdi. İnanmış bir komünistti. Komünizmin eninde sonunda bütün insanlığın geleceği olduğuna inanırdı" (Topuz, 2021, s. 271) sözleriyle özetlenmektedir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanları biyografik izler taşıması yönüyle Nâzım Hikmet'in gençliğinden itibaren geçirdiği birçok değişime değinmiştir. Nâzım'ın düşünce dünyasındaki değişimler *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında Anadolu yolculuğuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Nâzım yoksul insanları, Anadolu coğrafyasını görmüş, gördüğü sefalet sahneleri onu derinden etkilemiştir. İnebolu'da Sadık Ahi isimli bir kişiden komünistliği öğrenmiş, Moskova'da birçok ünlü komünistle tanışmıştır. TKP'ye üye olmuş ve düşüncelerini parti çalışmalarıyla birlikte güçlendirmiştir. Nâzım, partiye bağlı olarak mücadelesine devam etmek istese de partiden ihraç edildikten sonra da insanlık yararına çalışmaya devam etmiştir. Nâzım'ın insanlık faydasına çalışmalar yaptığı, *Putlar Yıkılırken* romanında özellikle işçi sınıfının haklarını arama konusunda onları aydınlatmak için yaptığı çalışmalarla vurgulanmıştır. Her iki romanda da ulusçu bir yaklaşım yerine evrensel bir anlayışla komünizmin tüm insanlığın geleceği olacağına inanmış bir Nâzım Hikmet portresi çizilmiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın fikirleriyle içinde bulunduğu topluluğun öncüsü olduğu görülmektedir. Nâzım'ın bu özelliği *Putlar Yıkılırken*'de kişiler ve küçük gruplara etkisiyle gösterilmiş, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da kişilerle beraber daha büyük topluluklara etkisiyle anlatılmıştır. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım; başta Ömer ve Leyla'yı düşünce dünyasının etkisi altına almış, üniversitelerdeki öğrenci gruplarını ve fabrikada çalışan işçileri, Sabahattin Ali'yi, Orhan Kemal'i etkilemeyi başarmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Orhan Kemal, Sabahattin Ali, İsmail Balaban, Faik Becavi gibi isimlerle birlikte çeşitli ülkelerde düzenlenen barış konferanslarına katılıp daha büyük grupları da etkisi altına almayı başarmıştır.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın düşünce dünyası sanat, siyaset, edebiyat gibi alanlar içinde belirtilmiştir. Özellikle yazmış olduğu eserlerde düşünceleri vurgulanmıştır.

Putlar Yıkılırken'de dünya barışını önemseydiği, İkinci Dünya Savaşı sürecini büyük bir üzüntüyle takip ettiği; *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da özellikle yaşamının son dönemlerinde dünya barış kongrelerinin önemli bir ismi olduğu görülmektedir.

İncelenen romanlarda, aralarında bazı farklar olsa da, Nâzım'ın düşünce dünyasının ayrıntılarıyla verildiği görülmektedir. Nâzım düşüncelerinin sorgulanmasına izin vermemiş, vermiş olduğu mücadelesine bir ömür adamıştır.

3.3.2.1.1.9. Özel Yaşamı

Putlar Yıkılırken'de Nâzım'ın sevdiği kadınlara ve evliliklerine yer verilmiştir. Bunlardan ilki 1921 yılında evlendiği ilk eşi Nüzhet'tir. Romanda Nüzhet'in Celile Hanım tarafından sevilmediği ve bu evliliğe karşı memnuniyetsiz olduğu belirtilmektedir. 1921 yılında başlayan evlilik, 1923 yılında Nüzhet'in Nâzım'dan uzaklaşmasıyla son bulmuştur. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın Nüzhet'le olan ilişkisi,

“Leyla ve Ömer, arada bir, şairin ilk evliliğinin travmasını henüz atlatabadığı üzerine laflıyorlardı. Nüzhet'ten tabii ki haberleri vardı.

1921'de, SSCB'de karşılaşmıştı şair ilk eşiyle. 1923'te Nüzhet hastalanıp İstanbul'a dönünceye kadar evli kalmışlardı. Aralarına mesafe ve eşinin ailesi girince, Nâzım kendisini gurbet ellerde terk edilmiş bulmuştu.

Nâzım, bir keresinde, evliliği noktalandığında yazdığı şiiri okumuştur Leyla ve Ömer'e. Sesinde hüznün vardı. O mavi gözlü bir devdi...’

Böyle sürüp gidiyordu şiir. Belli ki, terk edildiği için çok acı çekmişti şair” (Balcıgil, 2020, s. 137).

“Aklına Nüzhet geldi. Leyla'nın onda biri kadar güzel olmasa da âşık olmuştu Nâzım. O zamanlar Moskova'daydı ve henüz on dokuz yaşındaydı. İki yıllık evlilikleri, Nüzhet'in Nâzım'ı terk etmesiyle sona ermişti. Tam anlamıyla bir hayal kırıklığı olmuştu şair için.

Altı yıldır evli değildi. Dünya kadar iş geçmişti başından. Nüzhet'ten ağzı yandığı için midir bilinmez, bir daha nikâh masasına oturmamıştı” (Balcıgil, 2020, s. 28) ifadeleriyle aktarılmıştır.

Nâzım'ın gönül ilişkisi yaşadığı isimlerden birinin Suat Derviş olduğu, Zekeriya Bey “Anlaşıldı. Uzun bir mevzu ve içinde belli ki gönül meselesi de var. Bunu şimdi burada değil de, bize geldiğinde anlatsın Nâzım” diyerek konuşmaya son verdi” (Balcıgil, 2020, s. 120) cümleleriyle okuyucuya belirtilmiştir.

Nâzım, kız kardeşi Samiye aracılığıyla iki çocuğu olan Piraye ile tanışmış ve ona âşık olmuştur. Piraye ile ilgili düşüncesini yakın çevresiyle şu şekilde paylaşır:

“Şair, parti, Kızıl İstanbul, Resimli Ay arasında mekik dokurken tanışmıştı Piraye ile. Yeni sayı için uğradığı bir gün ‘Hatçemi galiba buldum’ demişti, gözleri parlayarak Leyla’ya” (Balcıgil, 2020, s. 136).

Piraye’nin kocası Vedat Örfi’dir. Vedat Bey bir şarkıcı, bir kemancı iki kadın bularak Piraye ve iki evladını geride bırakıp Paris’e yerleşmiştir. Sevdiği kadının başından bir evlilik geçmesi, kendisine iki çocuğuyla birlikte gelmesi Nâzım için önem arz etmemiştir. Piraye de içinde bulunduğu koşullara rağmen Nâzım’dan hoşlanmaktadır.

“Başlangıçta çok yüz vermese de, Nâzım’la çıkacağı hayat yolculuğuna giderek sıcak bakmaya başlamıştı iki çocuklu kadın” (Balcıgil, 2020, s. 151).

Nâzım, 31 Ocak 1935’te Piraye ile evlenmiştir. Nâzım, eşi Piraye, kız kardeşi Samiye ve eşiyle ortaklaşa kiraladıkları Erenköy’deki konakta yaşamışlardır.

1940 yılı Çankırı Hapishanesinde Piraye’ye sürekli mektup yazdığı, “Leyla, Nâzım’ın eşine yazdığı 2, 12, 18 Mart tarihli mektupları gözyaşları içinde okudu. Şair çektiği zorlukları anlatırken aşırıya kaçmamıştı. Anlaşılan Piraye’nin zaten bozuk olan ruh durumunu daha da aşağıya çekmek istememişti. Öte yandan yazdıklarından hem eşini hem de çocuklarını çok merak ettiği belli oluyordu” (Balcıgil, 2020, s. 362) sözlerinden öğrenilmektedir. Piraye ve çocuklar maddi ve manevi sıkıntılar yaşarlar. Şair hayatındaki siyasi çalkantılardan dolayı kendisini suçlar, onlara para yetiştirebilmek için çırpınır.

Putlar Yıkılırken romanında Nâzım, özel yaşamıyla ön plana getirilmemiştir. Romanda Piraye ile evliliğinin nasıl bittiği ve Piraye’den sonra yaşamış olduğu gönül ilişkilerine değinilmemiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır’da Nâzım, roman boyunca birçok kadınla ilişki içinde olmuştur. Bunlardan ilki platonik aşkı Nüzhet’tir. Nüzhet, Nâzım’ın Teşvikiye’deki bitişik apartmanında oturmaktadır. Nâzım, 1920 yılında Tiflis’e vardığında sevdiği kıza kavuşmanın heyecanı içindedir ancak Nüzhet’in Tiflis’ten ayrıldığını öğrenir. Nâzım, eğitim için gittiği Moskova’da Sofia İshokovna isimli bir kadınla görüşmeye başlamıştır. Bu dönemde Nüzhet de Moskova’ya gelmiştir. Sofia, Nâzım’a tutkuyla bağlanmıştır. 1922 yılında Nüzhet Moskova’ya gelince Nâzım, Sofia’dan vazgeçmiştir. Nâzım ve Nüzhet birbirlerine sırlıklam âşıklardır. Nâzım, ilk evliliğini Moskova’da Nüzhet’le gerçekleştirmiştir. Nüzhet’in eniştesi Muhittin Bey, Nâzım’a kadınlar konusunda hiç güvenmez, Nüzhet’in yaptığı bu evliliği desteklemez ve onları ayırmak için Nüzhet’e baskı yapar. Nüzhet ailesinin baskısına uzun süre dayanamaz. Nâzım’ın Nüzhet’le ortak yaşamı bir yıl sürmüştür. Nüzhet önce Kafkasya’ya oradan da İstanbul’a döner. 1926 yılında Nâzım, Yelena Yurçenko (Lena) isimli Rus bir kızla ilgilenir. Lena’nın bilinçli ve mücadeleci ruhu Nâzım’ı etkilemiştir. Bir sabah verdikleri ani bir kararla nikâh dairesine gidip evlenirler. 1928 yılına kadar evli kalırlar. Nâzım, Lena’yı Moskova’da bırakarak Türkiye’ye döndüğü zamanlarda Nüzhet ile yeniden karşılaşır. Nüzhet’e yeniden birlikte olmayı teklif eder. Nüzhet, Nâzım’ın teklifini reddeder. Nâzım bu ayrılık üzerine *Mavi Gözlü Dev*, *Minnacık Kadın* ve *Hanımelleri* şiirini yazar. Nâzım’ın eşi Lena, Odesa’da Nâzım’ın kendisini Türkiye’ye alması için beklemektedir ancak Nâzım’ın elinden hiçbir şey gelmez. Birkaç ay sonra Lena’nın salgın hastalığa yakalanarak öldüğü haberi gelmiştir.

Muhsin Ertuğrul, Nâzım’ı Semiha Berksoy adında bir kızla tanıştırır. Semiha ve Nâzım birbirlerinden hoşlanırlar ama platonik bir ilişkiden öteye gidememişlerdir.

Nâzım, 1928 sonlarında babası Hikmet Bey'in evinde kalırken kız kardeşi Samiye de aynı evde oturmaktadır. Samiye'nin yakın dostu Piraye ile bu vesileyle tanışır. Piraye kültürlü ve güzel bir hanımdır. Eşi Vedat Örfi Bengü'den iki çocuğu olmuş ve eşi tarafından terk edilmiştir. Nâzım Piraye'den çok hoşlanır. Piraye evli olduğu için Nâzım'ın ilgisine yanıt vermek istemez ancak kendisi de Nâzım'dan hoşlanmaktadır. Nâzım Bursa Cezaevi'ne girince sıklıkla Piraye ile mektuplaşır.

Nâzım, Bursa Cezaevindeyken yakın dostu Faik'e Moskova'da yaşadığı bir ilişkisini şöyle anlatır:

"Sevgilim ziraat mühendisiydi, çok güzel bir kadındı... Güneş ışığıyla parlayan altın rengi saçları vardı. Edebiyata ve resme düşküncüydü. Onu tanıdıktan bir süre sonra kendisine evlenme teklif ettim. Kabul etti, geceyi birlikte geçirdik. Birlikte yaşamaya başladık. Her şey pek güzeldi. Yalnız bir nokta beni sıkıyordu, hanım delicesine temizlik meraklısıydı. Her akşam yatağa girmeden önce mutlaka yıkanmamı istiyordu. İlk günlerde buna katlandım ama sonraları sinirlenmeye başladım" (Topuz, 2021, s. 96). Sevgilisinin temizlik hastalığı yüzünden ilişkileri uzun sürmez ve ayrılırlar.

Nâzım, Bursa Cezaevindeyken iki yıl önce *Kafatası*'nın provalarında tanıştığı Semiha Berksoy Nâzım'ı ziyarete gelir. Nâzım'ın cezaevindeki odasında bir yakınlaşma yaşanır ve bu yakınlaşma güçlü bir sevginin başlangıcı olur. Nâzım'ın aklı Piraye'dedir ancak bu durum Semiha'dan hoşlanmasına engel değildir.

Nâzım 1933'te tutuklandıktan dört ay sonra Piraye ile nişanlanmıştır. Bursa Cezaevinden çıktıktan hemen sonra Piraye ile evlenmek istediğini söylemiş ve 31 Ocak 1935 günü Pendik Evlendirme Dairesinde evlenmişlerdir. Nâzım yapmış olduğu mutlu evliliğiyle düzenli bir aile hayatına sahip olmuştur. Kısa bir süre sonra bir vapur yolculuğunda Semiha ile karşılaşmıştır. Semiha hâlâ Nâzım'a âşıktır. Nâzım evli olmasına rağmen Semiha ile görüşmekten vazgeçemez. Kiraladıkları evde karı koca ilişkisi yaşamaya başlarlar. Zaman geçtikçe Semiha, Nâzım'dan beklediği ilgiyi göremez. Piraye ise Nâzım'a hiç güvenmemektedir. Nâzım Piraye'yi ihmal etmemeye çalışarak Semiha ile kısıtlı zamanlarda görüşmeye çalışıyordur. Piraye ile Semiha arasında kaldığı zamanlarda Nâzım'ın karşısına Suat Derviş çıkar. Suat'ı gençlik yıllarından tanımaktadır. Suat Derviş kimyager ve doktordur. Aile yakınlıkları bulunan bu iki genç yaptıkları kır gezilerinde birbirlerine tutulmuşlardır. Daha sonradan Suat, Seyfi Cenap isimli biriyle evlenir. Bu evlilikten mutlu olmayan Suat, bir süre sonra eşinden ayrılır. Daha sonra Selami İzzet Sedes ile evlenir. Bu evliliği de kısa bir süre sonra biter. 1935 sonlarında yaşanan karşılaşmada Suat, Nâzım'a büyük bir ilgi gösterir. Nâzım'la birlikte Çamlıca tepelerinde kaçamak yaparlar. Nâzım'ın kadınlara olan tutkulu yaşamı, Nâzım'ın başı dertteydi. Piraye, Semiha, Suat Derviş... Hangi birini mutlu edecekti (Topuz, 2021, s. 111) şeklinde ifade edilir. Suat bir süre sonra Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın kardeşinin torunu olan Reşat Baraner'le evlenir. Suat Derviş, Nâzım için bir kaçamaktan ötesi olmamıştır.

Semiha, Berlin'de opera eğitimine kabul edilmiş ancak Berlin'e gittiğinde de Nâzım'ı unutamamıştır. Nâzım'dan beklediğini bulamayınca bir veda mektubu ile ilişkilerini sonlandırır.

Nâzım, Orhan Selim adıyla gazetelerde yazdığı dönemde kendisine gelen mektuplar arasında dikkatini çeken bir mektubun Cahit Uçuk isimli genç bir kıza ait olduğunu öğrenir. Cahit on yedi yaşındayken şair olmaya karar vermiştir. Nâzım'a hayrandır. Orhan Selim'in Nâzım Hikmet'in kendisi

olduğunu öğrenince ona bir mektup yazar. Aralarındaki ilişki hızla gelişir ancak Nâzım hapse girince ayrılırlar.

Nâzım Ankara askeri cezaevindeyken sık sık Piraye ile mektuplaşır. Piraye Nâzım'ın kendisine yazmasından dolayı çok mutludur. Kocasının suçsuz olduğuna ve özgürlüğüne kavuşacağına inanmaktadır. Nâzım da Piraye'den aldığı mektuplarla avunmaktadır. Nâzım sağlık nedenleriyle cezaevinden geçici izinle ayrılınca Piraye ile mutlu bir beraberlik yaşar. Nâzım cezaevine yeniden gönderildiğinde üç yıldır Almanya'da olan Semiha ile yeniden mektuplaşmaya başlar. Semiha, 18 Eylül 1939'da cezaevine Nâzım'ı ziyarete gider ancak Nâzım'ı göremeden döner. Semiha Nâzım'la sık sık mektuplaşır ve ona sürekli hediyeler yollar. Nâzım kendisine gösterilen bu ilgiden çok memnundur. Nâzım Çankırı Cezaevindeyken Piraye'yi Çankırı'ya getirmenin yollarını aramaktadır. Nâzım Piraye'nin gelişini heyecanla beklerken Piraye çocuklarını İstanbul'da bırakıp bir türlü Çankırı'ya gidemez. Nâzım, Piraye'yi beklediği dönemde Semiha'nın Çankırı'ya geleceği haberini alır. Nâzım Semiha'yla görüşürken Piraye'yi de ihmal etmez. Piraye'ye ev tutulur ve Piraye iki ay kadar Çankırı'da kalır. Bu süre boyunca her gün cezaevine gidip Nâzım'ı ziyaret eder. 1940 Temmuz'unda Piraye İstanbul'a döner. Piraye'nin gidişiyle birlikte Nâzım yalnız kalır. Nâzım'ı cezaevinde en çok mutlu eden şey Piraye'den gelen mektuplardır. Semiha da mektuplarıyla Nâzım'ı hiç yalnız bırakmaz. 1943'te Semiha, Ercüment Siyavuşoğlu isminde biriyle evlenmek istediğini yazar. Nâzım bu evliliğe karşı çıkmaz.

Nâzım Piraye'den gelen mektuplarda daha büyük ilgi ve sevgi beklemektedir. Bu beklentisini birçok mektubunda dile getirmiştir.

Nâzım'ın Piraye'den sık sık mektup alamadığı bir dönemde kendisine dayısının kızı olan Münevver'den bir mektup gelir. Münevver, Nurullah Berk'le evlidir ve bu evlilikten Renan adında bir kızı vardır. Münevver, Nâzım'ı uzaktan takip etmekte ve onun şiirlerini okumaktadır. Münevver'in Nâzım'a yolladığı duygusal mektup Nâzım'ı heyecanlandırır. Münevver cezaevine Nâzım'ı ziyarete gider. Nâzım Münevver'in cezaevine gelişlerini Piraye'den saklamaz. Piraye de Münevver'i bir tehlike olarak görmez. Nâzım zaman içinde Münevver'e âşık olur. Münevver'in cezaevi ziyaretleri sıklık kazanır. Nâzım ve Münevver için önlerindeki tek engel eşlerinden boşanmalarıdır. Münevver eşi Nurullah Berk'e Nâzım'la aralarında olan ilişkiyi açıklar. Nâzım, boşanma isteğini Piraye'ye bir mektupla iletir. Bu sırada Münevver ortadan kaybolur. Yeni bir aşkın heyecanı içinde olan Nâzım yapayalnız ve kederler içinde kalır. Nâzım pişmandır ve Piraye'nin kendisini affetmesini istemektedir. Piraye'den beklediği cevap da bir türlü gelmemektedir. Yaklaşık beş ay sonra Münevver, Nâzım'ı ziyarete gider. Bu ziyaret bunalımlar içinde olan Nâzım'ı çok sevindirir.

Nâzım'ın Bursa Cezaevinde başlattığı açlık grevi nedeniyle İstanbul'a getirilmesi üzerine Piraye çocuklarını da alarak onu cezaevinde görmeye gider. Piraye, Nâzım ve Münevver'in barıştığından habersizce duygusal bir havada Nâzım'a düşüncelerini anlatırken içeri Münevver girer. Piraye çocuklarını alarak cezaevini terk eder. Bu karşılaşma Piraye ve Nâzım'ın son karşılaşması olur.

Nâzım cezaevinden çıkınca Münevver'le birlikte bir süre Vâlâların evine yerleşir. Burada yaklaşık bir ay kaldıktan sonra Celile Hanım'ın Cevizli'deki evine taşınırlar. Bu sırada Münevver ve Nâzım bir

bebek beklemektedirler. Piraye ile evliliği 23 Mart 1951 yılında mahkeme kararıyla sonlandırılmıştır. Piraye ile boşandıktan üç gün sonra oğlu Mehmet dünyaya gelir.

Nâzım Nisan 1953'te Moskova'dayken kalp krizi geçirir. Hastanede kendisiyle ilgilenen doktoru Galina Kolesnikova, Nâzım'ın ev bakımını da üstlenir. Bu durumdan memnun olan Nâzım, Galina'nın daimi olarak yanında kalmasını istemektedir. Galina, Nâzım'ı çok sevmekte ve bu teklifini geri çevirmek istememektedir. Çalıştığı hastaneden izin alamayan Galina, iş değişikliği yaparak Nâzım'la yaşamaya başlar. Birlikte oldukları yedi yıl boyunca Galina, Nâzım'ı beş kez ölümden kurtarır.

Aralık 1953'te Nâzım, çocuklara gösterilecek bir filmin senaryosu için Vera Tulyakova isimli genç bir kızla tanışır. Vera'dan ilk görüşte çok etkilenir. Vera da sohbet ettikçe Nâzım'dan hoşlanır. Nâzım'ın yazdığı *Sevdalı Bulut* masalı için sık sık bir araya gelirler. Nâzım, Vera'ya sırlıslık âşıktır, aralarındaki yaş farkına rağmen Vera'ya aşkını itiraf eder ve Moskova'dan ayrılır. Önce Çekoslovakya'ya, sonra Bakü'ye, oradan da Varna'ya gider. Varna'da iki ay kaldıktan sonra Moskova'ya döner. Gelir gelmez Vera'yı arayarak onunla görüşmek istediğini söyler. Vera, Nâzım'a karşı çelişkili duygular içindedir. Nâzım'a gün geçtikçe bağlanmakta ama evli olduğunu gizlediği için de vicdan azabı çekmektedir. Vera kararını verir ve kocasıyla Nâzım'ı tanıştırır. Vera'nın evli olduğunu öğrenmesi Nâzım'ın duygularında bir değişiklik yaratmamıştır.

Nâzım Verasız yaşamaya kendini alıştırmak için 1958'in kış aylarında Moskova'dan ayrılarak Varşova'ya, Prag'a oradan da Paris'e gider. Nâzım'ın gönül ilişkileri, "Güzin kahkahayı bastı. "Nasıl olur Nâzım," dedi, "hem sarışınlar için, hem esmerler için makyaj malzemesi istiyorsun. Kaç sevgilin var senin" (Topuz, 2021, s. 277) yakın dostlarının da dikkatlerini çekmektedir.

Galina'yla birlikte Doğu Almanya Leipzig'e giderler. Bir süre sonra Nâzım, Barış Kongresi'ne katılmak üzere Stockholm'e gider. Kongreye gelenler arasında İtalyan Joyce Lussu da vardır. Konferans sırasında sık sık Nâzım'la bir araya gelirler.

Nâzım Temmuz 1958'de Moskova'ya dönünce ilk işi Vera'yı aramak olur. Nâzım yeniden Vera'nın stüdyosuna gidip gelmeye başlar. Vera bir süre Nâzım'dan uzaklaşmak için arkadaşlarıyla birlikte Karadeniz kıyılarına tatile çıkar. Verasız yapamayacağını anlayan Nâzım dayanamaz ve Vera'nın peşinden gider.

Nâzım Galina'yla olduğu halde Vera'yı aklından çıkaramaz. Bununla birlikte Münevver'i de unutmuş değildir. Moskova'ya dönünce *İki Sevda* isimli şiirini yazar.

Uzun bir aradan sonra Vera ve Nâzım *İki İnâatçı* oyunu üzerine birlikte çalışmaya başlarlar. 1960 yılında birlikte yaşamaya başlarlar. Galina, Nâzım'ın Münevver'i unutmadığını bilir ancak Münevver uzakta olduğu için bunu dert etmezdi. Nâzım'ın Vera'ya olan tutkusunun da farkındadır ama buna katlanmaktan başka çaresi bulunmamaktadır. Nâzım bir mektup yazarak Galina'dan ayrılmak istediğini Galina'ya bildirir. Nâzım Galina'dan ayrılınca Vera da kocasından ayrılır. Vera ile gezilere çıkan Nâzım, mutlu bir hayat sürmektedir. 18 Kasım 1960'ta Vera ile evlenir. Nisan ayında Vera ve Nâzım Paris'e giderler. Abidin burada Globe Kitabevi'nde Nâzım'a bir imza günü düzenlemiştir. Hıfzı Topuz Nâzım'ın hayranlarından biridir. Paris'te Abidin aracılığıyla Nâzım'la tanışma fırsatını yakalamış olur.

Nâzım Münevver'i çoktan geride bırakmış, yeni bir düzen kurmuştur. Zaman zaman Münevver'le mektuplaşmakta ama Vera ile evliliğinden söz etmemektedir. Nâzım Stockholm'de tanıştığı Joyce Lussu'ya Münevver'in durumunu anlatmış, Lussu da Münevver'i Türkiye'den kaçırmayı kafasına koymuştur. Joyce, Münevver ve Nâzım'ı Varşova'da buluşturur. Nâzım, Münevver'e soğuk ve sevgisiz davranır. Vera ile evli olduğunu Münevver'e açıklar. Münevver'e Varşova'dan bir ev satın alır, ona Doğu Dilleri Enstitüsü'nde iş bulur. Bir daha birbirlerini hiç görmezler.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında Nâzım'ın yaşamının her döneminde bir kadının varlığı görülmektedir. Nâzım'ın Nüzhet, Lena, Piraye ve Vera ile evliliği; Semiha, Suat Derviş, Cahit Uçuk, Münevver, Doktor Galina ile ilişkisi aktarılmıştır. *Putlar Yıkılırken* romanında ise Nüzhet ve Piraye ile yaptığı evlilikler; Suat Derviş ve Münevver'le olan gönül ilişkisi anlatılmıştır. Bu romanda *Hava Kurşun Gibi Ağır*'dan farklı olarak Lena, Semiha, Cahit Uçuk, Doktor Galina, Vera ile olan ilişkilerine, Münevver'le yaptığı evliliğe ve oğlu Mehmet'in dünyaya gelişine değinilmemiştir. İncelenen iki romandan hareketle, aralarında bazı farklar olsa da, Nâzım'ın duygu dünyasının yoğun olduğu görülmektedir.

3.3.2.1.1.10. Yurt Dışı Yılları

Putlar Yıkılırken'de Nâzım, romanın ilk bölümünde 1961 Nisan ayında *Paris Ma Rose* isimli eserinin imza günü için Paris'te bulunmaktadır. Bu ziyaretin onun ilk yurt dışı gezisi olmadığı romanda anlatılan olaylar zincirinden öğrenilmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım, 1951 yılında cezaevinden çıktıktan üç ay sonra askerliğini yapmadığı gerekçesiyle bir polis tarafından askerlik şubesine götürülür. Nâzım askeri okuldan mezun olduğunu, askerlik yapmış sayıldığını, kalp hastası olduğunu söylese de sözleri fayda etmemiştir. Subaylardan birinden askerlik için Zara'ya gönderileceğini öğrenmiş, bu durumu kendisini öldürmeleri için fırsat olarak göreceklerini düşünmüştür. Nâzım hayatının yeni sürecinde Münevver'den bir bebek beklerken yurt dışına kaçmayı düşünmemektedir. Gizli örgütlerden uzak durup politika dışı bir yaşam planlamaktadır.

Haziran ayının ilk haftasında Nâzım askerlik şubesine götürülür. Nâzım'ın askerlik yapmasına engel bir durumunun olmadığına karar verilince askerlik şubesine teslim olması için kendisine on gün süre tanınmıştır. Nâzım bu süre zarfında yurt dışına kaçmak dışında çare bulamaz. Kız kardeşi Melda'nın eşi Refik Erduran'ın yardımıyla deniz üzerinden hız motoruyla kaçmayı planlar. Münevver, Nâzım'ın askere gidip ölüm tehlikesi yaşaması yerine yurt dışına kaçmasına razı gelmiştir. Nâzım 17 Haziran 1951 tarihinde sabahın erken saatlerinde polisler henüz uykudayken Münevver'le vedalaşıp Tarabya sahiline gider. Refik'le buluşup hız motoruyla Karadeniz'e açılırlar. Karadeniz açıklarında *Plekhanov* isimli bir Rumen yük gemisinden yardım isterler. Gemiciler Nâzım'ı tanıyıp onu gemiye kabul etmişlerdir. Nâzım'ın Türkiye'den kaçışı 21 Haziran'da *Cumhuriyet* gazetesinin birinci sayfasından duyuruldu. Nâzım önce Köstence'ye, oradan da Bükreş'e gönderilir. Nâzım'ın ülkesinden ayrıldıktan sonra düşüncelerini, "hayatım boyunca yurdumun özgürlüğü, halkımın iç ve dış düşman boyunduruğundan kurtarılması uğrunda savaşmış olan ben, Türk halkının bir şairi olarak da halkımı herhangi bir bakandan çok daha yetkiyle temsil ederim. Ben Marksist-Leninist teoriyi ve halkları komünizme ve sürekli barışa ulaştıracak olan bu

bilimi Moskova'da, Doğu Ülkeleri Emekçileri Üniversitesi'nde öğrendim. Hayatımı, düşüncelerimin açıklığını, barış uğrunda savaşıma olanağını Sovyetler Birliği'ne borçluyum" (Topuz, 2011, s. 237) şeklinde ifade eder.

Nâzım Bükreş'te çeşitli ziyaretlerde bulunduktan sonra Moskova'ya gider. Burada kendisini büyük bir topluluk karşılar. Moskova'da bir müddet kaldıktan sonra Berlin'e giderek Dünya Gençlik Festivali'ne katılır. Bulgar Komünist Partisi Sofya'da yaşayan Türklere sosyalizmi anlatması için Nâzım'ı Sofya'ya davet etmiştir. Bu gezinin ardından Nâzım, Viyana'da Dünya Barışı Kongresi'ne gider. Viyana'da yakın dostu Zekeriya Sertel ile görüşme fırsatını yakalar. Nâzım Viyana Kongresi'nden sonra Prag'a gidip oradan da Moskova'ya döner. Bir sonraki yıl Dünya Barış Konseyi için Pekin'e seyahat eder.

1962 yılı Şubat ayında Nâzım Asya-Afrika Yazarlar Birliği kongresine katılmak için Kahire'ye, sonra Moskova'ya, oradan da Prag'a ve Berlin'e gider. Kasım ayında Vera ile birlikte İtalya'ya seyahat eder, Ocak ayında da Moskova'ya dönerler.

Putlar Yıkılırken romanında 1961 yılında Nâzım ilk bölümde Paris'tedir. 1951 yılında Nâzım'ın yurt dışına nasıl kaçtığına değinilmemiş, onun yurt dışı yıllarıyla ilgili detaylara roman boyunca rastlanmamıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında yurt dışına gidişi ve oradaki yaşamı birçok detayla birlikte anlatılmıştır. Nâzım ömrü boyunca üç defa ülkesinden çıkıp Moskova'ya gitmiştir. Bunlardan ilkinde üniversite eğitimi almış, ikincisinde KUTV'da öğretmenlik yapmış, sonuncusunda da Türkiye'de yaşamının tehdit altında olduğunu anlayıp ülkesinden kaçarak Moskova'ya yerleşmiştir. 1951 yılından 1963 yılına kadar Moskova'da yaşamını sürdürmüştür, bu süre içinde birçok farklı ülkeye iş gereği veya özel olarak seyahatlerde bulunmuştur. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da geçen Bükreş, Moskova, Berlin, Sofya, Viyana, Prag, Kahire, İtalya gibi yerler *Putlar Yıkılırken*'de yer almamıştır.

3.3.2.2. Yardımcı Kişiler

Yardımcı kişiler *Putlar Yıkılırken* romanında Ömer ve Leyla isimli iki gençtir ancak *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında olaylar Nâzım Hikmet çevresinde gelişirken olay örgüsü içinde yardımcı kişilerin olmadığı görülmektedir.

Putlar Yıkılırken'in yardımcı kişileri olan Ömer ve Leyla, Nâzım'ın *Resimli Ay*'da çalıştığı 1929 yılında Nâzım'la tanışmışlardır.

Ömer ve Nâzım yaklaşık otuz yıl sürecek olan bir dostluk ilişkisi kurarlar. Ömer uzun boylu, kumral, yeşil gözlü bir gençtir. Ömer 1925 yılında eğitim için Almanya'ya gitmiş, Heidelberg Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümünü ikinci sınıfta terk etmiş ve Türkiye'ye dönmüştür. Adana'nın en zengin toprak ağası olan Rafet Osman'ın oğludur. Nâzım'la tanıştığı yıllarda Cibali Tütün Fabrikası'nda ustabaşı olarak çalışmaktadır. Nâzım'ın güvenini kazandıktan sonra parti üyesi olur ve parti için çalışmaya başlar. *Kızıl İstanbul* dergisinin basım işleriyle ilgilenir. Partiye üye olduktan sonra en güvenilir isimlerden biri olur. Partiyle ilgili tüm gizli bilgilere sahiptir. Hayatla asıl mücadelesi eşi Leyla'nın serbest bırakılmasından sonra başlar. Kızı Ümit doğduktan sonra Leyla intihar eder. Kendisine bıraktığı mektupta tüm gerçeği öğrenen Ömer, intikam duygusuyla kavrulur. Leyla'nın tecavüzcüsü Muzaffer'i bulur ve intikamını alır. Kızı Ümit'i de alıp Paris'e gider. Kalan ömrünü Paris'te geçirir.

Leyla, İzmirli bir Yahudi ailenin kızıdır. Leyla kıızıl ve dalgalı saçları, beyaz, pürüzsüz teni, mavi gözleri ve uzun boyuyla tasvir edilmiştir. Nâzım, Leyla'nın güzelliğine hayran kalmıştır. İzmir'de yaşayan babaannesi ve Ömer dışında kimsesi yoktur. İstanbul'da Hukuk Fakültesi öğrencisidir. Leyla tütün fabrikasında çalışanların çocuklarına mandolin öğretmenliği yapmakta aynı zamanda iyi derecede piyano çalmaktadır.

Ömer ve Leyla, Nâzım'a hayranlardır. Yaşamları boyunca Nâzım'ın yanında yer almış, onun davasına ortak olarak birlikte parti işleri için çalışmışlardır. Nâzım'ın desteğiyle *Kızıl İstanbul*'u çıkarmışlardır. Nâzım partiden ayrıldıktan sonra da Ömer ve Leyla parti için *Kızıl İstanbul*'u çıkarmaya devam etmişlerdir.

1931 yılında Mayıs ve Ağustos bildirileri nedeniyle komünistlere yapılan baskınlarda TKP'den tutuklananlar arasında Ömer ve Leyla da yer almıştır. Sorguları Sansaryan Han'da yapılmış, Leyla yaklaşık üç hafta sorguya çekildikten sonra serbest bırakılmış, Reşat Fuat *Kızıl İstanbul*'la ilgili tüm suçlamaları üstüne alınca Ömer de serbest bırakılmıştır. Bu olayların ardından Ömer ve Leyla evlenme kararı almışlardır. Ömer, Parti'nin kendisine bulduğu bir çeviri bürosunda çalışmaya, Leyla da hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra işine başlama çabası içinde partili bir avukatın yanında staja başlamıştır. Ömer kısa sürede partinin güvenilir bir üyesi olmayı başarmıştır.

1938 yılında Nâzım'ın yirmi sekiz yıl hapis cezası alması Ömer ve Leyla tarafından büyük bir üzüntüyle karşılanır. Nâzım geçen on yıl içinde onlara yol göstererek abilik yapmıştır. Ömer ve Leyla'ya göre, "Leyla "onca güzel şiirin yanı sıra, ülkesinin sinemasına da büyük katkılarda bulundu." dedi.

Genç adam "Ve yoksul halkına daha güzel bir dünya vermek amacıyla girdiği büyük kavgaya..." diye sürdürdü eşinin sözlerini. Ardından derin bir nefes aldı, kaldığı yerden devam etti.

"Acaba dünyada, ülkesinin yetenekli evlatlarını bu kadar kolay harcayabilen, bir çırpıda silip atan başka bir ülke var mıdır?"

Leyla eşinin son sözlerine bir başka açıdan yaklaştı.

"Tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi! En tehlikeli bulunanlar, ne hikmetse hep en vatanseverler arasından seçiliyor. Devletin yönetim biçimi değişti değişmesine ama bana soracak olursan, yönetimi elinde bulunduranların aydınlara bakışında eskisinden zırmık fark yok. Eskiden Saray'a karşı olanlara yaşama hakkı tanınmıyordu, şimdi de Ankara'yla ters düşenlere vatan haini muamelesi yapılıyor" (Balcıgil, 2020, s. 388). Onlar için Nâzım, değeri bilinmeyen önemli bir isimdir.

Ömer Nâzım'ın kendileri için önemini, "o günlerde merkez komitenin her şeyin en iyisini bileceğinden, çünkü bütün bilginin toplandığı yerin orası olduğundan dem vururdun. İkimiz de inanırdık. Sana inanmayacaktık da kime inanacaktık? Sen bizim için 'kurşun eritmeğe çağıran' adamdın. Si-Ya-U'ydun, Benerci'ydin, Taranta Babu'ydun. Koca partinin, bir numaralı adamıydın. Adanmış bir hayat yaşıyordun. Evinin ekmeğini alnının teriyle kazanıyor, cebindeki her kuruşu arkadaşlarıyla paylaşmaktan zevk ve gurur duyuyordun. Sen, benim ve Leyla'nın tanıdığı en iyi komünisttin be Nâzım. Sana inanmayacaktık da, kime inanacaktık" (Balcıgil, 2020, s. 458) sözleriyle ifade etmektedir.

Ömer ve Leyla, sosyalizm için mücadele etmiş, bu uğurda büyük bedeller ödemiş insanlardır. Parti için çalışırken polis takiplerine karşı çok dikkatli davranmışlar ancak 20 Mayıs 1944 tarihinde Leyla, polisler tarafından yakalanarak Sansaryan Han'a götürülmüştür. Leyla'nın mücadelesine bağlılığı

gözüaltı sürecinde daha iyi anlaşılmaktadır. Yaşadığı tüm işkencelere rağmen Leyla, polisleri herhangi bir bilgi vermemiştir.

Leyla, Sansaryan Han'da yaşadıklarını çok sevdiği eşi Ömer'e anlatamayacak kadar gururlu ve Ömer'in üzülmesinde acısını içinde yaşamayı göze alan bir karakterdir. Ömer, Leyla'nın acı hikâyesini ancak Leyla'nın intiharından sonra elinde kalan veda mektubuyla öğrenmiştir. Ömer, aradan yıllar geçmesine rağmen Leyla'dan başkasını sevmemiştir. Onun emaneti Ümit'i hiç bırakmamıştır.

İçinde bulundukları siyasi mücadele Leyla'nın ölümüne, Ömer'in ise kızı Ümit'le birlikte Paris'te yalnız bir yaşam sürmelerine sebep olmuştur. Ömer ve Leyla roman boyunca birbirlerine olan aşkları, Nâzım'a olan bağlılıkları ve partiye adanmışlıklarıyla ön plandadırlar.

3.3.2.3. *Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır'da Fon Kişiler*

Putlar Yıkılırken romanında Nâzım Hikmet, Ömer ve Leyla dışındaki kişilere kısaca yer verilmiş, bu kişilerin bazen sadece isimleri yer almıştır. Gerçek hayatta varlığına rastlanan ve romanda isimlerine yer verilen bu kişilerle ilgili bilgilere romanın sayfalarında yer alan dipnot bölümlerinden ulaşılmaktadır. Bu kişilerin başlıcaları şunlardır: Abidin Dino, Güzin Dino, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin Yurdakul, Abdülhak Hamit Tarhan, Mayakovski, Doktor Hikmet, Laz İsmail, Suat Derviş, Yakup Kadri, Sabahattin Ali, Celile Hanım, Piraye, Nüzhet, Samiye, Reşat Fuat, Nâzım'ın babası Hikmet Bey, Süreyya İlmen Paşa, Muhsin Ertuğrul, İhsan İpekçi, Peyami Safa, Ömer Deniz, Ali Fuat Cebesoy, Hüseyin Cahit Yalçın, Kemal Tahir, Leyla'nın babaannesi, Ömer'in babası Rafet Osman Bey, Leyla'nın avukatı Zahit Nesim Bey, Leyla'nın kızı Ümit, Ömer'in annesi Meftune Hanım, Ömer'in kız kardeşi Hatice, Polis memuru Muzaffer K.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında olayların anlatımında Nâzım'ın çevresindeki kişilere yer verilmiş ancak bu kişiler derinleştirilmeden aktarılmıştır. Vâlâ Nureddin ve eşi Müzehher, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Hıfzı Tevfik Gönensay, Celile Hanım, Damat Ferit, Refi Cevat Ulunay, Ali Kemal, Mustafa Kemal Atatürk, Halide Nusret, Hikmet Bey, Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Yahya Kemal, Ali Fuat Cebesoy, Oktay Rifat, Samih Rifat, Hakkı Tarık Us, Ragıp Özdemiroğlu, Halide Edip, Dr. Adnan Adıvar, Sadık Ahi, Muhittin Birgen, Muhittin Bey'in eşi Melahat Hanım, Ziya Hilmi, Nüzhet, Vedat Nedim Tör, Bahriye Nâzırı Cemal Paşa, Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Yelena Yurçenko, İsmail Bilen, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Sadri Ertem, Ziya Hilmi, Peyami Safa, Mahmut Yesari, Sabahattin Ali, Yıldız Sertel, Abdülhak Hamit Tarhan ve eşi Lüsyan Hanım, Mehmet Emin Yurdakul, Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Hamdullah Suphi, Abidin Dino, Muhsin Ertuğrul, Semiha Berksoy, Piraye, Vedat Örfi Bengü, Memet Fuat, Süreyya Paşa, Süreyya İlmen, Nail Çakırhan, Faik Bercavi, Suat Derviş, Ahmet Emin Yalman ve eşi Rezzan Hanım, Dr. İzzettin Şadan, Cahit Uçuk, Mahmut Yesari, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Ömer Deniz, İhsan İpekçi, Kerim Korcan'ın kardeşi Haydar, Kemal Tahir'in kardeşi Nuri, Savcı Şerif Budak, Reşat Fuat, Nurullah Berk, Münevver.

Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır romanlarında Abidin Dino, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Vâlâ Nureddin, Doktor Hikmet, Kemal Tahir, Sabahattin Ali, annesi Celile Hanım, babası

Hikmet Bey, kız kardeşi Samiye, Nüzhet, Piraye, Süreyya Paşa, Muhsin Ertuğrul, İhsan İpekçi, Ömer Deniz, Reşat Fuat, Ali Fuat Cebesoy gibi isimler özellikle vurgulanmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında yer alan Mustafa Kemal Atatürk, Yahya Kemal, Halide Edip Adivar, Yelena Yurçenko, Semiha Berksoy, Memet Fuat, Suat Derviş, Münevver gibi isimlere *Putlar Yıkılırken*'de değinilmemiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında fon kişilere *Putlar Yıkılırken* romanına göre daha fazla sayıda yer verilmiştir.

3.3.3. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Mekân

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* isimli romanlarda gerçek yaşam öyküsüne bağlı olarak yaşam öyküsü anlatılan kişinin bulunduğu mekânlar söz konusudur.

Putlar Yıkılırken romanında kullanılan mekânlar genelde olay yeri işlevindedir; olayların yaşandığı bu mekânların roman kişileri üzerindeki etkisine pek fazla değinilmemiş, mekân-insan ilişkisi kurulmamıştır.

Romanda olaylar ağırlıklı olarak Paris ve İstanbul'da yaşanmakta ayrıca Bursa, Çankırı, İzmir ve Adana'da yaşanan olaylar da aktarılmaktadır.

Roman, Nâzım'ın Paris'te bir imza gününde yakın dostu Ömer'le karşılaşmasıyla başlamış ve Paris'te bir sokakta Nâzım'ı gözü yaşlı bırakarak son bulmuştur. "Nâzım'ın geçen gelişinde 1958 yılı ve Mayıs ayıydı" (Balcıgil, 2020, s. 12) sözlerinden hareketle Nâzım'ın daha önceden de Paris'te bulunduğu öğrenilmektedir. Ömer ve Nâzım arasındaki hesaplaşma, Ömer'in Paris'teki evinde gerçekleşmiştir. Bu ev, romanın ana mekânlarından biridir. Nâzım Paris'e ilk gelişinde 1958 yılında Saint Michel civarında bir otelde kalmış, 1961 yılında ikinci gelişinde ise Le Divan isimli bir kitabevinde imza gününe katılmıştır. Paris'le ilgili bilgilere ve Ömer'in buradaki eviyle ilgili tasvirlerle romanda yer verilmemiştir.

Ömer ve Nâzım'ın Paris'teki karşılaşmalarıyla başlayan hesaplaşma, okuyucuyu otuz yıl öncesine İstanbul'a götürür. *Putlar Yıkılırken*'de İstanbul tarihi dokusu, mimari güzellikleriyle birlikte anlatılmıştır. İstanbul'da bulunan *Resimli Ay* dergisinin ofisi, Cibali Tütün Fabrikası, Leyla'nın fabrika işçilerinin çocuklarına ders verdiği okul, Meserret Oteli'nin altındaki pastane, Galata Köprüsü'ndeki mekânlar, Rum meyhanesi, Gülhane Parkı, Cumhuriyet Lokantası, Karaköy Börekçisi, Kız Kulesi, Çamlıca Tepesi, İstiklal Caddesi, Sultanahmet Meydanı, Sansaryan Han, Pera Palas Oteli, Sirkeci, Kumkapı, Yenikapı, Aksaray, Yedikule, Ömer ve Reşat Fuat'ın buluştuğu ev romanda yer alan mekânlar arasındadır. Ömer'in Galata'daki evi ve Nâzım ile Piraye'nin evleri, siyasi çalışmaların yürütüldüğü mekânlar arasındadır.

Resimli Ay ofisi Nâzım'ın isminin duyulması, çalışmalarının hız kazanması, hayatına giren pek çok önemli isimle burada tanışma imkânı bulması bakımından önemli mekânlardan biridir. Nâzım, Ömer ve Leyla ile *Resimli Ay* dergisinin ofisinde tanışmıştır.

Ömer, Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışmaktadır. Ömer'in siyasi çalışmalara bu fabrikada başlayacak olması ve parti destekçilerinin sayısını çoğaltabilmesi bakımından bu fabrika önemli bir yere sahiptir. Siyasi çalışmaların olumlu sonuçlarını gösterebilmek için fabrika mekânının özellikle seçildiği görülmektedir. Ömer kısa zamanda pek çok fabrika çalışanının partiyi desteklemesini sağlamıştır.

Nâzım ve Ömer, Meserret Oteli'nin altındaki pastanede sık sık görüşüp partiyle ilgili konuları konuşmuşlardır.

Ömer ve Reşat Fuat'ın sık sık görüştükleri üç katlı ahşap ev olayların yaşandığı mekânlar arasındadır. 1942 yılından sonra parti işleri için Ömer ve Reşat Fuat, Reşat Fuat'ın saklandığı üç katlı ahşap evde sık sık buluşurlar. Reşat Fuat, bu evde yakalanarak tutuklanmıştır.

Romandaki mekânlardan biri Ömer ve Leyla'nın tutuklanarak sorgularının yapıldığı Sansaryan Han'dır. Burası siyasi suçluların işkencelerle sorgulandığı bir şubedir. Leyla, 1944 yılında ikinci defa yakalanarak Sansaryan Han'a götürülmüştür. "İlk gelişi olmadığı için, siyasi şubeye doksan dokuz basamakla çıkılmasını yadırgamadı. Siyasi şube birkaç ofis ve Sirkeci Garı'na bakan cephedeki hücrelerden oluşuyordu.

Leyla'ya uygun görülen, "tabutluk" diye anılan iki hücreden ilki oldu...

Bir metre eninde, iki metre yüksekliğinde ve altmış santim derinliğinde, insanın bacaklarını uzatarak uyumasının mümkün olmadığı bu izbenin tavanına bin beş yüz watt gücünde bir lamba konmuştu" (Balcıgil, 2020, s. 427) cümlelerinden anlaşılabileceği üzere burası Leyla'nın işkenceye ve tecavüze uğradığı, yıkım sürecinin başladığı bir mekândır. Leyla'nın hayatı Sansaryan Han'dan öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılır. Yaşam enerjisi ve Ömer'e olan aşkı ile ön plana çıkan Leyla, bu şubeden çıktıktan sonra hayata ve çevresindeki herkese kendisini kapatmış, içinde bulunduğu bunalımdan kurtulamayarak intihar etmiştir.

Leyla'nın başına gelenleri bir mektup aracılığıyla öğrenen Ömer, intikam almak için İstanbul'a gelmiş ve Pera Palas Otel'e yerleşmiştir. Sirkeci'de bulunan Sansaryan Han'ın önünde günlerce nöbet tutup, Leyla'nın tecavüzcüsü polis Muzaffer'i bulmaya çalışmıştır. Ömer'in Muzaffer'i takipleri, "Ömer kendinden emin olarak ikinci kompartımana yerleşti ve trenin Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Kocamustafa istasyonlarını geride bırakışını izledi. Biliyordu, Muzaffer Yedikule'de trenden inecek, Aksaray'la Belgrad Kapısı'nı birbirine bağlayan caddenin karşı tarafına geçecek, üçüncü sokağa dönecekti" (Balcıgil, 2020, s. 522) şeklinde mekâna bağlı olarak aktarılmıştır.

Nâzım'ın yaşamının önemli bir bölümü cezaevinde geçmesine rağmen romanda Nâzım'ın bir süre gözaltında tutulduğu ve davasının görüldüğü Erkin gemisi dışında cezaevi tasvirleri görülmemektedir. Romanda Çankırı Cezaevi ve Bursa Cezaevi'nin isimleri olaylar aktarılırken ve Nâzım'ın Piraye'ye gönderdiği mektuplarda geçmektedir.

1938 yılında tutuklanan Nâzım, Adalar'ın açıklarında bulunan Erkin isimli bir gemiye götürülmüştür. Gemi kasvetli ve ağır kokuludur. Nâzım kötü koşullar altında sekiz ay beklemiştir. Cezası burada kesinleşen Nâzım'ın hangi cezaevine gönderildiği belirtilmemiştir. Romandan hareketle Şubat 1940 tarihinde Nâzım'ın Çankırı Cezaevine ardından da Bursa Cezaevine gönderildiği öğrenilmektedir. "Nâzım'ın Çankırı Cezaevinde arkadaşlarıyla girdiği fikir tartışmaları nedeniyle Bursa Cezaevine naklini istediği görülmektedir" (Balcıgil, 2020, s. 363).

Ömer'in ailesinin yaşadığı Adana'daki çiftlik, Ömer'in yaşamındaki olayların çözüme ulaştığı bir mekândır. Yıllarca görüşmeyen Ömer ve ailesi arasındaki çözülme bu evde gerçekleşir. Ömer yıllar sonra ailesiyle burada buluşmuş, Sansaryan Han'da tutulan eşi Leyla için babası Rafet Osman Bey'den yardım istemiştir. Sansaryan Han'dan çıkartılan Leyla bu çiftliğe getirilmiş, kızı Ümit burada dünyaya gelmiştir.

Romanda olayların yaşandığı yerlerden biri İzmir’de Leyla’nın babaannesinin yaşadığı evdir. Önce polis gözetiminden uzaklaşması için Nâzım, Leyla’yı bir süreliğine İzmir’e göndermiştir. Leyla, bir süre gözlerden uzak kalıp yeniden İstanbul’a dönmüştür. Polisler parti çalışanlarının peşine düşünce Ömer ve Leyla bir süreliğine İzmir’e gidip babaannesinin evinde yaşama kararı almışlardır. Ortalık durulunca yeniden İstanbul’a dönmüşlerdir. 1944 yılında Sansaryan Han’da tecavüze uğrayan Leyla, yaşadıklarını atlatamamış, kızı Ümit’i doğurduktan sonra eşi Ömer’le beraber İzmir’e babaannesinin evine dönmüştür. Burada bunalımlı bir süreç geçirmiş ve bu evde intihar ederek yaşamına son vermiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında kullanılan mekânlar genelde olay yeri işlevindedir; olayların yaşandığı bu mekânların roman kişileri üzerindeki etkisine pek fazla değinilmemiş, mekân-insan ilişkisi kurulmamıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır’da Nâzım’ın on dokuz yaşındayken Anadolu macerasıyla başlayan yolculuğu Moskova’da 1963 yılına kadar sürmüştür. Romanda İstanbul’dan Ankara’ya, Ankara’dan Bolu’ya, Bolu’dan Tiflis ve Moskova’ya, Moskova’dan İstanbul’a; ardından Bursa Cezaevi, Çankırı Cezaevi, Hopa Cezaevi, Rize Askeri Cezaevi, Ankara Cezaevi gibi çeşitli cezaevlerine, Nâzım’ın yurt dışına kaçmasıyla birlikte birçok yabancı ülkeye uzanan mekân zenginliği dikkat çekmektedir. Nâzım’ın yurt dışı yaşamı Bükreş, Moskova, Paris, Kafkasya, Varşova, Berlin, Sofya, Viyana, Pekin, Budapeşte, Çekoslovakya, Bakü, Varna, Doğu Almanya Leipzig, Stockholm, Küba, Kahire, Prag, İtalya, Milano, Floransa, Roma, Tanzanya’nın başkenti Darüsselam gibi mekânlarda geçmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanı Nâzım’ın arkadaşlarıyla birlikte Anadolu’ya gitme macerasıyla başlamaktadır. İşgal askerlerinin ülke toprakları içindeki ilerleyişi, “Yunanlılar Anadolu’da ilerliyorlardı, öte yandan Trakya’ya da uzanmış, her türlü baskıyı ve küstahlığı yaparak halkı eziyorlardı. Mudanya, Bursa, Susurluk, Bandırma, Balıkesir, Erdek, Uşak, Kırklareli, Edirne düşmüştü... Yunan kralı zafer şenlikleriyle Edirne’ye girmiş, İzmir’de Yunan işgal yönetimi kurulmuştu. Yunanlılar şimdi Eskişehir’e saldırıyordu... Konya ve Yozgat kaynıyordu” (Topuz, 2021, s. 13) sözleriyle mekâna bağlı olarak anlatılmıştır.

Nâzım ve arkadaşlarının Anadolu’ya gitme macerası mekânlar belirtilerek “Vâlâ, Cenyö’nün kapısında Nâzım’ı beklerken kaçış tasarısının heyecanını yaşıyordu. O akşam ikisi de evlerine dönmeyecek ve geceyi Sultanahmet Türbesi yakınlarında, Mahmudiye Otel’inde geçirerek, ertesi gün de Sirkeci’den bir vapura binerek İnebolu’ya kaçacaklardı” (Topuz, 2021, s. 14) cümleleriyle anlatılmıştır. Anadolu’ya kaçış olayının yaşandığı vapur yolculuğu romanda Nâzım tarafından, “vapura Sirkeci’den bindik. Karakuru, yamyassı bir vapur, hani şu kolacıların ütöleri vardır ya, onlara benziyor. Kamaramıza girdik, duvarlarda hamamböcekleri dolaşiyor, daracık, cehennem gibi de sıcak... Vapur uskur gürültüleriyle sarsılmaya başlayınca güverteye çıktım... Sarayburnu’na, Köprü’ye, kurşun kubbeler, tığ gibi minarelere, Taşkılla’ya son kez doya doya bakmadan İstanbul’dan ayrıldım... Kızkulesi dolaylarında, Beşiktaş önlerinde, Boğaz’ın bükümlelerinde kımıldanacak yer yok... İstanbul denizinin içinde, dibinde, kefalden, uskurudan, torikten çok denizaltının kaynaması umurunda değil, Anadolu’ya gidiyorum, Mustafa Kemal Paşa’ya” (Topuz, 2021, s. 20-21) cümleleriyle anlatılmıştır. Nâzım ve arkadaşları Zonguldak’ta halk tarafından coşkuyla karşılanmış, yemekler yenmiş, şiirler okunmuştur. Ardından genç şairler *Yeni Dünya* isimli vapurla yeniden yola çıkmışlardır. İnebolu’ya vardıklarında gözaltına alınırlar. Serbest bırakıldıktan sonra devam etmeleri için Ankara’dan izin beklerken Nâzım ve arkadaşlarının “kös kös kendilerine kasabada bir otel aradılar. Sonunda sefil bir otelde,

her yönden gelen rüzgara açık, dört kişilik bir oda bulup yerleştiler” (Topuz, 2021, s. 24) cümlelerinden hareketle İnebolu’da bir süre kaldıkları öğrenilmektedir. İnebolu, Nâzım’ın komünistlik fikirlerini benimsemeye başladığı bir yer olarak dikkat çekmektedir. Nâzım ve Vâlâ İnebolu’dan Kastamonu’ya, Kastamonu’dan Ankara’ya giderler (Topuz, 2021, s. 27). İstanbul-Anadolu yolculuğunda iskele, deniz, vapur, karakol, Zonguldak, İnebolu, otel, İstiklal Mahkemesi, Ilgaz Dağı, Ecevit Hanı, Çankırı, Ankara, Büyük Millet Meclisi, Kastamonu, hanlar, kasaba ve köyler, Ulus Meydanı’ndaki Taş Han, Kuyulu Kahve ve Bolu, Bolu Lisesi başta olmak üzere çeşitli mekânlar belirtilmiştir.

Nâzım ve arkadaşı Vâlâ, Ankara’dan Bolu’ya giderken romanda Hergele Meydanı, Kızılcahamam, köy odası, Gerede gibi mekân isimleri kullanılmıştır. Bolu’da görev nedeniyle bir müddet kaldıktan sonra çıktıkları yolculuklarında Düzce, Akçakoca, Zonguldak, Trabzon, Batum, Tiflis gibi mekân isimleri kullanılmıştır. Bu yolculuk, “Düzce’den sonra Akçakoca 35-40 kilometrelik bir yoldu. Onu aştıktan sonra Karadeniz kıyılarına ulaştılar. Ağustosun son günlerinde deniz sakindi. Yaklaşık sekiz ay önce İnebolu’ya giderken kendilerine heyecanlı saatler yaşatan o coşkun Karadeniz durulmuş ve masmavi bir renk almıştı” (Topuz, 2021, s. 39) cümleleriyle aktarılmıştır. Nâzım ve Vâlâ, Zonguldak’tan Trabzon’a gitmek için bir İtalyan vapuru bulmuşlardır. Trabzon’u pek tekin bulmayan Nâzım, önce Batum’a ardından da Kars’a gitmek istemiştir. Vapurla Batum’a varan iki arkadaş, burada çok kalmadan Gürcistan’ın başkenti Tiflis’e trenle geçmişlerdir. Nâzım ve Vâlâ, Tiflis’te Orient Otel’de kalırlar. Buralarda bir amaca hizmet edemeyeceklerini aplayınca eğitimlerini tamamlamak üzere Moskova’ya giderler.

Moskova, romanda sıklıkla belirtilen yerlerden biridir. Nâzım eğitim ve çalışmak için, son olarak da Türkiye’den kaçıp yaşamının geri kalanını sürdürmek için üç defa Moskova’ya gitmiştir. Moskova’da Lux Otel, KUTV Üniversitesi, Nâzım’ın Nüzhet’le evlendikten sonra birlikte yaşadıkları ev mekân olarak belirtilmiştir. İsmi geçen bu mekân isimleriyle ilgili açıklayıcı bilgilerin ve betimlemelerin yapılmadığı görülmektedir.

Nâzım, Moskova’ya ilk gittiğinde arkadaşı Vâlâ ile birlikte Lux Otel’de kalmıştır. Nâzım’ın ilk Moskova macerasının ardından Nâzım, 1925 yılında İstanbul’a dönmüştür. Nâzım İstanbul’da babasının Moda burnundaki evinde yaşamaya başlamıştır. 1958 yılı Temmuz ayında Nâzım, Moskova’ya dönmüştür. Moskova’da Vera ile birlikte yaşadığı evinde yaşamı son bulmuştur.

Romanda İstanbul, ana mekânlardan biridir. Nâzım’ın gençlik yılları arkadaşlarıyla birlikte Galata Köprüsü, Sultanahmet, Beyazıt, Kasımpaşa, Şehzadebaşı, Galata rıhtımı gibi semtlerde; İstanbul’un parklarında, bahçelerinde, kıyılarındaki gazinolarda geçmiştir.

Romanda İstanbul’un çeşitli semtleri ön planda tutulmuştur:

“Birinin elinde bir bavul, ötekini elinde, üzerinde ipe bağlanmış bir çamaşır paketi, işte bu halde Galata Köprüsü’nü geçtiler. Eminönü’nden Sirkeci’ye yürüdüler. Oradan Babiâli yokuşunu tırmanarak otellerine vardılar” (Topuz, 2021, s. 16).

“Babiâli’den Köprü’ye kadar yürüyüp Üsküdar vapuruna bindiler... Birlikte otobüse binip Çamlıca’ya gittiler... Başladılar Çamlıca tepesine tırmanmaya. Bir gün önce yağın kar erimiş ve yollar vıcık vıcık olmuştu” (Topuz, 2021, s. 110).

Kadıköy, Dolmabahçe Sarayı, *Resimli Ay* dergisinin ofisi, Süreyya Sineması, İstanbul Şehir Tiyatrosu, Pendik, Erenköy, Nişantaşı’nda İpek Film Stüdyosu, Tepebaşı, Cihangir, Karaköy, Haliç,

Babiâli, Çamlıca, Taksim, Beyoğlu, Galatasaray, Karlman Pasajı, Cerrahpaşa Hastanesi, Sultanahmet Cezaevi gibi yerler romanda ismi geçen mekânlar arasındadır.

1928 yılında Türkiye’ye ikinci defa dönüş yapan Nâzım, Kadıköy’de bulunan Süreyya Sineması’nın yakınlarında bir ev tutup orada yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde *Resimli Ay* dergisinde çalışmaya başlamıştır. Bu derginin ofisi, Nâzım’ın sıklıkla bulunduğu mekânlar arasındadır. Nâzım bu ofiste Zekeriya ve Sabiha Sertel, Peyami Safa, Sabahattin Ali gibi önemli isimlerle tanışmıştır ancak Nâzım’ın bu ofiste yaşadığı olaylar anlatılırken mekân- insan ilişkisine değinilmediği görülmüştür.

Süreyya Sineması Nâzım’ın sık sık uğradığı bir mekândır.

Nâzım Nüzhet’le, İstanbul’da bir toplantıda tanışmış, Teşvikiye’deki apartmanlarında oturmuştur (Topuz, 2021, s. 39).

Nâzım geçici olarak özgür bırakılınca eşi Piraye ile mutlu günler yaşamış, bu anlar anlatılırken “Beyoğlu, Babiâli, Boğaz kıyıları Nâzım’ın burnunda tütüyordu.

İstanbul’a bahar gelmiş, Boğaz sırtlarında erguvanlar açmıştı. Yalıların önünden süzülen Şirketi Hayriye vapurlarını, Çamlıca, Kuzguncuk, Tarabya sırtlarını uzaklardan görmek, Rumelihisarı, Bebek, Beykoz, Çengelköy ve Büyükdada iskelelerinin yanı başındaki balık lokantalarında demlenmek bu mevsimde kim bilir ne kadar tatlı olurdu” (Topuz, 2021, s. 147-148) cümlelerinden hareketle İstanbul’un çeşitli mekânlarına yer verildiği görülmektedir.

1950 yılında özgürlüğüne kavuşan Nâzım, Bursa Cezaevinden çıkınca Münevver’le birlikte yakın dostu Vâlâ Nurettin’in evinde yaklaşık bir ay yaşamıştır. Nâzım ve Münevver, daha sonra Celile Hanım’ın Cevizli’de bulunan evine taşınmışlardır. Nâzım’ın oğlu Mehmet bu evde dünyaya gelmiştir.

Romanda Nâzım’ın yaşam öyküsü itibariyle cezaevleri sıklıkla ifade edilen mekânlar arasında olmuştur. Hopa Cezaevi, Rize Ağır Ceza Mahkemesi, Sultanahmet Cezaevi, Bursa Cezaevi, Ankara Cezaevi, İstanbul Cezaevi, Çankırı Cezaevi olayların yaşandığı mekânlar arasındadırlar.

1927 yılında Nâzım Moskova’dan Batum’a geçerken yakalanır ve Hopa Cezaevine gönderilir. Buradan Rize Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilir. Mahkeme, suçlarının araştırılması için Nâzım ve arkadaşı İsmail Bilen’i İstanbul Cezaevine göndermiştir. 1928 yılında yargılama Ankara Cezaevinde tamamlanır ve Nâzım serbest bırakılır (Topuz, 2021, s. 70).

1934 yılında Nâzım, Bursa Cezaevindedir. Cezaevi tasvirleri, “koğuşların içinde tahta kerevetler vardı... Komünistlerin bulunduğu bölümde yıkanacak yer yoktu ama koridorlarda musluklar ve tuvaletler vardı” (Topuz, 2021, s.93) şeklinde yapılmıştır. Nâzım burada Komünistlerin olduğu bölümde tutuklu kalmıştır. Nâzım Bursa Cezaevinde birçok yeni isimle tanışmış, yakın arkadaşları tarafından da sıklıkla ziyaret edilmiştir.

1938 yılında Nâzım Ankara Askeri Cezaevine gönderilmiştir. On beş yıllık hapis cezası onaylanınca askeri cezaevinden Ankara Cezaevine gönderilmiştir. Donanma Davası olarak bilinen dava için Nâzım Ankara’dan İstanbul’a *Erkin* isimli gemiye sevk edilmiştir. Cezaevleri arasındaki mekânsal değişim, “ama Sinop’a yollanması olasılığı da vardı. Bereket öyle olmadı. Nâzım, İstanbul’a gönderildi... bir sabah bir deniz subayı ve birkaç bahriyeli İstanbul Cezaevi’ne gitmeden önce Nâzım’ı kollarına kelepçe vurarak, Köprü’nün Galata ucundaki Kadıköy İskelesi’ne sürüklediler... Rıhtımda birikenlerin şaşkın bakışları altında onu oradan askeri bir motorla Yavuz zırhlısına taşıdılar...”

Kısa bir süre sonra Nâzım'ı eski bir askeri taşıt gemisi olan Erkin'e yolladılar... Gemi Büyükkada ve Heybeli açıklarına demirlemişti. Nâzım'ı erlerin abdesthanesine kapattılar. Yerler sidik ve pislik içindeydi" (Topuz, 2021, s. 137) şeklinde ifade edilmiştir. Nâzım, Donanma Davasıyla birlikte yirmi sekiz yıl hapis cezasına mahkûm edilerek İstanbul Tevkifhanesine götürülmüştür. Nâzım sağlık sorunları nedeniyle 1939 yılı Nisan ayında geçici olarak özgür bırakılmıştır. Raporunun sahte olduğu anlaşıncı 1939 yılında yeniden tutuklanarak İstanbul Tevkifhanesinden Çankırı Cezaevine ardından 1940 yılının sonlarında Bursa Cezaevine gönderilmiştir.

Çankırı Cezaevi ile ilgili bilgiye "sonra Nâzım'ı ve ötekileri oradan alıp kelepçesiz olarak cezaevine götürdüler. Müdür başgardıyanın odasını onlara verdi. O oda cezaevinin en temiz ve en rahat yeri idi. 13-14 metre kare genişliğindeydi, iki penceresi vardı, tavanı da çok yüksekti. Hemen oraya karyola, masa ve iskemleler kondu. Soba kuruldu, duvarlar kâğıtla kaplandı. Müdürün gayretiyle orası görkemli bir konuk odasına çevrildi" (Topuz, 2021, s. 155) cümlelerinden hareketle ulaşılmaktadır. Çankırı Cezaevinde Nâzım, Piraye'yi sıklıkla görmek istemiş ve Piraye'ye Çankırı'ya yerleşmesi için İstasyon Caddesi'nde üç odalı bir ev bulmuştur. Piraye Çankırı'da iki ay kaldıktan sonra yeniden İstanbul'a dönmüştür.

Nâzım'ın en uzun süre kaldığı cezaevi, Bursa Cezaevi olmuştur. Bursa Cezaevinde Nâzım hem Piraye ile hem de Semiha ile görüşmeye devam etmiştir. Burada geçim sıkıntısı çekmiş, birçok işte çalışarak hem kendi geçimini hem de Piraye'nin geçimini sağlamaya çalışmıştır. Nâzım, Orhan Kemal ile Bursa Cezaevinde tanışmış, dostluk kurmuştur. Üçüncü eşi Münevver'le ilişkisi de bu cezaevinde başlamıştır. Karısı Piraye'den Bursa Cezaevindeyken boşanma kararı almıştır. Özgürlüğüne kavuşmak için burada açlık grevine girmiştir. 1950 yılında çıkarılan af yasasından yararlanarak özgürlüğüne kavuşmuştur.

Nâzım cezaevinden çıkalı üç ay olmuş, askere çağrılmıştır. Bu olay üzerine yurt dışına kaçma kararı almıştır. İstanbul'da son günlerini geçiren Nâzım 17 Haziran 1951 yılında deniz yoluyla Plekhanov isimli bir gemiyle Bükreş'e kaçmış ve burada Grand Hotel'de kalmıştır. 29 Haziran'da Moskova'ya geçmiştir. Bir ay sonra Berlin'e Dünya Gençlik Festivali'ne katılmak için gitmiştir. Bulgaristan'daki Türklere sosyalizmi anlatmak için Sofya'ya geçmiştir. Kasım ayında Viyana'daki Dünya Barış Kongresi'ne katılmıştır. Bu kongreden sonra Prag'a gidip Dünya Barış Ödülü'nü almıştır. 1952 yılında Pekin'e gitmiştir. Sağlık sorunları nedeniyle Moskova'ya dönmüş ardından Berlin'de Barış Konseyi'ne katılmıştır. Ağrıları artınca Moskova'ya gelerek Kremlin Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştır. Taburcu olduktan sonra Viyana'da Dünya Barış Konseyi'nin toplantısına gitmiştir. Azerbaycan, Bükreş, 1954 yılında Dünya Barış Kongresi için Budapeşte, Polonya, Çekoslovakya, Bakü, Varna, Varşova, Doğu Almanya Leipzig, Stockholm, Paris, Leningrad, Kafkasya, Taşkent gibi yerlere seyahatler etmiştir.

Nâzım, Moskova'da Doktor Galina ile tanışmış ve onunla yedi yıl hayat arkadaşlığı sürdürmüştür. 1953 yılında büyük bir tutkuyla bağlandığı Vera ile tanışmıştır.

Paris, Nâzım'ın sevdiği şehirlerden biridir. Nâzım Paris'i önce kitaplardan, dostlarından tanımıştır. Paris'e ilk gittiğinde şehir kendisine hiç yabancı gelmemiştir. Paris'e önce yalnız gitmiş sonra Galina'yla beraber, son olarak da Vera ile gitmiştir. Paris'te iki defa imza günü düzenlemiştir. Nâzım, Paris'e ilk gittiğinde Saint Michel rıhtımında Hotel Suede'e yerleşmiştir. Paris'te Saint Germain des Pres'te bulunan bir kitabevinde imza günü düzenlemiş, gazetelerin yaptığı ilanlarla etkinlik büyük ilgi

görmüştür. Yakın dostlarıyla keyifli zamanlar geçirmiştir. Onun Paris sevgisi, “yine Quartier Latin, yine Saint Germain Bulvarı, yine Notre Dame Katedrali, kitabevleri; aydınların gittikleri kahveler; Aragon’la, Elsa Triolet’le, Picasso’yla buluşmalar; Yaşar Kemal’le, Abidinlerle geç saatlere kadar sohbetler; daha bir yığın ilerici insanla uzun uzun tartışmalar... Nâzım, Paris’e bir türlü doyamıyordu. Ama asla oraya yerleşmek niyetinde değildi. Onun vatani Türkiye, sonra da Sovyetler Birliği’ydi” (Topuz, 2021, s. 308) şeklinde vurgulanmaktadır. Bu ifadeler, Paris’in Nâzım için önemini ve Nâzım’ın Paris’e duyduğu sevgiyi ortaya koymaktadır.

1961 yılı Nisan ayında Nâzım ve Vera, Paris’e gitmişlerdir. Burada Saint Germain Kilisesi civarında Rue Jacob’ta bulunan bir otelde kalmışlardır. “Orası da Paris’in göbeği sayılırdı. Cafe de Flore, Les Deux Magots gibi ünlü kahveler oradaydı” (Topuz, 2021, s. 289). Bu ziyaretlerinde yakın dostu Abidin tarafından Globe Kitabevi’nde Nâzım için bir imza günü düzenlenmiştir.

Vera, arkadaş grubuyla Karadeniz kıyılarında tatile çıktığında Vera’yı görememeye dayanamayan Nâzım da Karadeniz kıyılarına gitmiştir. Romandan hareketle Vera’nın gittiği köyün, Kafkasya’da Arhipo Osipovka köyü olduğu görülmektedir. Nâzım, Vera’yla Bakü’ye, sonra da Kafkasya eteklerinde Kislovodsk kasabasına gitmiştir.

Nâzım’ın oğlunun annesi Münevver’in Varşova’ya kaçırılması olayı anlatılırken Yunanistan, İtalya, Sakız Adası, Ayvalık, Bandırma, Midilli, Atina gibi yerlerin isimleri geçmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve Putlar Yıkılırken romanlarında ortak ve farklı olan mekânlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3.3. *Hava Kurşun Gibi Ağır ve Putlar Yıkılırken* Romanlarında Mekân

Mekân	<i>Hava Kurşun Gibi Ağır</i>	<i>Putlar Yıkılırken</i>
İstanbul	√	√
Paris	√	√
Moskova	√	-
Adana	-	√
İzmir	-	√
Ankara	√	-
Bolu	√	-
<i>Resimli Ay</i> Ofisi	√	√
Sansaryan Han	-	√
Çankırı Cezaevi	√	√
Hopa Cezaevi	√	-
Rize Askeri Cezaevi	√	-
Ankara Cezaevi	√	-
Bursa Cezaevi	√	√
İstanbul Cezaevi	√	√
Erkin Gemisi	√	√

Tablo 3.3. Devamı		
Tiflis	√	-
Kafkasya	√	-
Varşova	√	-
Tablo 3.3. Devamı	<i>Hava Kurşun Gibi Ağır</i>	<i>Putlar Yıkılırken</i>
Berlin	√	-
Sofya	√	-
Viyana	√	-
Pekin	√	-
Budapeşte	√	-
Çekoslovakya	√	-
Bakü	√	-
Varna	√	-
Almanya	√	-
Küba	√	-
Kahire	√	-
Prag	√	-
İtalya	√	-
Tanzanya	√	-

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında mekân unsuru incelendiğinde iki romanda da Nâzım'ın yaşam öyküsünden hareketle olayların yaşandığı mekânlara yer verildiği ve mekân çeşitliliği görülmektedir. İsmi geçen romanlarda ortak yer isimlerine yer verildiği gibi gerçek yaşam öyküsünde yer alıp roman kurgusuna dâhil edilmeyen yerler de söz konusudur. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın Anadolu macerasında gezip gördüğü, yurt dışında yaşadığı yerlere değinilmemişken *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da bu yerlere ayrıntılı olarak yer verildiği görülmektedir. İstanbul, Paris, Bursa Cezaevi, Çankırı Cezaevi, İstanbul Cezaevi, *Resimli Ay* dergisi ofisi, Erkin gemisi iki romanda da yer alan ortak mekânlar arasındadır. İncelenen romanlarda ele alınan mekânlar genelde olay yeri özelliği taşımaktadır.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da ana mekân İstanbul ve Moskova'dır. *Putlar Yıkılırken*'de ana mekân Paris ve İstanbul'dur. *Putlar Yıkılırken* romanında anlatılan zaman diliminde olaylar Paris'te geçerken, geriye dönüşlerle anlatılan olaylar ağırlıklı olarak İstanbul'da yaşanmaktadır. Bu romanda Paris ana mekânlardan biri olmasına rağmen ayrıntılarıyla yer almamaktadır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında ise Paris daha ayrıntılı işlenmiş, Paris'in Nâzım için değeri vurgulanmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Paris'in tarihi ve turistik yerlerine, sokaklarına, otellerine, cafelerine yer verilmiştir. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım, imza günü için Paris'tedir. Burada otuz yıllık dostu Ömer'le yıllar sonra karşılaşmasıyla geçmişin hesaplaşması içine girmişlerdir. Paris, bu romanda ana mekânlardan biri olmuştur. Her iki

romanda da Nâzım'ın 1958 yılında Paris seyahatinde Saint Michel civarında bulunan bir otelde kaldığı belirtilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında bu otelin Hotel Suede olduğu belirtilirken *Putlar Yıkılırken* romanında bu otelin ismi verilmemiştir. Nâzım Paris'te iki defa imza günü düzenlemiştir. İncelenen romanlarda Nâzım'ın Paris'te ikinci imza gününün düzenlendiği mekân isimleri farklı geçmektedir. *Putlar Yıkılırken*'de imza günü Le Divan isimli kitabevinde düzenlenmiş, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Globe Kitabevi'nde düzenlendiği belirtilmiştir.

İstanbul, iki romanda da tarihi dokusuyla yansıtılmıştır. İstanbul'un güzelliklerine, semtlerine *Putlar Yıkılırken*'de daha fazla yer verildiği görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Bolu, Ankara, Zonguldak, Batum, Tiflis ve Moskova'da yaşanan olaylar anlatılırken *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın Anadolu yolculuğuna yer verilmediği için bu yerlere hiç değinilmemiştir.

Nâzım'ın hayatının önemli bir parçası olan cezaevlerinden Hopa, Bursa, Ankara, İstanbul, Çankırı Cezaevleri *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yer alırken *Putlar Yıkılırken*'de İstanbul, Bursa ve Çankırı Cezaevlerine yer verilmiştir.

İncelenen romanlarda Nâzım'ın tutuklanarak götürüldüğü ve yaklaşık sekiz ay bekletildiği *Erkin* isimli gemi, ortak mekân olarak yer almıştır. İki romanda da tasvir edilerek aktarılmıştır.

Nâzım'ın 1951 yılında yurt dışına kaçışıyla başlayan macerasında geçen yerler *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da ayrıntılı olarak anlatılmış, *Putlar Yıkılırken*'de olay örgüsü nedeniyle bu yerlere hiç değinilmemiştir. Nâzım Hikmet'in yaşamının önemli bir kısmının geçtiği Moskova'ya *Putlar Yıkılırken* romanında değinilmemiştir.

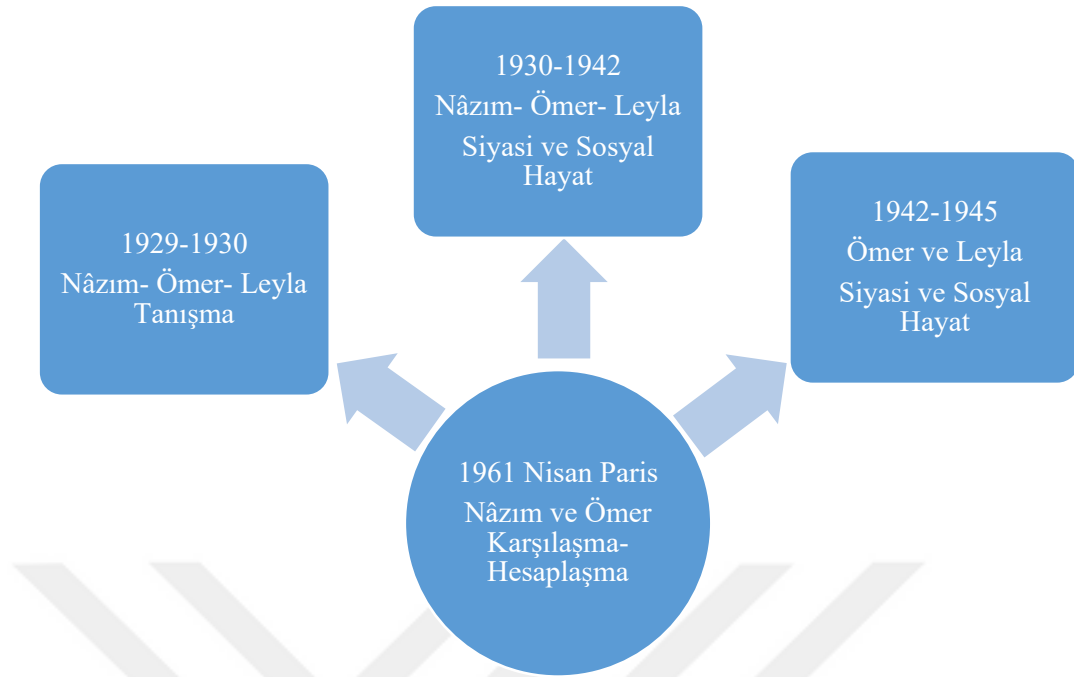
Putlar Yıkılırken romanının önemli mekânları arasında olan Sansaryan Han'a, Nâzım ve Piraye'nin evine, Ömer ve Nâzım'ın sıklıkla bulunduğu Meserret Oteli pastanesine, İzmir ve Adana'ya *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında yer verilmemiştir.

Putlar Yıkılırken romanında olaylar genellikle bir ev, ofis, cezaevi veya meyhane gibi kapalı mekânlarda geçerken *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da olaylar cezaevleri, otellerde de geçmekle birlikte dış mekânlara da sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.

3.3.4. *Putlar Yıkılırken ve Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Zaman

İncelenen romanlarda “Edebî metinlerde kullanılan ortak temalar, belli bir zaman ve mekânda farklı olayların konuları olurlar” (Aktaş, 2011, s. 571) görüşünde olduğu gibi ortak temanın farklı zaman dilimlerini kapsayarak anlatıldığı tespit edilmiştir.

Putlar Yıkılırken romanı, 1961 yılı Nisan ayında bir akşamüstü, Nâzım'ın otuz sene önce tanışıp dostluk kurduğu Ömer'le Paris'te karşılaşmasıyla başlamaktadır. Romandaki gerçek zaman dilimi bir akşamdır. Roman bir akşamüstü başlamakta ve aynı gün akşam saatlerinde son bulmaktadır. Romanın başlangıcında Nâzım'ın elli dokuz yaşında olduğu, “Ömer 1961'den 1902'yi çıkardı ve tereddüt etmeden ‘elli dokuz oldu bu yıl’ dedi” (Balcıgil, 2020, s. 9) sözleriyle öğrenilmektedir. Nâzım ve Ömer'in geçmişle hesaplaşmaları üzerine kurulan romanda geriye dönüş tekniği kullanılarak 1929-1961 yıllarında geçen önemli olaylar, özellikle 1929-1945 yılları arasında yaşananlar ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Şekil 3.5. *Putlar Yıkılırken* Romanında Zaman

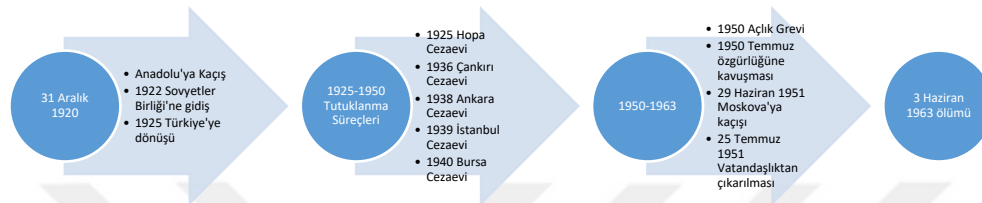
Balcıgil, romanda 1961 yılından 1929 yılına giderek Nâzım'ın Ömer ve Leyla ile tanışmasını anlatmıştır. 1929-1942 yılları arasında üç dostun sosyal ilişkileri ve parti çalışmaları vurgulanmıştır. 1938 yılında Nâzım'ın tutuklanmasının ardından 1940 yılında Nâzım'ın ismi sadece Ömer ve Leyla arasındaki diyaloglarda geçmektedir. Romanın son bölümü olan *Yıkım*, Ömer ve Leyla'nın yaşadıklarını anlatmaktadır. Buradan hareketle romanda Nâzım'ın 1929-1942 yılları arasındaki yaşam öyküsünün kurgulandığı görülmektedir. Nâzım'ın evlilikleri, tutuklanma süreçleri, eserlerinin yazılma dönemleri zamana bağlı ifadelerle aktarılmıştır.

Nâzım'ın ilk evliliğinin 1921-1923 yılları arasında sürdüğü görülmektedir (Balcıgil, 2020, s. 137). Romanda Nâzım'ın Piraye ile olan ilişkisi ağırlıklı olarak anlatılmaktadır. Nâzım ve Piraye 31 Ocak 1935 yılında evlenmişlerdir.

Nâzım'ın tutukluluk süreçleri zaman unsuruna bağlı olarak aktarılmıştır. Nâzım'ın ilk tutuklanması, “1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu üzerine gerçekleşen tutuklamalar sonrasında, otuz sekiz partiliye yedi ile on beş yıl arasında hapis cezaları verilmişti. Nâzım da onların içindeydi” (Balcıgil, 2020, s. 74) sözleriyle belirtilmektedir. Nâzım'ın 1931 yılında 6 Mayıs’ta tutuklandığı, 10 Mayıs’ta serbest bırakıldığı öğrenilmektedir (Balcıgil, 2020, s. 178). “Şair 1925, 1927, 1928, 1931, 1933, 1934, 1936 yıllarında hapse girmiş, bir başka deyişle on yılın sadece üçünü kazasız geçirmişti” (Balcıgil, 2020, s. 311). 17 Ocak 1938 tarihinde Nâzım, yeniden tutuklanmıştır. Nâzım’a Donanma Davası’ndan yirmi yıl, Harp Okulu Davası’ndan on beş yıl hapis cezası verilmiştir. Otuz beş yıllık cezası indirilerek yirmi sekiz yıla düşürülmüştür. Nâzım, sağlık problemlerini ileri sürerek altı aylık ev iznine çıkmıştır. Kısa bir süre sonra yeniden tutuklanmıştır. 1940 yılının sonlarında Nâzım, Çankırı Cezaevinden Bursa Cezaevine gönderilmiştir.

1941-1942 yılları arasında Nâzım, cezaevinde kaleme aldığı oyunları ve sinemalarıyla anılmaktadır. 1942 yılından sonra Nâzım'ın nasıl bir yaşam sürdüğü belirtilmemiştir. Yıllar sonra, 1961 yılında, Nâzım Ömer ve Leyla'nın yaşadıklarını Ömer'den öğrenmektedir. Roman, Nâzım'ın 1961 yılında Paris sokaklarında Leyla'nın mektubunu okumasıyla sonlandırılmaktadır.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında ele alınan zaman dilimi 1920-1963 yılları arasını kapsamaktadır. Romanda Nâzım'ın gençlik yıllarından ölümüne kadar geçen zaman dilimi kronolojik olarak anlatılmıştır.

Şekil 3.6. *Hava Kurşun Gibi Ağır* Romanında Zaman

Roman, 1920 yılında Aralık ayının son gününde başlamaktadır. 1920 yılı Millî Mücadele dönemi olması açısından önemli bir zaman dilimidir. Olayların başlangıcında Nâzım'ın Anadolu'ya gitme isteği dönemin anlam ve önemi vurgulanarak, “işte bu felaket günlerinin başladığı dönemde, Mustafa Kemal 1919 Mayıs'ında, yani bizim gençlerin Anadolu'ya kaçmayı tasarladığı tarihten bir buçuk yıl önce Samsun'a çıkmış ve milli mücadeleyi başlatmıştı” (Topuz, 2021, s. 14) ifade edilmiştir.

Nâzım'ın çocukluk ve gençlik yılları olay örgüsüne dâhil edilmemiş, bu zaman dilimi, “Nâzım yatakta gözlerini tavana dikip çocukluk ve gençlik yıllarını düşünmeye başladı. Şu 19 yıllık ömründe neler yaşamamıştı ki” (Topuz, 2021, s. 16) sözleriyle belirtilmiştir.

Romanda zamansal ifadeler gün sayısı belirtilerek verildiği gibi; gün, ay, yıl bilgilerinin de verildiği görülmektedir: “1921 Ağustos'un son günlerinde bu kez bir yaylı arabayla üçü birlikte Bolu'dan ayrıldı” (Topuz, 2021, s. 38). Bu ifadelerden hareketle İnebolu'da yaklaşık sekiz ay kaldıkları öğrenilmektedir. İnebolu'dan sonra Nâzım ve arkadaşları Trabzon'a gitmek için yola çıkarlar. Trabzon'da uzun süre kalamayacakları, “8 ay önce, 28 Ocak gece yarısı Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi Başkanı Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı Sürmene açıklarında boğdurularak öldürülmüşlerdi. Mustafa Suphi 1882'de Giresun'da doğmuş... 1906'da İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiş... İthalatçılar Mustafa Suphi'yi 15 yıla mahkûm ederek Sinop'a sürdüler... 1914 Mayıs'ı sonlarında Sinop'tan kaçtı... 25 Mayıs'ta Kırım'a ulaştı... 2 ay sonra Bakü'ye... 1918 Şubatı'nda Moskova'ya geçti” (Topuz, 2021, s. 41) sebepleriyle tehdit altında oldukları zamansal ifadelerle belirtilmektedir.

Romanda Nâzım'ın aşklarına ve evliliklerine de zaman unsurları dâhil edilerek ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Nâzım, Nüzhet'le 1918 yılında tanışmıştır. Nüzhet, 1922 yılında Moskova'ya gelmiş, Nâzım'la buluşmuş ve kısa bir süre sonra evlenmişlerdir. Birliktelikleri bir yıl sürmüştür. Nüzhet'in Moskova'dan gidişinden iki yıl sonra Nâzım, Lena ile tanışmıştır. Nâzım ve Lena birlikteliği 1926

yılından 1928 yılına kadar sürmüştür. 1931 yılında Piraye ile tanışmıştır. Nâzım 1934 yılında Bursa Cezaevi'ndeysen Semiha Berksoy, onu ziyarete gelmiştir. Bu cezaevi ziyaretlerinde Nâzım ve Semiha arasında özel bir yakınlaşma olmuştur. 1934 yılında serbest bırakılan Nâzım, 31 Oca 1935 tarihinde Piraye ile evlenmiştir. 1935 yılı sonlarında Nâzım, daha önceden tanıdığı Suat Derviş'le karşılaşmıştır. Bu dönemde Nâzım ve dönemin kadın şairlerinden Cahide Uçuk arasında da bir yakınlaşma yaşanmıştır.

Nâzım, Piraye'ye gönderdiği bir mektupta, “7,5 seneni bensiz geçirdin. Senin hayatında 7,5 sene var ki benim için daima meçhul kalacak. Sen ne dersen de, bir yürekte iki sevda olmaz diye, bağır çağır, nafile. Bu 7,5 senenin karanlığı ömrümün sonuna kadar beni ezip işkence içinde bırakacak, zaman zaman nöbetlerim tutacak ve belki de bu azap yüzünden ömrümün sonunda da olsa en korkunç aşk ve kıskançlık şiirleri yazacağım. Kafamda bu 7,5 senenin karanlığı, bu karanlık içinde çözemediğim birçok meseleler, meçhuller zaman zaman beni eziyor. Anlıyorum, 43 yaşına basan bir adam artık şayanı hürmet (saygıdeğer) bir baba, şayanı hürmet bir koca, şayanı hürmet ihtiyar bir bey olmalı” (Topuz, 2021, s. 178) cezaevi yıllarının üzüntüsünü dile getirmiştir. Nâzım ve Piraye evliliği 23 Mart 1951 yılında resmî olarak sona ermiştir. 26 Mart 1951 tarihinde de oğlu Mehmet'in dünyaya geldiği öğrenilmektedir. Nâzım, 1951 yılında yurt dışına kaçmış, 1953 yılında Galina ile tanışmıştır. Hasta- doktor ilişkisi bir birlikteliğe dönmüştür. 1953 yılının Aralık ayında Nâzım, Vera Tulyakova ile tanışmıştır. 1960 yılına kadar ilişkilerinin ismini koyamadan bir birliktelik yaşayan Vera ve Nâzım, 1960 yılının Kasım ayında evlenmişlerdir.

Nâzım'ın tutukluluk yılları romanda kronolojik olarak verilmiştir. “10 Ağustos 1925'te Nâzım on beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır” (Topuz, 2021, s. 60). Bu karar üzerine Nâzım, 1925 yılı Eylül ayında Sovyetler Birliği'ne kaçmıştır. 1928 yılında Türkiye'ye yeniden dönüş yapan Nâzım, sınırı izinsiz geçince yakalanır ve Hopa Cezaevi'ne, oradan da Ankara'ya gönderilmiştir. 1928 yılı Aralık ayında tutukluluk dönemi sona ermiştir. Nâzım'ın *Jokond ile Si-Ya-U* isimli kitabında komünizm propagandası yapılması öne sürülerek 6 Mayıs 1931'de hakkında başlatılan dava, 10 Mayıs'ta Nâzım'ın suçsuz olduğu kararıyla sonlandırılmıştır. Nâzım, 1936 yılı sonlarında Endüstri Dokumacılar Cemiyeti yöneticileriyle beraber tutuklanmıştır. 1940 yılı Aralık ayında Nâzım, Çankırı Cezaevi'nden Bursa Cezaevine gönderilmiştir. “Bu düzmece iddiadan sonra Nâzım'la birlikte Aralık 1936'da Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve 21 kişi tutuklandı... Nâzım 2 ay cezaevinde kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Haziranda da aklandı” (Topuz, 2021, s. 124).

Nâzım'ın tutuklanma zamanlarından biri, “günlerden 17 Ocak 1938'di. Ne sorgu ne sual, Nâzım ertesi gün elleri kelepçeli olarak trenle Ankara'ya gönderildi... Kendisini askeri cezaevine kapattılar... Nâzım o hücrede büyük acılar çekti. 28 Ocak'ta Piraye'ye şöyle diyordu” (Topuz, 2021, s. 132) sözleriyle belirtilmektedir. Nâzım, bu dava sonuçlanınca on beş yıl hapse mahkûm edilmiştir. Nâzım, bu karar karşısında duyduğu üzüntüyü annesi Celile Hanım'a yazdığı bir mektupta, “yani bu yıpranmış vücut 15 seneye dayanırsa 52 yaşında bir sakat olarak hürriyetime kavuşurum” (Topuz, 2021, s. 135) şeklinde ifade etmiştir. Hemen ardından açılan Donanma Davası'nda Nâzım, yirmi yıl hapse mahkûm edilmiştir. “Nâzım'ın 15 yıl da Harbiye olayında mahkûmiyeti vardı, yani toplam 35 yıl hapis. Ama ceza kanununun bazı maddelerine göre bu iki mahkûmiyet birleşince ceza 28 yıla indirildi” (Topuz, 2021, s. 141).

1939 yılında Nâzım, altı ay süreyle serbest bırakılmıştır. 1939 yılının kış mevsiminde Nâzım, İstanbul Cezaevi'nden Çankırı Cezaevi'ne gönderilmiştir. Nâzım'ın Çankırı Cezaevi koşulları, “müdür

başgardıyanın odasını onlara verdi. O oda cezaevinin en temiz ve en rahat yeriydi. 13-14 metrekare genişliğindeydi, iki penceresi vardı, tavanı da çok yüksekti... Müdürün gayretiyle orası görkemli bir konuk odasına çevrildi” (Topuz, 2021, s. 155) mekânsal özelliklerle birlikte aktarılmaktadır.

Nâzım, 1950 yılının Mart ayı sonlarında beklediği af yasası çıkmayınca 30 Mart 1950’de ilk açlık grevine karar vermiştir. 8 Nisan 1950’de ilk açlık grevini başlatmıştır. 2 Mayıs 1950’de ikinci defa açlık grevine girdiği, “9 Mayıs’ta yani açlık grevinin 7. Günü Nâzım cezaevinden alınarak yeniden Adli Tıp’a gönderildi... Bir haftada 8 kilo vermişti. 13 Mayıs’ta Cerrahpaşa Hastanesi’ne kaldırıldı... 14 Mayıs’ta genel seçimler yapıldı... Grev 12 gün sürdü” (Topuz, 2021, s. 218-220) sözleriyle belirtilmiştir.

Nâzım 1938 yılında Bursa Cezaevine girmiş, buradan 1950 yılının Temmuz ayında özgürlüğüne kavuşmuştur.

Nâzım’ın kaleme aldığı eserler zamansal ifadelerle yer verilerek belirtilmiştir:

“Nâzım Resimli Ay’da çalıştığı dönemde, 1929 Nisanı’nda 835 Satır adlı şiir kitabını yayınladı.” (Topuz, 2021, s. 80). “1929 Haziran’ında Nâzım Abdülhak Hamit’i ele aldı... Her şeye rağmen Putları Yıkıyoruz kampanyası devam edecekti. Ertesi ay 1929 Temmuz sayısında şair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey ele alındı” (Topuz, 2021, s.81-82).

1950 yılında özgürlüğüne kavuşan Nâzım’ın, “49 yaşındaydı, kurtulalı daha üç ay olmamıştı ki, bir gün evin kapısında bir polisle karşılaştı... kendisine 18 Haziran 1951 sabahına kadar 10 günlük süre tanıdılar... sonunda Nâzım kararını verdi; bu 10 gün içinde yurt dışına kaçacaktı... Nâzım İstanbul’da son günlerini yaşıyordu. 16 Haziran 1951 Cumartesi günü İpek Film’deki çalışmasını bitirdikten sonra, saat 15 sıralarında Kadıköy İskelesi’ne geldi... Nâzım Refik’le kaçış tarihini 17 Haziran Pazar sabahı olarak saptamıştı” (Topuz, 2021, s. 227-234) yurt dışına kaçışı zamana bağlı olarak aktarılmaktadır.

Nâzım’ın vatandaşlıktan atılması zamana bağlı ifadelerle, “... kaçtığı duyulduktan bir hafta sonra Vatan gazetesi şairi ‘Vatan Haini’ ilan etti.

Cumhuriyet gazetesi 12 Temmuz’da Nâzım’ın Moskova’da çekilen bir resmini ‘Nihayet resmi de geldi’ başlığı altında yayınladı...

Hür Adam gazetesi 31 Temmuz’da avukatlar İrfan Emin ile Mehmet Ali Sebük’ün resimlerini basarak altına şu yazıyı koydu...

...bir köşe yazarı da 5 Temmuz 1951’de Yeni Adam dergisinde Nâzım’ın ‘karaktersiz, haysiyetsiz, iradesiz, uşak, şerefsiz’ bir kişi olduğunu ilan etti.

Bakanlar Kurulu 25 Temmuz 1951’de Nâzım’ı vatandaşlıktan çıkardı. Karar 15 Ağustos 1951’de Resmi Gazete’de yayımlandı” (Topuz, 2021, s. 243-244) aktarılmaktadır.

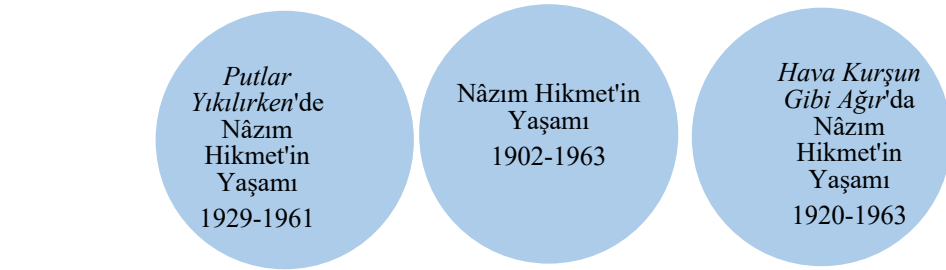
Nâzım’ın Sovyet pasaportu almak için 7 Aralık 1961’de yazmış olduğu mektubun, “19 yaşımdan beri sadece yüreğim ve beynimle değil, bütün hayatımla Sovyetler Birliği ile ilişki içindeyim.

Bolşevik Partisi’ne ilk kez 1923 yılında Moskova’da girdim. Daha sonra, 1924 yılında, yine Moskova’da Türkiye Komünist Partisi’ne katıldım. 1920 yılı başlarında Moskova Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesini bitirdim... 1925 sonunda yeraltı çalışmalarım sırasında Ankara’da gıyabımda 15 yıl hapis cezasına çarptırıldım.

... 1928’de parti çalışmaları için Türkiye’ye gittim. 1950 yılına kadar tam 17 yıl hapis yattım. Aslında 56 yıla mahkûmdum...

... Ekim devriminin 5. Yıl kutlamalarında Moskova’da bulundum, şiir yazdım. Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin 22. Yıl kutlamalarına katıldım ve yine şiir yazdım. 10 yıldır Moskova’da yaşıyorum” (Topuz, 2021, s. 305-306) hayatının özeti niteliğinde kronolojik olarak kaleme alındığı görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanı, “3 Haziran 1963 sabahıydı... Nâzım ayaklarının ucuna basa basa koridora geçti, sessizce kapıyı açtı, kutudan gazeteleri aldı. Birden dizlerinin bağı çözüldü, gözleri karardı, yere yığıldı kaldı... bağırarak, Vera’yı çağırarak gücü kalmadan gözlerini kapamış ve dünyaya veda etmişti” (Topuz, 2021, s. 311) sözleriyle Nâzım’ın ölüm anı anlatılarak sonlandırılmaktadır.

Şekil 3.7. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* Romanlarında Kullanılan Zaman Dilimi

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında olay zamanı kronolojik olarak aktarılırken *Putlar Yıkılırken*'de zaman unsuru kronolojik olmayıp olaylar, geriye dönüşlerle aktarılmıştır. Romanda kısa bir zaman dilimi kullanılmış ancak çağrışım ve anımsamalarla 1929-1945 yılları arasında yaşananlar anlatılmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın 1920-1963 yılları arasında yaşamında geçen olaylar anlatılmıştır. *Putlar Yıkılırken* romanında 1929-1961 yılları arası konu alınmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* 31 Aralık 1920 tarihinde başlamış, 3 Haziran 1963 tarihinde bitmiştir. *Putlar Yıkılırken* 1961 yılının Nisan ayında bir akşamüstü başlayıp aynı gün akşam son bulmuştur. İncelenen romanların biyografik romanlar olmasına bağlı olarak, çoğu zaman, tarih ile ilgili ifadelerin net verildiği görülmektedir.

3.4. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Tema⁶

Biyografik romanlarda tema, yaşam öyküsü anlatılan kişidir. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarının teması Nâzım Hikmet'tir. Nazım Hikmet'le ilgili tüm detaylar “Kişiler/ Aslı Kişi/ Nâzım Hikmet” başlığı altında verilmiştir.

3.5. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Anlatım

Biyografinin edebî bir türe dönüşmesini sağlayan en önemli unsur, dilin kullanılma şeklidir. Prof. Dr. Şerif Aktaş da *Edebî Eser ve Yapı Meselesi* isimli yazısında, “edebî esere “edebî olma” vasfını veren en önemli hususun “kelimeler” olduğunu, ele alınan konu herkes tarafından bilinse de kullanılan dil, okuyucuya yeni ve orijinallik hissi vermelidir” (Aktaş, 2011, s. 533-543) düşüncesini ileri sürmüştür. *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* isimli romanlarda ortak tema “Nâzım Hikmet” olmasına rağmen anlatıcıların kullandığı edebî dille iki farklı romanın ortaya çıktığı görülmektedir.

⁶ Geniş bilgi için bkz. s. 44.

Putlar Yıkılırken romanı Nâzım'ın Paris'te eski dostu Ömer'le karşılaşmasıyla başlamıştır. Geçmişte yaşananların hesaplaşması içine giren iki dostun zihninden geçenlerle ve kendi aralarında geçen diyaloglarla, Nâzım'ın gençlik yıllarından başlayarak ölümünün birkaç yıl öncesine kadar geçen süredeki yaşam öyküsü anlatılmıştır. Paris'teki karşılaşmayla başlayan hesaplaşma, italik yazı karakteriyle anlatılırken geriye dönülerek geçmişte yaşanan olayların aktarımı normal yazı karakteriyle aktarılmıştır:

“Nâzım'la birlikte birkaç adım daha attuktan sonra, Ömer 'Reşat Fuat'ın 1944 tutuklamalarından sonra yaptığı savunmayı hatırlıyor musun?' diye sordu.

Nâzım şöyle bir düşündü ve “Kısmen” dedi. Şair biraz daha düşündükten sonra Ömer'i “Senin kaçak olduğun için yargılanmadığın, Leyla'nın delil yetersizliğinden serbest bırakıldığı dava değil mi? Hatırlıyorum” diyerek cevapladı” (Balcıgil, 2020, s. 486).

“Ömer ‘ Umarım senin söylediğin gibi olur’ diye cevapladı Nâzım’ı.

Sonra sesini biraz daha alçaltıp “ Ne oldu, partiye yeniden katılmanla ilgili arayan soran var mı seni?” diye sordu.

‘Henüz bir haber çıkmadı. Yakın zamanda çıkacağını da beklemiyorum. Dilekçem buradan Marat’a gidecek. Orada tartışılacak ve bir karara varılacak. Sonra bir cevap gelecek. Uzun işler bunlar.’

Kahvesini bitirirken ‘ Bir de başımda taşınma işi var şimdi’ dedi Nâzım” (Balcıgil, 2020, s. 286) .

Romanın anlatımı yazar-anlatıcı ile aktarılmaktadır. Yazar, anlatımında ilâhî bakış açısını kullanarak Nâzım Hikmet'in yaşam öyküsüne yer vermiştir.

“Nâzım, evine gitmek için seçtiği baş üstünde, berbat ağustos sıcaklığına rağmen soluklanabileceğini düşündü ama olmadı. Leyla ve siyasi şubeyi birlikte düşündükçe vapurda ne esinti kaldı ne ferahlık.

Yol boyu, güzel kızın gözleri bağlı olarak Sansaryan Han'ın kapısından sokulduğunu, hoyrat polisler tarafından doksan dokuz merdiven çıkartıldığını, bir metreye iki metre ve penceresiz bir hücreye tıkıldığını hayal etti. Yüreği kaldırmadı” (Balcıgil, 2020, s. 187)

Yazar Osman Balcıgil, Nâzım Hikmet'in gerçek yaşam öyküsünü anlattığı kurgusal eserinde yaşanmamış olaylara ve gerçek yaşam öyküsünde yer almayan kişilere de yer vermiştir. Romanda Nâzım'ın hayatında geçen olaylara, önemli tarihlere ve yerlere bağlı kalınmış bununla birlikte gerçek yaşam öyküsünde yer almayan Ömer ve Leyla karakterleri olaylara dâhil edilmiştir.

Putlar Yıkılırken'de ağırlıklı olarak öyküleyici, betimleyici ve açıklayıcı anlatım türlerinden yararlanılmıştır. Romanda olayların anlatımında öyküleyici anlatıma, “İyi tespit etmişsiniz. Gerçekten de üzgün. Dört yıldır bekliyor kocasını. Anladığım kadarıyla usanmış artık. Düşünsenize, ikinci çocuğunu eşi burada yokken doğurmuş. Vedat Örfi'ydi kocası. Yazdığı hikâyelerden tanıyabilirsin. Bir şarkıcı bir de kemancı iki kadın bulmuş, beraber Paris'e gitmişler” (Balcıgil, 2020, s. 146) mekân ve kişilerin tanıtımında betimleyici anlatıma, “Nâzım, Leyla'ya bakmaya kıyamadı. Sahiden de türünün en güzel örneklerinden biriydi genç kız. Kızıl, kendiliğinden dalgalı saçları, beyaz, pürüzsüz, ışıldayan teni ve koyu, derin mavi gözleriyle parlıyordu. Ayrıca epey boyluydu ve boyuna uygun bir endama sahipti” (Balcıgil, 2020, s. 18) başvurulmuştur. Romanda Nâzım'ın fiziksel özelliklerinin betimlenmediği görülmektedir.

Romanda dikkat çeken noktalardan biri yazar; tarihi olaylar, kişiler ve mekânlarla ilgili bilgi vermek için dipnotlara sıklıkla yer vermiştir. Bu bölümde açıklayıcı anlatım türünden faydalanılmıştır. Roman kişisi Leyla'nın sorguya çekildiği ve romandaki dikkat çeken mekânlardan biri olan Sansaryan Han

hakkındaki bilgilere, “*Asıl adı Sansaryan Han’dır. 1895 yılında, Erzurumlu tüccar Mıgırdiç Sanasaryan tarafından mimar Hovsep Anzavur’a yaptırıldı. Binaya 1915’te devlet el koydu. 1990’lı yıllara kadar İstanbul Emniyet Müdürlüğü olarak kullanıldı. 2013’te kiraya verildi” (Balcıgil, 2020, s. 186) cümlelerinden hareketle dipnottan ulaşılmaktadır. Yazar roman kurgusunu ve olayların akışını bölmeden olaylarda ismi geçen kişi, mekân, eser ve Nâzım’ın yaşamına dair durumlarla ilgili ek bilgileri dipnotlarla okuyucuya sunmuştur.

Anlatımda olaylar, “Böyle bir curcuna, kıyamet ortasında bir gün, Leyla alı al moru mor geldi eşinin ofisine ve “Bir dakika bakar mısın?” diyerek Ömer’i dışarıya çıkarttı.

Ömer heyecan içinde sordu “Ne var? Ne oluyor?” diye.

“Nazım’ı hasta olduğu için altı ay süreyle izne çıkartmışlar. Daha uygun olacağını düşünmüş ve bana bir haberci göndermiş. Seninle konuşması lazım.”

Ömer derhal “Nerede? Nasıl?” diye sordu eşine.

Leyla, habercinin anlattıklarını net ifadelerle aktardı” (Balcıgil, 2020, s. 345) cümlelerinde olduğu gibi diyaloglar ve “Bir Babîâli ziyaretinde, *Yeni Gün* gazetesine uğradığında, Samsun ve Adana tutuklamalarının partinin merkez komitesine kadar uzandığını öğrendi ve kararlar bağladı.

Uzun uzun “Acaba işin içinde ben olsaydım da olur muydu bu tutuklamalar?” diye düşündü” (Balcıgil, 2020, s. 184) monologlarla aktarılmıştır.

Putlar Yıkılırken’de sıklıkla başvurulan anlatım tekniklerinden biri iç çözümlemedir. Romanda olaylarla birlikte olayların roman kişileri üzerindeki etkisi anlatılmıştır. “Lafın uzaması halinde adamın üzerine atlayacağını bildiği için “Anlaşıldı” diyerek kısa kesti şair. En iyi bilgiyi Zekeriya Bey’den alacağını düşünerek, *Son Posta*’ya uğramaya karar verdi” (Balcıgil, 2020, s. 185).

Romanın merkezinde Nâzım Hikmet yer almaktadır ve anlatımda gerçeklikten kopmadan onun şiirlerine, oyunlarının ve eserlerinin isimlerine, olaylara dâhil edilen Ömer ve Leyla’nın dikkat çeken yaşamlarına, Nâzım’ın Piraye’ye ve yakın çevresine yazdığı mektuplarına, “Leyla Nâzım’ın eşine yazdığı 2, 12, 18 Mart tarihli mektupları gözyaşları içinde okudu. Şair, çektiği zorlukları anlatırken aşırıya kaçmamıştı. Anlaşılan, Piraye’nin zaten bozuk olan ruh durumunu daha da aşağıya çekmek istememişti. Öte yandan yazdıklarından hem eşini hem de çocuklarını çok merak ettiği belli oluyordu. Bu nedenle olsa gerek, durmaksızın, kendilerine dikkat etmelerini tembihliyordu” (Balcıgil, 2020, s. 362) olayların inandırıcılığını güçlendirmek için yer verilmiştir.

Putlar Yıkılırken’de gerçek yaşam hikâyesi ile kurguya dayalı olayların iç içe anlatıldığı, ilâhi bakış açısının kullanıldığı; öyküleyici, betimleyici, açıklayıcı anlatım türlerine yer verildiği; diyalog, monolog, iç çözümleme tekniklerinden yararlanıldığı; dipnotlarda açıklayıcı bilgilere yer verildiği; şiirlerle, belgelerle olayların inandırıcılığının sağlandığı; anlatımda yalın, akıcı bir edebi dilin kullanıldığı görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında olaylar yazar-anlatıcının anlatımıyla aktarılmaktadır. Hıfzı Topuz’un kaleminden aktarılan Nâzım Hikmet’in yaşamına dair tüm ayrıntılar ilâhî bakış açısıyla anlatılmıştır. Roman anlatıcısı başkisi Nâzım’ın ve çevresindekilerin ne düşündüğünü bilmekte ve aktarmaktadır: “Sonunda Nâzım kararını verdi; bu 10 gün içinde yurtdışına kaçacaktı. Ama nereye ve nasıl? Kafasında hiçbir plan yoktu. Partiyle de yıllardan beri hiçbir ilişkisi kalmamıştı. Kimseden yardım isteyecek

durumda değildi. Geleceğe yönelik düşleri bir anda yıkılıveriyordu. Şiirler, romanlar, senaryolar yazacak, çocuğunu büyütecek, deniz kıyılarındaki eski, salaş lokantalarda sevdiği dostlarıyla birlikte İstanbul'un tadını çıkaracaktı. "Hayal oldu o düşler," diye acı acı düşünüyordu" (Topuz, 2021, s. 230).

Nâzım'ın gençlik yıllarından ölümüne kadar geçen sürede yaşanan olayların anlatıldığı romanda olaylar, "Nâzım kısa zamanda cezaevinin yaşam temposuna kendini alıştırdı. Sabah saat 7:30-8'de kalkıyor, saat 9'da öteki mahkûmlarla birlikte çayını içiyor, gazeteleri okuyor, sabah jimnastiğini yapıyor, saat 10'dan 12'ye kadar ya kitap okuyor, ya resim yapıyor ya da yazıyordu" (Topuz, 2021, s. 156) cümlelerinde olduğu gibi ağırlıklı olarak öyküleyici anlatım türünde, kişi ve mekânlarla ilgili durumlar, "Sarı saçlı, mavi gözlü, çok tatlı bir kız titrek bir sesle yanıt verdi. "Ben, Vera Tulyakova" (Topuz, 2021, s. 256-257) betimleyici anlatım ve açıklayıcı anlatım türlerinde aktarılmıştır. Romanda ruhsal betimlemelere de yüzeysel olarak yer verildiği görülmektedir. "Araba Moskova'ya yaklaşırken Nâzım 1922 yılında yani 29 yıl önce bu kente ilk gelişini düşünüyordu. O ne büyük bir coşkuydu, ne büyük umutlarla buraya gelmişti. Ahmet Velât ve Vâlâ gibi eski yol arkadaşları gözünün önünden gitmiyordu. KUTV'da öğrencilik yılları, coşkulu toplantılar, tiyatrolar, Lenin'in tabutu başında nöbet tuttuğu günler, büyük aşkı Nüzhet'le evlilikleri, sonra ayrılık, sonra Hopa, Ankara, İstanbul, sonra yeniden kaçış, yine Moskova, Lena'yla evlilik, sonra yine İstanbul, *Resimli Ay*, Piraye, tutuklanmalar, türlü acılar, Münevver'le büyük aşk, açlık grevi ve sonunda kurtuluş" (Topuz, 2021, s. 238) sözleriyle Nâzım'ın hayatının özeti onun zihninden aktarılmıştır. Görüldüğü üzere kimi yaşanan durumlar üzerinde durulmuş ancak Nâzım'ın iç dünyası derinlemesine incelenmemiştir.

Hıfzı Topuz'un biyografik romanlarında dikkat çeken unsurlardan biri roman anlatımının içinde açıklayıcı anlatım türünden sıklıkla faydalanmasıdır. Nâzım'ın dayısının kızı olan ve Nâzım'ın Piraye'den ayrılmasına sebep olan Münevver ile ilgili bilgi verilirken "Münevver Celile Hanım'ın kardeşinin kızıydı. Annesi Fransız'dı, 1917'de Sofya'da doğmuştu. Babası ölünce annesi Paris'e taşınmış ve Münevver orada okumuştı. 1935'te İstanbul'a gelen Münevver, o yıllarda, yani 18 yaşlarında Nâzım'ı tanımış ve aralarında birkaç yıl süren bir ilişki olmuştu" (Topuz, 2021, s. 197) açıklayıcı anlatım türünden faydalanıldığı ve bir biyografi yazarı gibi açıklamalar yapıldığı görülür. Yazarın olayların akışını bölerek ansiklopedik bilgi aktarması metni roman sanatı açısından olumsuz etkilemektedir.

Olaylar anlatılırken diyaloglardan "Sevgili karıcığım," dedi, "bir an önce evlensek. Zaten birlikte yaşıyoruz. Bunu resmi bir biçime sokmamızı istemez misin?" "Hiç istemez olur muyum Nâzım. Hemen yarın, öbür gün evlenme dairesine başvuralım. Çok sevinirim" (Topuz, 2021, s. 100) ve monologlardan da "Nâzım yine kendi kendine, "Suphilerin yüzünü görebiliyorum, ama ötekilerin yüzünü göremiyorum," diyordu. "Öldürülecek olanların göğüslerini, boyunlarını, sırtlarını görüyorum. Öldürülecek olanların da ellerini, tüfeklerini, tabancalarını, bıçaklarını, organlarını, hatta bıyıklarının altında çarpık ağızlarını görür gibiyim. Trabzon itlerinden birinin tabancasını da görüyorum" (Topuz, 2021, s. 43-44) yararlanıldığı görülmektedir.

Roman anlatıcısı dönemin iletişim aracı olması sebebiyle Nâzım'ın annesine, Piraye'ye, Münevver'e, avukatına ve ismi geçen birçok kişiye gönderdiği mektuplardan sıklıkla yararlanmıştır. "Nâzım 1957 Nisanı'nda Bükreş'ten Galina'ya yolladığı bir mektupta şunları yazıyordu:

Galina, beni en aşağı dört kere ölümden kurtardın.

İyi mi ettin, fena mı?

Galiba her şeye rağmen yaşadığıma memnunum.

Bu dünyada bunun üstüne de memnunluk yok galiba, sağ ol kızım" (Topuz, 2021, s. 247).

Anlatıcı anlattıklarının gerçekliğini güçlendirmek için Nâzım'ın anılarına yer vermiştir. “Orhan Kemal cezaevinde tam 3,5 yıl Nâzım'ın öğrencisi ve en yakın dostu oldu. Nâzım titizlikle onun üstünde durdu ve her alanda yetiştirmeye çalıştı. Bıkmadan usanmadan ona Fransızca dersi verdi, şiir yazmayı öğretti, öykülerini ve romanlarını düzeltti, sürekli öneriler getirdi... Orhan Kemal'in cezasını tamamlayıp cezaevinden ayrılması Nâzım'ı çok etkiledi. 3,5 yıl onunla ağabey kardeş gibiydiler” (Topuz, 2021, s. 171-173).

Gerçek yaşam öyküsü aktarılırken Nâzım'a ait fotoğraflardan yararlanılarak anlatılanların inandırıcılığı güçlendirilmiştir.

Anlatıcı, ismi geçen kişi ve olayları anlatırken akıcı ve yalın bir kullanmıştır. “Vera heyecan içindeydi. İçi içine sığmıyordu. Gece gözlerine hiç uyku girmedi. Anlayamadığı duygulara boğuluyordu. Ertesi gün bir arkadaşıyla birlikte Peredelkino'ya doğru yola çıktılar. Vera'nın kafasından Nâzım'la geçirdiği günler ve son ayrılışı geçiyordu” (Topuz, 2021, s. 266).

Hıfzı Topuz, kaleme aldığı romanın kişi kadrosunda kendisine yer vermiştir. Romanın son bölümünde Nâzım'ın Hıfzı Topuz'la tanışması aktarılırken Hıfzı Topuz anlatıcı olarak araya girmemiş, yazar-anlatıcı ilâhi bakış açısıyla Hıfzı Topuz'un Nâzım'a olan hayranlığını anlatmıştır.

“Hıfzı, Nâzım'ı tanıyacağına çok sevindi. Yıllardan beri onun şiirlerini okurdu. Vâlâ ve Müzehher'den, Nâzım'ın tutukluluk yıllarında çektiği acıları dinlemiş, açlık grevi sırasında başına gelenleri heyecanla izlemişti. Demek ki yıllar sonra Nâzım'ı görebilecekti” (Topuz, 2021, s. 290-291).

Nâzım'ın ölümünün anlatımının ardından yazar Hıfzı Topuz kalemi anlatıcıdan devralarak “*Seni Nasıl Unuturum Nâzım*” (Topuz, 2021, s. 313) isimli yazısında Nâzım hakkındaki duygularını dile getirmiştir. Nâzım Hikmet'in Hıfzı Topuz tarafından sevildiği ve roman anlatımında anlatıcının taraf tutarak olayları anlattığı görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında olaylar, yazar- anlatıcının anlatımıyla aktarılmıştır. İki romanda da ilâhî bakış açısı kullanılarak kişilerin yaşadıkları ve düşünce dünyaları anlatılmıştır.

İsmi geçen romanlarda anlatılan olaylar öyküleyici anlatım türüyle; kişilerin ve mekânların tasviri betimleyici anlatım türüyle; ismi geçen olay, kişi, mekânlarla ilgili bilgiler açıklayıcı anlatım türüyle aktarılmıştır. *Putlar Yıkılırken*'de olayların akışı kesilmeden ismi geçen kişiler, mekânlar, olaylarla ilgili bilgiler dipnotlarda yer almıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yazar, metin içinde açıklayıcı anlatıma başvurarak bu bilgileri olayların akışını bölüp okuyucuya bir biyografi yazarı gibi aktarmıştır.

Diyaloglara, monologlara, iç çözümlemeye iki romanda sıklıkla yer verilmiştir. Olayların inandırıcılığını arttırmak için iki romanda da Nâzım Hikmet'e ait mektuplara ve onun anılarına yer verilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım Hikmet'e ait fotoğraflarla yer verildiği görülürken *Putlar Yıkılırken*'de böyle bir durum söz konusu değildir.

Roman anlatıcılarının olayları aktarırken yalın ve akıcı bir dil kullandığı görülür.

Kurgusal eserlerde olaylar bir taraftan yaşanmışlıklara dayanmakta diğer taraftan ise yaşanmamış olaylara da yer verilmektedir. *Putlar Yıkılırken* romanının kurgusu Nâzım Hikmet'in yaşamını merkeze alırken yazar olaylara yaşanmamış olay ve kişileri de dâhil etmiş fakat *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yazar Hıfzı Topuz, yaşanmış olaylara müdahale etmeden Nâzım Hikmet'in hayatının bütün önemli noktalarını aktarmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da kronolojiye uygun bir anlatım tercih edilirken *Putlar Yıkılırken*'de içinde bulunulan andan başlanarak geçmiş ve şimdi birlikte anlatılmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da yazar Hıfzı Topuz, roman kişisi olarak kendisini de olaylara dâhil etmiş, Nâzım'a olan hayranlığını, onunla tanışma heyecanını okuyucuya yansıtmıştır. *Putlar Yıkılırken*'de yazar romanın kişi kadrosu içinde kendisine yer vermemiştir.

SONUÇ

Tarihte bir yönüyle kendisine yer bulan, toplum tarafından tanınan kişilerin hayatını yazma isteği sonucunda biyografi türü ortaya çıkmıştır.

Türk edebiyatında İslâmiyet öncesi dönemden itibaren görülen biyografi türü, Tanzimat Dönemi'nde modern bir kimliğe ulaşmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde biyografi türüyle birlikte biyografik roman türünde eserler yazılmaya başlanmış ve bu roman türü büyük ilgi görmüştür. Bu dönemin ilk biyografik roman örneğini Hasan Ali Yücel vermiştir. 1970'li yıllarda Oğuz Atay, 2000'li yıllarda Beşir Ayvazoğlu, Ayşe Kulin, Hıfzı Topuz, Osman Balcıgil gibi isimler biyografik roman türünde eserler kaleme almışlardır.

Biyografik romanlar, gerçek yaşam öykülerinin romanın kurgu dünyasına uyarlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Biyografik roman yazarı, yaşam öyküsünü anlatacağı kişi hakkında topladığı bilgi ve belgeleri roman sanatıyla buluşturur.

Çalışmamızda toplum tarafından tanınan kişilerin yaşamlarının nasıl roman sanatına dönüştürüldüğünün cevabını, ortak temayı kullanan biyografik romanları merkeze alarak aradık. Hıfzı Topuz'un *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011) ve Osman Balcıgil'in *Putlar Yıkılırken* (2019) isimli romanlarında ortak tema olan Nâzım Hikmet'in benzer ve farklı yönleriyle ele alınışı incelenmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* isimli romanlarda ortak tema "Nâzım Hikmet" olmasına rağmen anlatıcıların kullanmış oldukları kişi, mekân, zaman ve edebî dille iki farklı romanın ortaya çıktığı görülmüştür.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanları biyografik roman özelliği göstermektedir. Bu bağlamda iki romanda da anlatılan olayların merkezinde Nâzım Hikmet yer almaktadır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da sorgulayıcı, mücadeleci, vatanına bağlı, fedakâr, yardımsever, çalışkan, birçok kadına âşık olmuş bir Nâzım anlatılırken; *Putlar Yıkılırken*'de hayat dolu, dost canlısı, siyasi görüşleri ön planda olan bir Nâzım portresi çizilmiştir. İki romanda da özgürlüğüne düşkün, haksızlıklarla mücadele eden bir Nâzım vardır. *Putlar Yıkılırken* ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarından hareketle, Nâzım'ın hayatında kurduğu dostlukların önemli bir yeri vardır. Nâzım'ın dışa dönük, fedakâr kişiliği, liderlik vasfı onun sosyal ilişkilerinde görülmektedir. İsmi geçen romanlarda Nâzım'ın sosyal ilişkilerindeki olumlu etkileri ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır romanında Nâzım, vatanına düşkünlüğüyle dikkat çekmektedir. Gençlik yıllarında henüz sanatçı kimliğiyle pek tanınmazken Anadolu'ya geçip Mustafa Kemal'in silah arkadaşları arasında yer almak, vatanının özgürlüğü için cephede silahlı mücadeleye katılmak istemiştir. Onun bu çabasına *Putlar Yıkılırken*'de yer verilmemiştir. *Putlar Yıkılırken*'de dünyadaki siyasi olayları yakından takip etmiş, kendi ülkesi adına endişelenmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım, ülkesinde mücadelesine devam etmek istediği için Moskova'dan İstanbul'a dönerken *Putlar Yıkılırken*'de bu olaya değinilmemiştir. İncelenen romanlar anlatılan olaylar çerçevesinde değerlendirildiğinde, Nâzım'ın tüm insanlar adına mücadele ettiği görülmektedir.

İki romanın şahıs kadrosunda da farklılıklar görülmüştür. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım Hikmet'in hayatına girmiş olan pek çok isme yer verilmiş, şahıs kadrosu geniş tutulmuştur. *Putlar*

Yıkılırken'de ise şahıs kadrosu daha az kişiden oluşmaktadır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'dan farklı olarak Nâzım'ın gerçek yaşam hikâyesinde olmayan kurgusal iki karaktere yer verildiği görülmüştür.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da ana mekân İstanbul ve Moskova'dır. *Putlar Yıkılırken*'de ana mekân Paris ve İstanbul'dur. *Putlar Yıkılırken* romanında anlatılan zaman diliminde olaylar Paris'te geçerken, geriye dönüşlerle anlatılan olaylar ağırlıklı olarak İstanbul'da yaşanmaktadır. Bu romanda Paris ana mekânlardan biri olmasına rağmen ayrıntılarıyla yer almamıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında ise Paris daha ayrıntılı işlenmiş, Paris'in Nâzım için değeri vurgulanmıştır. *Putlar Yıkılırken* romanında 1961 yılında Nâzım ilk bölümde Paris'tedir. 1951 yılında Nâzım'ın yurt dışına nasıl kaçtığına değinilmemiş, onun yurt dışı yıllarıyla ilgili detaylara roman boyunca rastlanmamıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında yurt dışına gidişi ve oradaki yaşamı birçok detayla birlikte anlatılmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da geçen Bükreş, Moskova, Berlin, Sofya, Viyana, Prag, Kahire, İtalya gibi yerlerin *Putlar Yıkılırken*'de yer almadığı tespit edilmiştir.

İstanbul, iki romanda da tarihi dokusuyla yansıtılmıştır. İstanbul'un güzelliklerine, semtlerine *Putlar Yıkılırken*'de daha fazla yer verilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Bolu, Ankara, Zonguldak, Batum ve Tiflis'te yaşanan olaylar anlatılırken *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın Anadolu yolculuğuna yer verilmediği için bu yerlere hiç değinilmemiştir.

Nâzım'ın hayatının önemli bir parçası olan cezaevlerinden Hopa, Bursa, Ankara, İstanbul, Çankırı Cezaevleri *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yer alırken *Putlar Yıkılırken*'de İstanbul, Bursa ve Çankırı Cezaevlerine yer verilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında olaylar benzer dönemler etrafında şekillenmiştir. Biyografik romanlar ele alınan kişinin yaşamının tamamını anlatabileceği gibi yaşamının belli bir kısmını da konu alabilir. İki romanda da Nâzım Hikmet'in yaşamının önemli noktalarına değinildiği görülmüştür. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da 1920-1963 yılları arası konu alınırken, *Putlar Yıkılırken*'de 1929-1961 yılları arası anlatılmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın gençlik yıllarından ölümüne kadar geçen süre ayrıntılı bir şekilde anlatılırken, *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın geçmişiyle ve hayatına giren isimlerle hesaplaşması anlatılmıştır. Reel zaman olarak *Hava Kurşun Gibi Ağır* 31 Aralık 1920 tarihinde başlamış, 3 Haziran 1963 tarihinde bitmiştir. *Putlar Yıkılırken* 1961 yılının Nisan ayında bir akşamüstü başlayıp aynı günün akşamında son bulmuştur. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında olay zamanı kronolojik olarak aktarılırken *Putlar Yıkılırken*'de zaman unsuru kronolojik olmayıp olaylar, geriye dönüşlerle aktarılmıştır. Romanda kısa bir zaman dilimi kullanılmış ancak çağrışım ve anımsamalarla 1929-1945 yılları arasında yaşananlar anlatılmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında Nâzım'ın ailesi hakkında bilgi edinilmekle birlikte, *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında aile bireylerinin yaşamlarının daha ayrıntılı verildiği görülmektedir. Bu durumun en belirgin sebebi, incelenen romanların ele aldıkları zaman diliminin farklı olmasıdır.

Nâzım vermiş olduğu siyasi mücadele nedeniyle hayatının büyük bölümünü cezaevinde geçirmek zorunda kalmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır* ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında da onun tutukluluk süreçlerinin derinlemesine işlendiği görülmüştür. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın cezaevi yıllarında

zamanını nasıl geçirdiğine pek değinilmezken *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın özellikle cezaevinde çalışkan kişiliği aktarılmıştır.

Putlar Yıkılırken romanında Nâzım'ın çalışma hayatı *Resimli Ay* dergisinde editörlük ve yazarlık yapmasıyla, *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında Bolu'da Türkçe öğretmenliği göreviyle başlatılmıştır. *Resimli Ay* dergisindeki çalışma hayatına *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında da ayrıntılarıyla yer verilmiştir. İncelenen romanlarda Nâzım birçok işte çalışmıştır ancak *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın çalışkanlığı sanatçı kimliğiyle ön plana çıkarılırken *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da farklı alanlardaki gayretleriyle belirtilmiştir. Nâzım'ın yazarlık, tüccarlık, ressamlık, halı dokumacılığı, marangozluk gibi birçok işle uğraştığı görülmüştür.

İncelenen romanlarda Nâzım şiirler, hikâyeler, oyunlar, romanlar, senaryolar yazan üretken bir sanatçı olarak vurgulanmaktadır. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım'ın 1929-1942 yılları arasında kaleme aldığı eserler eksiksiz olarak verilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım'ın çocukluk yıllarından itibaren yazdığı şiirlere, dedesinin onun şiirle ilgilenmesindeki etkisine, 1960'lı yıllara kadar yazdığı birçok esere yer verilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında, 1929 yılında basılan Nâzım'ın ilk şiir kitabı olan *835 Satır'a* ve Nâzım'ın isminin duyulmasını sağlayan, büyük tartışmalara neden olan *Putları Yıkıyoruz* yazı dizisine yer verilmiştir. Sanatçı kimliğinde sosyalist dünya görüşünün etkisi belirtilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da dedesinden almış olduğu şiir eğitiminin ardından Anadolu'ya giderken görmüş olduğu yoksul insanlar, Gençlik yıllarında Lenin'i, Marx'ı tanımış olması sanatçı kimliğinin oluşumundaki temel taşlardandır. *Putlar Yıkılırken*'de ise Nâzım'ın sürekli okumasının, tarihle ve felsefeyle ilgilenmesinin sanatçı kimliğine katkı sağladığı görülmektedir. İncelenen romanlarda Nâzım'ın şiir anlayışında Rus şair Mayakovski'nin etkisi vurgulanmış, şiirlerinde serbest nazım tarzını tercih ettiği, Nâzım'ın toplumcu-realist bir sanatçı olduğu belirtilmiştir.

Hava Kurşun Gibi Ağır'da Nâzım'ın tasavvuftan toplumcu şiire doğru bir değişim geçirdiği belirtilirken *Putlar Yıkılırken*'de bu değişime değinilmediği görülmektedir.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında Nâzım'ın sanatçı kişiliği üzerinde yoğun olarak durulduğu, eserlerine yansıyan fikir dünyasının işlendiği, gençliğinden olgunluk dönemine kadar sanatçı kimliğine yaşadığı hangi olayların etki ettiği belirtilmiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanları biyografik izler taşıması yönüyle Nâzım Hikmet'in gençliğinden itibaren geçirdiği birçok değişime değinmişlerdir. Nâzım'ın düşünce dünyasındaki değişimler *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında Anadolu yolculuğuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Nâzım yoksul insanları, Anadolu coğrafyasını görmüş, gördüğü sefalet sahneleri onu derinden etkilemiştir. İnebolu'da Sadık Ahi isimli bir kişiden komünistliği öğrenmiş, Moskova'da birçok ünlü komünistle tanışmıştır. TKP'ye üye olmuş ve düşüncelerini parti çalışmalarıyla birlikte güçlendirmiştir. Nâzım, partiye bağlı olarak mücadelesine devam etmek istese de partiden ihraç edildikten sonra da insanlık yararına çalışmaya devam etmiştir. Nâzım'ın insanlık faydasına çalışmalar yaptığı, *Putlar Yıkılırken* romanında özellikle işçi sınıfının haklarını arama konusunda onları aydınlatmak için yaptığı

çalışmalarla vurgulanmıştır. Her iki romanda da ulusçu bir yaklaşım yerine evrensel bir anlayışla komünizmin tüm insanlığın geleceği olacağına inanmış bir Nâzım Hikmet portresi çizilmiştir.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın fikirleriyle içinde bulunduğu topluluğun öncüsü olduğu görülmektedir. Nâzım'ın bu özelliği *Putlar Yıkılırken*'de kişiler ve küçük gruplara etkisiyle gösterilmiş, *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da kişilerle beraber daha büyük topluluklara etkisiyle anlatılmıştır. *Putlar Yıkılırken*'de Nâzım; başta Ömer ve Leyla'yı düşünce dünyasının etkisi altına almış, üniversitelerdeki öğrenci gruplarını ve fabrikada çalışan işçileri, Sabahattin Ali'yi, Orhan Kemal'i etkilemeyi başarmıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Orhan Kemal, Sabahattin Ali, İsmail Balaban, Faik Becavi gibi isimlerle birlikte çeşitli ülkelerde düzenlenen barış konferanslarına katılıp daha büyük grupları da etkisi altına almayı başarmıştır.

Putlar Yıkılırken ve *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanlarında Nâzım'ın düşünce dünyası sanat, siyaset, edebiyat gibi alanlar içinde belirtilmiştir. Özellikle yazmış olduğu eserlerde düşünceleri vurgulanmıştır.

Putlar Yıkılırken'de dünya barışını önemseddiği, İkinci Dünya Savaşı sürecini büyük bir üzüntüyle takip ettiği; *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da özellikle yaşamının son dönemlerinde dünya barış kongrelerinin önemli bir ismi olduğu görülmüştür.

İncelenen iki romandan hareketle Nâzım'ın duygusal ilişkilerinin yoğunluğu dikkat çekmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır* romanında Nâzım'ın yaşamının her döneminde bir kadının varlığı görülmektedir. Nâzım'ın Nüzhet, Lena, Piraye ve Vera ile evliliği; Semiha, Suat Derviş, Cahit Uçuk, Münevver, Doktor Galina ile ilişkisi aktarılmıştır. *Putlar Yıkılırken* romanında ise Nüzhet ve Piraye ile yaptığı evlilikler; Suat Derviş ve Münevver'le olan gönül ilişkisi anlatılmıştır. Bu romanda *Hava Kurşun Gibi Ağır*'dan farklı olarak Lena, Semiha, Cahit Uçuk, Doktor Galina, Vera ile olan ilişkilerine, Münevver'le yaptığı evliliğe ve oğlu Mehmet'in dünyaya gelişine değinilmemiştir.

Putlar Yıkılırken romanının kurgusu Nâzım Hikmet'in yaşamını merkeze alırken yazar olaylara yaşanmamış olay ve kişileri de dâhil etmiş fakat *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yazar Hıfzı Topuz, yaşanmış olaylara müdahale etmeden bir biyografi anlatıcısı gibi Nâzım Hikmet'in hayatının bütün önemli noktalarını aktarmıştır.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* romanlarında olaylar, yazar- anlatıcının anlatımıyla aktarılmıştır. İki romanda da ilâhî bakış açısı kullanılarak kişilerin yaşadıkları ve düşünce dünyaları anlatılmıştır. İsmi geçen romanlarda anlatılan olaylar öyküleyici anlatım türüyle; kişilerin ve mekânların tasviri betimleyici anlatım türüyle; ismi geçen olay, kişi, mekânlarla ilgili bilgiler açıklayıcı anlatım türüyle aktarılmıştır. *Putlar Yıkılırken*'de olayların akışı kesilmeden ismi geçen kişiler, mekânlar, olaylarla ilgili bilgiler dipnotlarda yer almıştır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da yazar, metin içinde açıklayıcı anlatıma başvurarak bu bilgileri olayların akışını bölüp okuyucuya bir biyografi yazarı gibi aktarmıştır. Diyaloglara, monologlara, iç çözümlemeye iki romanda sıklıkla yer verilmiştir. Olayların inandırıcılığını arttırmak için iki romanda da Nâzım Hikmet'e ait mektuplara ve onun anılarına yer verilmiştir. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Nâzım Hikmet'e ait fotoğraflarla yer verildiği görülürken *Putlar Yıkılırken*'de böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmüştür.

Hava Kurşun Gibi Ağır ve *Putlar Yıkılırken* isimli romanlar Nâzım Hikmet'i merkeze alan biyografik roman örnekleridir. Bu romanlarda ortak tema kullanılmakla birlikte iki romanın kişi, zaman, mekân unsurları ve anlatım bakımlarından yer yer farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Hıfzı Topuz var olan yaşam öyküsünü yeniden kurgulamamış; yaşananları bir biyografi yazarı gibi tarihi sırası içerisinde belgeler ve fotoğraflarla da destekleyerek aktarmıştır. Osman Balcıgil, *Putlar Yıkılırken* isimli romanında ise Nâzım Hikmet'in yaşam öyküsünü roman sanatının kurgusal niteliğini de göz önünde bulundurarak kaleme almıştır. Buradan hareketle roman sanatı açısından *Putlar Yıkılırken*'in *Hava Kurşun Gibi Ağır*'a göre daha nitelikli bir eser olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

- Akar, G. (2013). *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Edebiyatında Biyografi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Aktaş, Ş. (2013). *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili Teori ve Uygulama*. Kurgan Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2009). *Edebî Metin ve Özellikleri*. Erzurum: A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 39.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Akyıl, O. (2019). *Nâzım Hikmet*. Gerekli Kitaplar Yayınevi.
- Apaydın, M. (2001). *Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 165-176.
- Babayev, E. *Nâzım Hikmet Yaşamı ve Yapıtları*, (A. Behramoğlu, Çev.) . Cumhuriyet Kitapları, (2010).
- Balaban, İ. (2003). *Nâzım Hikmet'le Yedi Yıl*. Berfin Yayınları.
- Balcıgil, O. (2019). *Putlar Yıkılırken*. Destek Yayınları.
- Bezirci, A. (2016). *Nâzım Hikmet*. Evrensel Basım Yayın.
- Çelebioğlu, S. (2007). *Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.
- Çelik, Y. (2022). *Biyografi Yazma Geleneği ve Cumhuriyet Sonrasında Biyografi Sözlükleri*. Bilig, 102, 01-25.
- Çetin, N. (2017). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2014). *Metin Tahlillerine Giriş/1-2*. Akçağ Yayınları.
- Demir, H. (2011). *Nâzım'la Yolculuk "Ben Nâzım Hikmet"*. Ozan Yayıncılık.
- Fuat, M. (2021). *A'dan Z'ye Nâzım Hikmet*. YKY.
- Fuat, M. (2017). *Nâzım Hikmet Üstüne Yazılar*. YKY.
- Gezer, R. (2021). *Naşide Gökbudak'ın Biyografik Romanları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Gürsel, N. (2008). *Dünya Şairi Nâzım Hikmet*. Doğan Kitap.
- İsen, M. (2010). *Tezkireden Biyografiye*. Kapı Yayınları.
- İslam, A. (2001). *Biyografiyle Roman Arasında: Adı Aylın*. Türkbilig (2), 65-75.
- Kabaklı, A. (2016). *Nâzım Hikmet*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Karaveli, O. (2017). *Tanıdığım Nâzım Hikmet*. Kırmızı Kedi Yayınları.
- Lenin, V. İ. *Marksizm Devlet Üzerine*. (Hikmet Halim, Çev.) . Dorlion, (2022).
- Makal, O. (2004). *Beyazperde ve Sahnede Nâzım Hikmet*. YGS (Yazı-Görüntü-Ses) Yayınları.
- Moran, B. (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Narlı, M. (2009). *Otobiyografi ve Roman/ Otobiyografik Roman*. Turkish Studies. 4, 901-909.
- Orhan Kemal. (2019). *Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl*. Everest Yayınları.
- Nâzım Hikmet. (1993). *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* Adam Yayınları.
- Nâzım Hikmet. (1998). *Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (2011). *Henüz Vakit Varken Gülüm*. YKY.
- Nâzım Hikmet. (1994). *İlk Şiirler*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1993). *Kafatası*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1998). *Konuşmalar*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1994). *Kuvâyi Milliye*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1993). *La Fontaine'den Masallar*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1998). *Masallar*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1994). *Nâzım ile Piraye*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1998). *Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1994). *Son Şiirleri*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1994). *Yatar Bursa Kalesinde*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1998). *Yazılar (1936)*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1998). *Yazılar (1937-1962)*. Adam Yayınevi.
- Nâzım Hikmet. (1994). *Yeni Şiirler*. Adam Yayınevi.
- Nureddin, V. (2018). *Bu Dünya'dan Nâzım Geçti*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Oral, H. (2019). *Nâzım Hikmet'in Yolculuğu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özdemir, E. (2002). *Yazınsal Türler*. Bilgi Yayınevi.
- Özsoy, B. (2022). *Kadın Yazarların Biyografik Romanlarında Kadın Kahramanlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi.

- Sarıkaya, H. (2016). *Hıfzı Topuz'un Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Sertel, Y. (2008). *Nâzım Hikmet ile Serteller*. Everest Yayınları.
- Stevick, P. *Roman Teorisi*. Çeviren S. Kantarcıoğlu, Ankara: Akçağ, 2017.
- Sülker, K. (2006). *Nâzım Hikmet Dosyası*. İleri Yayınları.
- Taşdelen, V. (2006). *Biyografi: Ötekine Yolculuk*. Milli Eğitim Dergisi. 172, 8-16.
- Tekin, M. (2016). *Roman Sanatı: Romanın Unsurları 1*. Ötüken Yayınevi.
- Topuz, H. (2011). *Hava Kurşun Gibi Ağır*. Remzi Kitabevi.
- Yürek, H.; Sarıkaya, H. (2016). Hıfzı Topuz'un Romancılığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. IX, 99-109.
- Yürek, H. (2012). *İnsan Manzaralarının Ressamı*. Otorite Yayınları.

BENZERLİK RAPORU ÖZET SAYFASI

Nazım Hikmet Merkezli Biyografik Romanlarda Yapı, Tema ve Anlatım

ORJİNALLİK RAPORU

%**12**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**12**

İNTERNET KAYNAKLARI

%**2**

YAYINLAR

%**2**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	% 2
2	www.haydipaylas.net İnternet Kaynağı	% 1
3	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	% 1
4	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	sinifogretmeni olmak.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
6	www.insanokur.org İnternet Kaynağı	<% 1
7	www.memetfuat.com İnternet Kaynağı	<% 1
8	www.uguroral.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	1000kitap.com İnternet Kaynağı	<% 1